VOORLEZINGEN OVER DE CIRULATIE-BANKEN MEER BIJZONDER IN...

Johannes Theodoor BUYS

VOORLEZINGEN

OVER DE

CIRCULATIE-BANKEN,

MEER BIJZONDER IN FRANKRIJK, GROOT-BRITTANNIË EN DE VEREENIGDE STATEN VAN NOORD-AMERIKA.

GEHOUDEN IN DE MAATSCHAPPIJ *FELIX MERITIS*.

DOOR

Mr. J. T. BUIJS.

HAARLEM,
A. C. KRUSEMAN.
1856.

VOORLEZINGEN

OVER DE

CIRCULATIE-BANKEN.

VOORLEZINGEN

OVER DE

CIRCULATIE-BANKEN,

MEER BIJZONDER IN FRANKRIJK, GROOT-BRITTANNIË EN DE VEREENIGDE STATEN VAN NOORD-AMERIKA.

GEHOUDEN IN DE MAATSCHAPPIJ *FELIX MERITIS*,

DOOR

Mr. J. T. BUIJS.

K

HAARLEM,
A. C. KRUSEMAN,
1856.

"The functions of a bank, then, in the commercial body, resemble those of the heart in the human body. It attracts to itself capital, the life blood of commerce, from every direction, in the minutest rills, and having accumulated it in a great reservoir, propels it through all the arteries and channels of commerce, vivifying and nourishing it, and spreading vigour and health through the whole commercial body." (H. Dunning Macleod, *the theory and practice of banking*, I, 209. London 1855.)

Snelpersdruk van A. C. Kruseman.

INHOUD.

BRITISH MUSEUM

MIJNE HEEREN!

"Het bankwezen beweegt zich te gelijk op het gebied der kunst en op dat der wetenschap" — dus zeide Gilbart, de Directeur van de London- and Westminster bank. [1] — "Als kunst is het een tak van handel, naauw verbonden met de bezigheden van elkeen; als wetenschap maakt het een belangrijk deel uit van de staathuishoudkunde. De kennis van bankaangelegenheden als kunst maakt men zich eigen, zoo als men zich alle kunsten eigen maakt, door leerlingschap, of door practisch aan hare operatiën deel te nemen. De kennis van het bankwezen als wetenschap wordt verkregen, gelijk alle wetenschap, door lezen, opmerken en overdenken." Wanneer ik aldus begin, M. H., met de woorden aan te halen van een man, die, waar het bankaangelegenheden geldt, naar ik meen, zekere autoriteit geniet, dan is dit omdat die woorden eenigzins mijne verontschuldiging behelzen tegenover diegenen, die er zich over verwonderd

---

1 *The history and principles of banking*, preface.

mogen hebben, hoe juist ik mij aan de behandeling van zoodanig onderwerp heb durven wagen. Ik ben volkomen vreemdeling op het practisch gebied van den handel, en de kunst van den bankier in het bijzonder is mij een geheim. Dat gebied te bewandelen of dat geheim te ontvouwen konde natuurlijk mijn doel niet zijn. Maar voor zoo ver de handelingen van den bankier haren invloed op het maatschappelijk verkeer doen gelden, en die crediet-inrigtingen, welke wij banken heeten, nu eens rijkdom en welvaart, dan weder spanning, crisis en ruïnen rond zich spreiden, hebben wij met zuiver economische verschijnselen te doen, verschijnselen welke het ook den leek geoorloofd is te onderzoeken, en welker verklaring ook voor den oningewijde althans niet onmogelijk is. Ik heb den tijd, waarover ik in de laatste weken beschikken konde, aan dat onderzoek toegewijd en daarbij den weg gevolgd door Gilbart aangewezen, den weg namelijk van lezen en van denken, ten einde iets, zij het ook slechts een sprank, op te vangen van de moeijelijke wetenschap door hem bedoeld. Met bescheidenheid kom ik u thans eenige der resultaten mededeelen waartoe dit lezen en denken mij leidden, geenszins met het doel om aan hen, die met bankaangelegenheden buiten 's lands bekend zijn, iets nieuws te leeren, maar enkel om aan anderen een overzigt te geven van hare gesteldheid en van de belangrijke vraagstukken, welke dit onderwerp daar heeft uitgelokt. Ik waag die poging, in het vertrouwen van op die wijze, naar den maatstaf mijner krachten, mede te werken tot het schoone doel dezer bijeenkomsten, dat zeker geen ander zijn kan

dan om het onmisbaar, hoewel nog vaak miskende verband tusschen wetenschap en practijk te bevorderen, opdat de theorie op vaste grondslagen zoude voortbouwen en de practijk niet in routine ontaarden.

Het gevaar is groot dat ik bij de behandeling van mijn onderwerp uiterst oppervlakkig zijn zal, want de stof is bij uitnemendheid rijk, vooral in verhouding tot den tijd waarover ik te beschikken heb. Om dat gevaar, zeker niet geheel, maar toch ten deele te keeren, wensch ik uwe aandacht uitsluitend te bepalen bij de zoogenaamde banken van circulatie, en die inrigtingen te beschouwen meer bijzonder met het oog op de vraag, of er afdoende redenen bestaan om niet op haar dat stelsel van vrije concurrentie toe te passen, 't welk na langdurige ondervinding in de beschaafde staten voor bijna alle bedrijven is aangenomen, als meest overeenkomstig met de belangen van het algemeen? Om deze vraag te beantwoorden, is het niet noodig tot speculative beschouwingen zijne toevlugt te nemen: men kan volstaan met de ondervinding te raadplegen. De vraag die ik stelde is toch door de verschillende volken op zeer uiteenloopende wijze beantwoord, en van daar dat de bankstelsels van die volken in beginsel lijnregt tegen elkander overstaan. Frankrijk en eenige andere Europesche staten zien slechts heil in het monopolie der circulatie-banken; Engeland heeft zeer vrijgevig een groot aantal van die instellingen in zijn midden toegelaten, maar toch aan eene van deze, welke zijnen naam draagt, kostbare en veel beteekenende privilegiën geschonken, privilegiën welke in de laatste

jaren zijn uitgebreid en naar een monopolie beginnen te zweemen; Schotland en eenige staten van Noord-Amerika eindelijk hebben niet geschroomd het beginsel van *laissez faire* ook voor het bankwezen te huldigen. Om over de meerdere of mindere doelmatigheid van die uiteenloopende stelsels te beslissen, zal het genoeg zijn kortelijk te onderzoeken, welke vruchten zij hebben opgeleverd.

Ik bepaal mij voor heden tot het fransche bankstelsel, maar veroorloof mij vooraf eene enkele opmerking, ten einde het gewigt te doen uitkomen van het onderzoek waarmede ik mij bezig houd. Die opmerking is misschien ook hier niet overbodig, want het crediet in het algemeen en de banken in het bijzonder zijn zelden naar waarde geschat, en nog heden ten dage, hoe algemeen ook verspreid, worden beide nog vaak miskend. En toch onder alle vreedzame veroveringen door het menschelijk vernuft behaald, onder alle uitvindingen van vroegere en latere dagen zijn er weinige, welke om het heilzame harer gevolgen met de crediet-instellingen op ééne lijn kunnen worden gesteld, weinige die meer dan zij regt hebben op den titel van reuzenschreden op den weg der beschaving en der maatschappelijke welvaart. De Joden der middeneeuwen, die ver van het woelig oorlogstooneel aan den handel hunne krachten wijdden, en als de bankiers van die dagen door de eerste invoering van het toen nog zeer onvolmaakte credietpapier althans eenige der groote belemmeringen hebben opgeheven, welke het verkeer

tusschen de volken onderling in den weg stonden, mogen door den tijdgenoot als woekeraars gesmaad zijn en veracht, zij verdienen niet te min de dankbare erkentenis van het nageslacht, als de vreedzame boden die ons de eerste sporen hebben gebragt van die crediet-instellingen, welke, hoe trouweloos die aan velen ook schijnen, niet te min een der eerste grondslagen zijn van de handelsgrootheid waartoe Europa en Amerika thans gekomen zijn.

De oorzaken van de onbillijke waardering van het crediet liggen voor de hand. Onstoffelijk van aard, dringen zijne zegenrijke gevolgen zich niet aan het oog op, en terwijl de tijdgenoot verbaasd staat over de heilzame revolutie door den stoom te weeg gebragt, vergeet hij schier geheel dat de vruchten, ons door het credietstelsel geschonken, én grooter én schooner zijn. Niet minder groote kracht dan die stoom, welke door onhandigen bestuurd even gevaarlijk wordt als hij nuttig zijn kan, moest de verkeerde toepassing van het credietstelsel tot verbazende rampen leiden. Dat die verkeerde toepassing niet uitbleef, is natuurlijk, want de ondervinding van het kwaad is de groote weg, die den mensch tot de kennis van de waarheid leidt. Daarenboven, de droomen om zonder arbeid alleen met papier rijkdom te scheppen waren te uitlokkend en de wetten van het crediet te ingewikkeld en te moeijelijk. Frankrijk, dat men met regt het groote laboratorium heeft genoemd, waarin de maatschappij hare eerste proeven neemt op economisch en politisch gebied, Frankrijk vooral moest de onheilen ondervinden, welke uit zoovele mislukte pogingen voortvloei-

den. De wonden door Law en zijn banksysteem geslagen waren nog niet eens geheeld, toen reeds in het verschiet het assignaten-stelsel der revolutie opdoemde, voor welks rampen de economisten van die dagen, met Dupont de Nemours aan het hoofd, te vergeefs hun vaderland trachtten te beveiligen. De herinnering aan al die vroegere en latere onheilen is nog niet uitgewischt, en natuurlijk dus dat zij levendig moest zijn in het gemoed van de tijdgenooten. Onder die tijdgenooten nu behoorden Adam Smith en Say, de vaders van de staathuishoudkunde, en geen wonder dat de beschouwingen over het crediet, welke zij in hunne onvergankelijke werken mededeelden, de onmiskenbare sporen dragen van den indruk, waaronder die zijn nedergeschreven. Getuigen van de grove misbruiken, waartoe het papier als circulerend medium aanleiding gaf, hebben zij als het ware geschroomd de waarde van het crediet in al zijne volheid te huldigen, en zich vooral bezig gehouden met negatief te betoogen wat het crediet *niet* moet geacht worden te zijn. [1]

Het is er echter verre af dat Adam Smith althans het

---

[1] Het is vooral Say die zich ongunstig omtrent het crediet heeft uitgelaten. Zijne beschouwingen over dit gedeelte der staathuishoudkunde dragen niet de blijken van die groote scherpzinnigheid, welke hem anders zoo bijzonder onderscheidt. Volgens hem is die toestand van de maatschappij de gelukkigste, waarin niemand crediet noodig heeft en elk zelf de kapitalen bezit, welke hij voor de uitoefening van zijn bedrijf behoeft (*cours d'économie politique*, première partie, chapitre X.). Is het noodig te zeggen dat een dergelijke toestand nimmer bereikt kan worden? De behoefte aan kapitaal voor de nijverheid is nooit geheel te voldoen. Zij vermeerdert naarmate zij gemakkelijker bevredigd wordt.

crediet laag zou hebben geacht, maar hij heeft daarin alleen dit voordeel willen zien: dat het door middel van papier voor een duur een zeer onkostbaar circulatiemiddel in de plaats stelt. Zeker, zulk een voordeel is reeds van het hoogste gewigt, want indien dat deel der vruchten van den arbeid, 't welk nu geene andere bestemming heeft dan om in den vorm van geld de ruilingen te bevorderen, voor die bestemming overbodig wordt, dan is het mogelijk den algemeenen rijkdom met een gelijk bedrag te vermeerderen. [1] Adam Smith heeft dit voordeel aanschouwelijk voorgesteld in een beeld dat beroemd is geworden. Aannemende dat het geld in de maatschappij dezelfde dienst verrigt als de weg, welke verschillende plaatsen zamenbindt, noemt hij het crediet een weg in de lucht, die aanleiding geeft dat de grond, langs welken de vruchten ter markt werden gezonden, maar die zelf geenerlei vruchten opleverde, nu voor den landbouw kan worden aangewend. [2]

Nevens die besparing van goud en zilver brengt het crediet echter andere en grootere voordeelen. Zonder de vereeniging van kapitaal en arbeid geene productie van nieuwe rijkdommen; doch in de groote maatschappij zijn de kapitalisten en de arbeiders meestal gescheiden: de eerste zoeken

---

[1] "Wanneer het circulerend medium van Engeland enkel uit goud bestond, zoude zijne waarde minstens zestig millioen souvereinen bedragen, terwijl de kosten aan die circulatie verbonden, wanneer men voor de slijting van het geld niet meer rekent dan ¼ percent, niet lager zouden kunnen worden gesteld dan op 3 250 000 p. st. in het jaar" (Mac Culloch, *the principles of political economy*, part I chapter IV.).

[2] *Wealth of nations* B. II Chapter II.

de laatste en de laatste de eerste, maar beide blijven werkeloos tot op het gelukkige oogenblik der zamensmelting. Het is het crediet, dat die zamensmelting tot stand brengt, door tusschenkomst vooral van de circulatie-banken, zijne volmaaktste uitdrukking. Het zijn deze, die het groote réservoir uitmaken, waarin de rustende kapitalen zamenvloeijen, om zich van daar te verspreiden in de handen van diegenen, die slechts naar kapitalen wachten om den productieven arbeid te kunnen vervolgen. Het crediet schept geene rijkdommen, zegt men. Neen, maar het crediet is toch eene der hoofdvoorwaarden, van welker vervulling het scheppen van aanzienlijke rijkdommen afhangt. Het is de groote kracht, welke de kapitalen tot rustelooze arbeiders maakt, en door die aanwending van elk oogenblik hen tot het verstrekken van tienvoudige diensten noopt; het is de bezielende adem, welke, overal verspreid, leven geeft aan hetgeen onze nijvere voorouders zoo plastisch en zoo juist het *doode* kapitaal hebben genoemd. Het voortdurend arbeiden van *alle* kapitalen is zeker even ondenkbaar, als het arbeiden van *alle* individuën, en toch, het meer of minder levendige van dien dubbelen arbeid bepaalt, nevens de kunst om zijne vruchten te besparen, de mate van welvaart der volken. Er komen soms in de maatschappij oogenblikken van crisis voor, waarin de kapitalen zich voor een groot deel terugtrekken; het vertrouwen is dan weggenomen en het gisteren nog levendig verkeer tot stilstand gedoemd. Het is vooral in die oogenblikken, dat de waarde van het crediet zich op gevoelige wijze openbaart: de maatschappij heeft dikwijls niets anders

verloren dan juist dat crediet, en toch is het verlies onmetelijk.[1]

Ik kom thans tot Frankrijk, ten einde te onderzoeken in hoeverre het daar aangenomen bankstelsel aan de algemeene verspreiding van het crediet bevorderlijk is geweest.

Het fransche bankwezen is van nog jeugdige dagteekening. Crediet-inrigtingen in het algemeen, en die van particulieren bijzonder, pasten noode in het regeringsstelsel, dat door de groote omwenteling is omvergehaald. De bank van Law was eene eerste poging, maar eene poging welke zoo als men weet duur te staan kwam, al moet het dan ook worden toegegeven, dat de stichter van die bank in kennis van crediet-zaken ver boven zijne tijdgenooten uitblonk. Het disconto-kantoor, dat in 1776 met koninklijke bewilliging werd opgerigt, was gelukkiger, maar ook meer nederig van aard. De dringende behoefte van de uitgeputte schatkist, welke zich met het kapitaal van de nieuwe bank verrijkte, was de aanleiding tot hare oprigting, maar tevens de oorzaak van hare langzame ontwikkeling. Wel is waar werden de banden, welke haar aan de regering bonden, later eenigzins minder knellend, maar toch altijd bleef zij in oogenblikken van nood de toevlugt van het staatsbestuur. De

---

[1] Courcelle Seneuil (*traité théorique et pratique des opérations de banque*, pag. 56) meldt op gezag van eenen door hem niet genoemden schrijver, dat Frankrijk bij de crisis van 1848 in den tijd van twee maanden meer dan twintig duizend millioen franken armer is geworden, enkel door het wegvallen van het crediet en zonder dat de som der bestaande rijkdommen eenige belangrijke vermindering had ondergaan.

leeningen waartoe men de nog zwakke instelling noopte, leidden in 1783 tot eene schorsing van betalingen, welke echter slechts van korten duur was en aan haar crediet maar weinig schade schijnt te hebben toegebragt, althans in 1787 was hare papieren circulatie tot 98 millioen opgeklommen. Met dit toppunt van bloei bereikte zij tevens het oogenblik van snel verval. De van alle zijden benaauwde Regering deed nieuwe eischen, naar het heette in het belang van het crediet, maar inderdaad tot geen ander doel, dan om over eenige laatste en schaarsche hulpmiddelen te kunnen beschikken: de bank moest haar kapitaal vergrooten en 70 millioen deponeren als waarborg voor de in omloop zijnde billetten. Aldus uitgeput was zij niet in staat weerstand te bieden aan de schokken van de inmiddels aangebroken revolutie, welke magtiger crediet-instellingen, dan zij was, omver zoude werpen. Het disconto-kantoor kwijnde eenige jaren, tot dat de conventie in 1793 zijn doodvonnis uitsprak. [1]

Hoe vreemd het ook schijne, zelfs in de bewogen dagen der omwenteling bleken de circulatie-banken niet onbestaanbaar. De behoefte aan een goedkoop circulerend medium, en nog meer zeker de behoefte om voor het aanwezige kapitaal eene doelmatige plaatsing te vinden, leidde reeds in 1796 tot de oprigting van de *caisse des comptes courants*, welke, daar geenerlei wetten het crediet beperkten, al spoedig door verschillende andere circulatie-banken gevolgd werd. Het

---

[1] De meer uitvoerige geschiedenis van het disconto-kantoor vindt men in de Diction. de l'Econ. politiq., voce *banque*.

verdient opmerking, dat de weinige jaren, waarin die toestand van volkomen vrijheid voortduurde, door geenerlei misbruiken van het crediet zijn gekenmerkt, en dat nimmer eenige klagt tegen de handelingen der vrije banken is opgegaan. Het was dan ook geenszins op aandrang van den handel, dat reeds kort na de coup d'état van 18 Brumaire de eerste gepriviligieerde bank tot stand kwam. De Regering gevoelde behoefte aan eene crediet-inrigting, welke haar in dagen van nood zoude kunnen steunen, en door welker tusschenkomst zij op den handel invloed zoude kunnen uitoefenen. Het was die behoefte, welke het besluit uitlokte, dat aan de *banque de France* het aanzijn gaf, hoewel vooreerst niet anders dan als eene instelling nevens de reeds vroeger opgerigte banken, en alleen in zoo verre van deze onderscheiden, dat zij door de Regering tot het verrigten van verschillende operatiën gebezigd werd. Ofschoon het vereischte kapitaal slechts dertig millioen franken bedroeg, bleek het in de eerste jaren niet mogelijk die som bijeen te zamelen. Het was noodig dat de Regering de haar ter beschikking staande gelden ten behoeve der vestiging afstond, zoude de bank in staat wezen om hare operatiën te beginnen. Op die wijze gesteund, ontwikkelde de nieuwe crediet-instelling zich vrij spoedig, hoewel toch niet in die mate om haar volkomen overwigt te verzekeren, zoo als het doel was van de instelling. Om hiertoe te geraken was meer noodig, en van daar de wet van 14 April 1803, welke: 1) aan de bank van Frankrijk het uitsluitend privilegie gunde voor de uitgifte van billetten, 2) de nog bestaande banken tot het

intrekken van haar crediet-papier verpligtte en 3) de oprigting van circulatie-banken in de departementen zonder voorafgaande autorisatie verbood.

De ongunstige indruk, welken deze wet te weeg bragt, bewees genoeg hoe weinig het vestigen van dit monopolie met de wenschen van den handel overeenkwam. Trouwens, het was evenmin zijn belang, dat men met den nieuwen maatregel bedoelde, als het in practijk brengen van eenige afgetrokken theorie ten aanzien van het circulerend medium. Later mogen zoodanige theoriën ter verdediging van het monopolie zijn aangevoerd, bij zijne vestiging is daaraan door niemand gedacht. De wet van 1803, zeide de Directeur van de bank in zijn eerste officieel verslag, is eene wet van politieke noodzakelijkheid,[1] woorden welke Napoleon later heeft toegelicht met de verklaring, dat de bank zoowel behoorde aan de Regering, welke haar het souvereiniteits-regt om geldswaarde in circulatie te brengen heeft afgestaan, als aan de actiehouders, die het kapitaal hebben bijeengebragt, waarmede de onderneming gedreven wordt.[2]

De verschillende verordeningen ten aanzien der bank, welke tijdens het Keizerrijk werden uitgevaardigd, ademen alle denzelfden geest: het staatsbelang staat daarbij op den voorgrond. Het kapitaal van de bank wordt zonder noodzaak van 30 op 45 millioen gebragt; door de Regering aange-

---

1 Courcelle Seneuil, pag. 199.

2 Zie het gevoelen van Napoleon over de bank van Frankrijk, zoo als hij dit in den Staatsraad ontwikkelde, in de *appendice* tot het reeds genoemde werk van Courcelle Seneuil, pag. 513.

stelde en door de bank rijk bezoldigde ambtenaren nemen de opperste leiding in handen, terwijl andere zitting erlangen in den raad van regenten; de regelen van inwendige administratie gaan uit van het staatsbestuur, en de kennisneming van de overtredingen der reglementen wordt opgedragen aan den Staatsraad.

Deze beperkingen waren niet de eenige opofferingen, welke de bank zich getroosten moest ter betaling van haar kostbaar monopolie. De Regering vergat niet een ruim gebruik te maken van het crediet der door haar bevoorregte instelling, 't zij regtstreeks door het sluiten van leeningen, 't zij meer van ter zijde door hare obligatiën in disconto aan te bieden.[1] Reeds een jaar na hare oprigting had de bank voor eene waarde van 25 à 30 millioen van zoodanige obligatiën in hare portefeuille. Het streven om dien vloed te stuiten, blijkbaar in het afkeuren van sommige der aangeboden regeringswissels, wekte het misnoegen van Napoleon, die — zoo als een zijner geschiedschrijvers zich uitdrukt[2] — in zaken van crediet, gelijk in alle andere, zijnen absoluten wil wenschte door te zetten. De oneenigheden, daaruit voortgevloeid, bleven voor het publiek geen geheim en wekten onrust. Overdreven berigten omtrent het bedrag der gelden

---

1 Volgens Gautier (*des banques et des institutions de crédit*) leende de bank van haar ontstaan tot 1839 meer dan 5000 milioen aan de schatkist, zonder te rekenen de wissels, obligatiën en koninklijke bons, welke zij in disconto aannam. In 1812 had de bank 94 543 000, in 1831: 366 en in 1848: 2528 millioen franken van den staat te vorderen. Hübner, *die Banken*, II, 187.

2 *Opinions de Napoleon*, etc., door Baron Pelet, aangehaald bij Coureelle Seneuil, pag. 200.

door de bank aan den staat geleend kwamen in omloop, en leidden eindelijk in 1805 tot het geheel valsche gerucht, dat de Keizer bij zijn vertrek naar Duitschland de specie van de bank tot stijving zijner krijgskas had met zich gevoerd. Hoe weinig het crediet nog in de zeden van de natie was doorgedrongen blijkt genoeg hieruit, dat het verspreiden van dit los gerucht voldoende was, om de bank tot schorsing van hare betalingen te nopen. Te vergeefs trachtte deze de paniek te bestrijden en alle aanvragen om geld te voldoen: de kas, welke op één dag tot anderhalf millioen franken verloor, raakte uitgeput, en voor het eerst, hoewel dan ook maar voor zeer korten tijd, moest de bank van Frankrijk de verklaring afleggen, dat zij buiten staat was aan hare verbindtenissen volledig te voldoen.[1] De billetten verloren tot 10 pct. van hunne waarde. Het was vooral naar aanleiding van deze gebeurtenis, dat Napoleon het staatstoezigt op de bank versterkte en die strenge reglementen vaststelde, van welke ik zoo even melding maakte.[2]

In de laatste jaren van het Keizerrijk, hoe bezwarend ook voor handel en crediet, was de bank gelukkiger. Zij hield zich staande niet alleen, maar konde ook genoeg krach-

[1] De bank bepaalde er zich bij met dagelijks vijfmaal honderdduizend franken ter inwisseling van de aangeboden billetten uit te betalen. De circulatie daalde een oogenblik tot 48 334 000 franken en de metallieke voorraad tot 1 136 000 franken.

[2] De Keizer zag echter voorbij, of wilde niet zien, dat de hoofdoorzaak van de gebeurtenissen van 1805 juist gelegen was in de wijze waarop de Staat zijne betrekking tot de bank misbruikt had. Volgens Léon Faucher (*Mélanges*, I, 454) was die instelling verpligt geworden voor 80 millioen bons van de *receveurs generaux* in disconto aan te nemen.

ten vergâren om aan de politieke crisis van 1814 weêrstand te bieden. Het gevaar was echter groot, vooral in den aanvang van het jaar, toen binnen weinige dagen de metallieke voorraad van ruim 14 tot 5 millioen werd teruggebragt.[1]

Zoodanig was de oorsprong en de eerste ontwikkeling van de bank van Frankrijk. Het stelsel dat, zoo als men aanvankelijk nederig erkende, slechts het uitvloeisel was van politieke noodzakelijkheid, bleef in wezen, ook toen de noodzakelijkheid, waaruit het voortkwam sinds lang had opgehouden te bestaan. Wel ontbrak het in de eerste tijden na de Restauratie niet aan bestrijders van het monopolie, zoo binnen als buiten de wetgevende kamers, en waren vooral de pogingen menigvuldig om aan de bank hare zelfstandigheid terug te geven, maar de handelscrisis van 1818 leverde naar men meende afdoende redenen, welke voor de handhaving van het bestaande stelsel pleitten. Dankbaar voor de inderdaad onberekenbare diensten, welke de bank aan het vaderland bewees, liet men na te onderzoeken of die uit het wezen der circulatie-banken, dan wel uit het eigenaardige van het monopolie-stelsel, voortvloeiden, en plukte men de rijke vruchten zonder te vragen van waar die kwamen en of zij nog rijker en menigvuldiger konden zijn. Aldus in het onbetwist genot van de kostbaarste privilegiën; gevestigd in een der grootste middenpunten van Europesche nijverheid; werkzaam te midden eener bevolking, welke al

---

[1] De circulatie daalde in dien zelfden korten tijd van 38 326 500 tot tien millioen, en de waarde der depots werd van 6 374 000 tot 1 300 000 teruggebragt. Courcelle Seneuil 203.

de energie in den oorlog ten toon gespreid op het vreedzaam gebied van handel en nijverheid overbragt; levende in een tijdperk van onovertroffen industriële grootheid, ontwikkelde zich de bank met reuzenschreden, tot dat zij onder de crediet-instellingen der wereld de tweede plaats had ingenomen. De ondervinding van de jaren 1847 en 1848 zoude echter leeren dat ook die plaats geen volkomen veilige is.

De wet van 1808 had aan de Fransche bank groote privilegiën, maar nog geen monopolie gegeven. Het regt om in de Departementen andere circulatie-banken op te rigten, eveneens van uitsluitende voorregten voorzien, was voorbehouden. Geen wonder dus, dat toen met het herleven van handel en nijverheid de behoefte aan crediet zich allerwege deed gevoelen, het aanzoek om vergunning tot het oprigten van zoodanige banken niet achterwege bleef. Negen van de voornaamste handelssteden, waaronder Lyon, Marseille en Bordeaux, maakten van dit voorregt gebruik, of liever waren de eenige aan welke het gelukken mogt de vereischte autorisatie te erlangen. De overtuiging van de wenschelijkheid om de uitgifte van circulerend medium zooveel mogelijk aan slechts ééne instelling toe te vertrouwen, had bij de elkander opvolgende regeringen te diep wortel geschoten, dan dat zij de aanzoeken tot het vestigen van nieuwe banken niet met tegenzin zoude ontvangen en die zoo zelden mogelijk inwilligen. Slechts weinige steden, die het waagden

om deze tegenkanting te trotseren en het hoofd te bieden aan de kosten en moeijelijkheden, welke de bereiking van het gewenschte doel in den weg stonden. Zij vergenoegden zich liever met het crediet, dat haar ook buiten de circulatie-banken ten dienste stond.[1] Trouwens na de hernieuwing der bankacte in 1840 werd het oprigten van meerdere departementale banken voor altijd geweigerd.[2]

Nevens die onafhankelijke banken had de wet van 1808 het oprigten van hulpkantoren of succursales van de Fransche bank in de Departementen toegelaten. Deze vertakkingen van de hoofdbank, in Groot-Brittannië en Noord-

[1] De handel van Toulouse heeft jaren achtereen bij het centraal bestuur op de vestiging eener circulatie-bank moeten aandringen en daarbij de hulp inroepen zoo van het gemeentebestuur als van den departementalen Raad, vóór hij de vereischte goedkeuring erlangen konde. Een dergelijk verzoek uit Dyon werd van de hand gewezen. *Du crédit et des banques*, van Ch. Coquelin, pag. 268.

[2] De staat dezer banken in 1846 en het gemiddeld bedrag harer operatiën in dat jaar worden door Ch. Coquelin opgegeven als volgt:

Banken.	Kapitaal.	Voor-schotten.	Circulatie.	Depôts.	Specie.	Interest op het oorspronkelijk kapitaal, pct.
Bordeaux. .	3 150 000	13 107 551	21 369 630	1 731 872	13 424 783	13 20
Rouaan . . .	3 000 000	10 048 425	10 905 500	300 000	8 814 000	12 03
Nantes. . .	3 000 000	5 955 401	4 611 500	673 139	1 705 635	8 28
Lyon.	2 000 000	20 410 000	20 074 000	11 596 000	13 645 000	24 40
Marseille. .	4 000 000	12 675 365	14 700 500	789 500	5 775 670	12 —
Havre.	4 000 000	6 788 618	3 953 562	89 456	1 385 485	6 35
Rijssel. . . .	2 000 000	5 245 357	4 235 944	589 778	1 677 265	8 70
Toulouse. .	1 200 000	1 936 992	3 877 256	173 830	1 301 439	10 —
Orleans. . . .	1 000 000	2 955 510	2 780 000	103 076	1 004 459	10 —
	23 350 000	79 123 219	86 507 892	16 046 951	43 733 736	

Amerika zoo algemeen, waren vóór 1848 in Frankrijk betrekkelijk weinige in getal en onbeduidend. De bank scheen ongenegen van de regten haar te dien aanzien toegekend een ruim gebruik te maken, 't zij dan omdat de proeven, aanvankelijk genomen, niet naar wensch uitvielen, 't zij om de lastige administratie, 't zij eindelijk om de inderdaad strenge bepaling, dat de hoofdbank voor elk dezer kantoren, waar ook gevestigd, een kapitaal van twee millioen franken moest afzonderen. De oudste der thans nog bestaande kantoren, die van Reims en St. Etienne, dagteekenen eerst van 1835, en sedert dat jaar tot 1848 konde hun aantal naauwelijks tot 20 opklimmen. Zoowel deze kantoren als de onafhankelijke departementale banken hebben tot op zekere hoogte in den voorspoed van de Fransche bank gedeeld, maar nimmer zijn zij er in geslaagd om tot volkomen ontwikkeling te geraken: de laatste werden belemmerd door de strenge, niet altijd oordeelkundige bepalingen van de haar opgedrongen reglementen en vooral door het verbod om zich met operatiën buiten de plaats harer vestiging bezig te houden; de eerste vooral ook door de omstandigheid, dat zij slechts voorkwamen in steden van den derden en vierden rang, waar hun werkkring uit den aard der zaak beperkt moest zijn.[1]

[1] In 1846 had de bank van Frankrijk de volgende kantoren, welker voorschotten zich tot de daarbij gevoegde sommen bepaalden:

Montpellier	*fr.*	103 869 000.
Besançon	„	69 226 000.
Saint Etienne	„	67 046 000.
Transportere	*fr.*	240 141 000.

Het jaar 1848 is een keerpunt in de geschiedenis van het Fransche bankwezen. Nog te naauwernood hersteld van de hevige crisis, waartoe de schaarschte van levensmiddelen en de spoorweg-speculatiën in 1846 en 1847 hadden aanleiding gegeven, bevonden de banken zich plotseling tegenover de grootste politieke beweging, welke sedert haar bestaan was voorgevallen. Het gezegde van Ricardo, [1] dat geen stelsel kan worden uitgedacht, 't welk de banken beveiligt in dagen van groote politieke crisis, zou althans hier juist blijken. Hoe onbeperkt bijna het crediet ook wezen mogt, dat de bank van Frankrijk genoot, het wantrouwen dat zich in de februarij-dagen plotseling van de gemoederen meester maakte, bleek nog grooter. Steunende op de zeer aanzienlijke hoeveelheid specie in hare kelders aanwezig, zette de bank aanvankelijk hare operatiën moedig voort, betaalde aan het Rijk 77 millioen terug van zijne in depot gegeven gelden en breidde hare beleeningen aanmerkelijk uit. De poging om door dergelijke bewijzen van vertrouwen het wantrouwen

Per transport	*fr.*	240 141 000.
Saint Quentin	"	45 523 000.
Mulhousen	"	33 973 000.
Reims	"	26 938 000.
Angoulème	"	21 206 000.
Caen	"	17 875 000.
Grenoble	"	13 766 000.
Straatsburg	"	12 801 000.
Clermont Ferrand	"	12 706 000.
Chateauroux	"	6 765 000.
Le Mans	"	959 000.
te zamen	*fr.*	432 653 000.

De voorschotten van de bank te Parijs in het zelfde jaar beliepen 1294 264 462 francs.

[1] *The principles of political economy and taxation*, Ch. XXVII.

te keeren, voldeed echter niet aan het doel, want de aanvragen om specie, wel verre van te verminderen, groeiden dagelijks aan. Van 26 Februarij tot 14 Maart daalde de metallieke voorraad van 140 tot 70, en daags daarna tot 59 millioen. Ofschoon ook toen nog genoeg geld in de kas voorhanden was om 30 pct. van de opeischbare schuldvorderingen te dekken, meende de algemeene raad van de bank, dat het oogenblik gekomen was om door buitengewone middelen verdere uitputting te beletten. Hij wendde zich daarom tot de Regering met het verzoek, dat deze aan de bankbilletten gedwongen koers zoude geven en de verpligting tot hunne inwisseling opheffen, een verzoek, dat door het voorloopig bewind onmiddellijk werd ingewilligd.

De schrijvers, wier gevoelen ik in de gelegenheid was te raadplegen, zijn het alle hierover eens, dat de bestuurders van de bank in de moeijelijke dagen die volgden blijken hebben gegeven van groote bekwaamheid. Zij steunden den handel door zonder verhooging van disconto met het beleenen van handelspapier voort te gaan, vermeerderden de circulatie door met toestemming der Regering kleinere billetten in omloop te brengen, leenden aanzienlijke sommen, zoo aan den Staat als aan verschillende andere publieke ligchamen, en maakten eindelijk van het regt om de inwisseling der billetten te weigeren een beperkt en verstandig gebruik.[1] Door al deze maatregelen gelukte het aan de bank

[1] Ofschoon het tijdvak van den gedwongen koers tot 31 Julij 1850 voortduurde, heeft de bank van de haar verleende bevoegdheid om niet te betalen slechts gedurende 3½ maand gebruik gemaakt. Léon Faucher, *Mélanges*, I 549.

het crediet althans voor een deel te handhaven, terwijl zij tevens voorkwam, dat hare billetten gedurende de twee jaren dat de schorsing duurde in waarde verminderden.

Het was er dan ook verre af, dat het voorloopig bewind in de gebeurtenissen van de laatste jaren eenige aanleiding vond om de privilegiën van de bank binnen enger grenzen te beperken, veel minder om die op te heffen. Integendeel, hare krachten zooveel mogelijk te sterken, opdat zij nog beter dan thans stand zoude kunnen houden in de dagen van crisis die komen mogten, kwam — meende men — meest overeen met de begrippen van eene gezonde staathuishoudkunde. En het middel om dat doel te bereiken lag voor de hand: het privilegie van de bank moest in een monopolie herschapen en haar bij uitsluiting van alle andere instellingen het regt worden toegekend om, niet alleen te Parijs, maar op heel het uitgestrekte grondgebied der Fransche republiek, billetten aan toonder en op zigt in omloop te brengen. De decreten van 27 April en 2 Mei 1848 bragten die beginselen in toepassing: de onafhankelijke departementale banken, ofschoon aan geenerlei misbruik van het haar ten dienst staande crediet schuldig, [1] werden opgeheven en bij de bank van Frankrijk ingelijfd. Sedert dien dag had de Fransche republiek en heeft thans nog het keizerrijk maar ééne circulatie-bank, welke met behulp van dertig kantoren in al de behoeften van handel en nijverheid voorzien moet.

[1] De circulatie van de gezamenlijke departementale banken beliep in 1847 naauwelijks 90 millioen, eene waarde welke voor meer dan 50 pct. door de aanwezige specie gedekt werd.

De bovenbedoelde maatregelen van het republikeinsch bewind hebben warme en verlichte lofredenaars, maar ook ernstige en kundige bestrijders gevonden: door de eerste zijn zij voorgesteld als eene belangrijke schrede ter volmaking van het Fransche bankstelsel; door de laatste als de kroon op eene reeks van dwalingen, welke Frankrijk verstoken houden van de onschatbare voordeelen welke Engeland en Amerika in de circulatie-banken gevonden hebben.

Aan een kort onderzoek naar de waarde van dit monopolie-stelsel wensch ik het laatste deel mijner rede toe te wijden. Dit onderzoek is natuurlijk tweeledig: het betreft vooreerst de vraag in hoeverre de bank van Frankrijk aan handel en nijverheid die voordeelen heeft geschonken, welke uit het wezen van circulatie-banken voortvloeijen, en ten andere of zij voldoende waarborgen oplevert voor de getrouwe nakoming harer verpligtingen, waarborgen, welke, wanneer zij reeds onmisbaar zijn bij elk ander bankstelsel, nergens zoo streng vereischt worden als daar, waar ééne instelling over het crediet van geheel een rijk beslissen wil.

Het eerste voordeel dat men van de circulatie-banken mag te gemoet zien, bestaat hierin, dat zij voor een duur circulerend medium een goedkoop in de plaats stellen en door middel van haar papier de ruilingen zoo eenvoudig en zoo gemakkelijk mogelijk maken. Weinig voordeelen zijn zoo belangrijk als dit, want de belemmeringen welke de

ruilingen, hoe dan ook, ondervinden, zijn de groote oorzaken van trage productie. Ongetwijfeld is de bank van Frankrijk, zoo als elke andere, aan de circulatie in hooge mate bevorderlijk geweest, maar bijna alleen op de plaats waar zij gevestigd was en slechts zeer weinig daar buiten. Eerst in het jaar 1827 vertegenwoordigden hare in omloop gebragte billetten eene waarde van 200 millioen francs, en tijdens de Februarij-revolutie was dit cijfer te naauwernood met 33 millioen vermeerderd. Voegt men hierbij de billetten van de onafhankelijke banken en van de hulpkantoren, dan blijkt het, dat in 1848 geen 350 millioen aan bankpapier in omloop waren. Later, nadat de bank in het bezit was gekomen van het monopolie, is hare circulatie wel is waar aanzienlijk vermeerderd en wel, volgens de jongste opgaven, tot een bedrag van 537 millioen, maar nog altijd is die hoeveelheid uiterst gering in verhouding tot de uitgestrektheid van het Fransche keizerrijk. Immers in het veel kleinere Engeland circuleren meer dan 700 millioen van diezelfde billetten. [1]

[1] De waarde van de te Parijs uitgegeven billetten bedroeg op verschillende tijdstippen als volgt:

jaren		maximum		minimum
1800.....	*fr.*	25 316 500.....	*fr.*	16 637 000
1801.....	"	45 635 000.....	"	10 873 500
1806.....	"	76 704 000.....	"	54 420 500
1807.....	"	107 613 000.....	"	74 678 000
1811.....	"	120 172 500.....	"	54 842 000
1812.....	"	133 646 000.....	"	81 550 000
1819.....	"	135 409 000.....	"	79 684 500
1820.....	"	171 961 000.....	"	122 213 500

Eene zoo beperkte circulatie van bankpapier kan zeker gepaard gaan met levendigen handel en groote welvaart, en dan het bewijs leveren dat, zooals vooral te Londen, een groot deel der omzettingen zonder tusschenkomst van eenig circulerend medium plaats heeft, enkel door af- en overschrijvingen, maar juist in Frankrijk is dit weinig algemeen. Nevens de bankbilletten vindt men daar eene hoeveelheid metaal, welke naar de schatting van Michel Chevalier, [1] Léon Faucher [2] en anderen niet lager kan worden gesteld dan op 3000 à 3500 millioen, en dus op zes of zeven maal de waarde van het bankpapier. In Engeland daarentegen is de verhouding van het geld tot de bankbilletten als 2 tot 3, en de gezamenlijke waarde van beide naauwelijks 1600 à 1700 millioen francs. Nu houde men in het oog, dat de

---

jaren		maximum		minimum
1827.....	*fr.*	203 465 000.....	*fr.*	173 185 500
1828.....	"	214 002 000.....	"	179 550 500
1833.....	"	228 560 000.....	"	193 129 500
1834.....	"	222 284 000....	"	192 358 000
1843.....	"	247 000 000.....	"	216 000 000
1844.....	"	271 000 000.....	"	233 000 000
1845.....	"	289 000 000.....	"	247 000 000
1846...	"	311 000 000.....	"	243 000 000
1855.....	"	546 706 000.....	"	496 519 300

Op het einde der maand worden gewoonlijk door meerdere disconto's ongeveer twintig millioen aan billetten in omloop gebragt, die reeds weinige dagen later in de kassen van de bank terugkeeren. Zonder die omstandigheid zou de circulatie gelijkmatiger zijn dan uit het voorgaande overzigt blijkt. De cijfers van de gemiddelde circulatie verschillen dan ook weinig. Zij beliep b. v. in 1845: 259 en in 1846: 261 millioen francs.

1 *Cours d'Econ. polit.* t. III, *de la monnaie.*

2 *Recherche sur l'or et sur l'argent considérés comme étalons de la valeur.*

productie van laatstgenoemd Rijk die van Frankrijk nog met een derde overtreft.[1]

Aanzienlijk moeten de nadeelen zijn, welke voor Frankrijk uit eene zoo gebrekkige circulatie voortvloeijen. De verbazende hoeveelheid geld welke daar nutteloos nederligt berooft de bevolking van een kostbaar kapitaal, dat ten behoeve der nijverheid zou kunnen worden aangewend, en leidt tevens tot grooten omslag en belangrijke kosten, wanneer een deel van die geldmassa naar andere plaatsen in betaling moet worden heengezonden. Het bedrag van die kosten beloopt dikwijls niet minder dan vijf pct. van de waarde.

Vooral onder zoodanige omstandigheden zoude men wenschen dat de circulatie van het bankpapier, zoover de hoeveelheid reikt, algemeen mogt zijn, maar juist het tegenovergestelde is waar. Nog weinige jaren geleden werden de bankbilletten behalve te Parijs alleen in die plaatsen aangenomen, waar hulpkantoren gevestigd waren; overal elders konden zij slechts met verlies, dikwijls van $1\frac{1}{2}$ pct., worden afgezet.[2] Twee omstandigheden vooral gaven aanleiding tot dien gebrekkigen omloop, vooreerst het hoog bedrag der coupures en ten andere het volslagen gemis aan verband tusschen de bank te Parijs en de departementale banken. Wat betreft het eerste punt, zoo heeft de bank van Frank-

---

[1] Ch. Coquelin (pag. 107) berekent dat Engeland, ook dan wanneer zijne productie niet grooter ware dan die van Frankrijk, door het minder gebruik van metaal als circulatie-middel jaarlijks eene waarde van 134 millioen gulden bespaart.

[2] Ch. Coquelin pag. 274.

rijk met zonderlinge hardnekkigheid tot in 1848 de uitgifte van billetten lager dan 200 francs als gevaarlijk bestreden, en aangezien in deze materie haar wil altijd bovendreef, werd ook aan de departementale banken het uitgeven van kleinere billetten verboden, hoe sterk deze zich daartegen mogten verzetten en hoe duidelijk het belang van den handel, vooral in de departementen, wijziging van die bepaling vorderde. Immers tot zoodanig hoog bedrag waren de bankbilletten in de kleinere steden voor een groot deel van den handel onbruikbaar.[1] Er is eene revolutie noodig geweest om de bank van deze waarheid te overtuigen, en de krachtige voorspraak van een man van gezag als Léon Faucher, om de billetten van honderd francs in het leven te roepen.[2]

Het tweede bezwaar was van nog meer belang. De banken in de departementen waren door de reglementen in een ijzeren keurslijf gedrongen, dat hare ontwikkeling tegenhield. Regelen, misschien nuttig in een groot centrum van handel en nijverheid als Parijs, werden ook op haar toegepast, onverschillig of de plaats waar zij gevestigd waren tot de grootere of kleinere koopsteden behoorde.[3] Zij mogten geene

---

1 In de meeste andere landen schijnt het gebruik van veel kleinere coupures geen ongerief op te leveren; Schotland heeft billetten van 1 p. st., Oostenrijk van 5 flor., Pruissen van 1 th., Amerika van 1 doll. en Rusland van een roebel (55 cents).

2 *Mélanges d'Economie politique et de finances*, I 443.

3 Herhaalde malen en vooral in 1840 hebben de banken op wijziging van hare statuten in milderen zin aangedrongen, maar altijd te vergeefs. Wat zij meer in het bijzonder verlangden, was het regt 1) om hare operatiën, ook buiten de gemeente waar zij gevestigd waren, te mogen uitstrekken, 2) om han-

hulpkantoren oprigten en buiten de poorten harer verblijfplaats geenerlei operatie uitvoeren. Alle betrekking met de bank van Frankrijk was buitengesloten, en de billetten door laatstgenoemde uitgegeven werden alleen te Parijs in betaling aangenomen. Men had het aanvankelijk zelfs noodig geoordeeld om aan de hulpkantoren de inwisseling bepaald te verbieden.[1]

Het valt niet te ontkennen, dat de vestiging van het bankmonopolie in 1848 gestrekt heeft om laatstgenoemd bezwaar ten deele althans op te heffen. Nu al de kantoren in de departementen van de fransche bank zelve uitgaan, is de eenheid van circulatie aanmerkelijk bevorderd en een middel aan de hand gedaan, om de betalingen tusschen de provinciën en Parijs meer gemakkelijk te maken.[2] Maar ook na die verbetering zijn de bezwaren die overblijven van het uiterst belang, en nog altijd is het een feit, dat de circulatie van Frankrijk kostbaarder, trager en moeijelijker is, dan die van de meeste beschaafde staten in ons werelddeel. Ten dien opzigte dus voldoet het bankstelsel in geenen deele aan de regtmatige eischen van den handel.

Maar de circulatie-banken hebben nog een ander en een hooger doel. Zij zijn het middenpunt tusschen de geldschieters en de industriëlen die kapitalen behoeven, door bij de

---

delspapier van slechts twee onderteekeningen voorzien in disconto aan te nemen; 3) om billetten van 100 francs uit te geven, en 4) om rentegevende depots, opvorderbaar na een termijn van minstens twee maanden, te ontvangen.

[1] Ch. Coquelin pag. 275.

[2] De waarde der mandaten, welke van Parijs op de departementen en omgekeerd getrokken werden, klom van 96 millioen in 1847 al dadelijk tot 436 millioen in het volgende jaar. Courcelle Seneuil pag. 215.

eersten zoo veel mogelijk alle beschikbare fondsen op te nemen en die onder laatstgenoemden te verbreiden. Aan dit doel heeft het fransche bankstelsel nog minder beantwoord, dan aan de eischen eener deugdelijke circulatie. Vreemd is inderdaad het schouwspel, dat Frankrijk ten dien aanzien oplevert: aan de eene zijde een bijna volslagen gebrek aan crediet, en aan den anderen kant overvloed van kapitalen, die te vergeefs naar plaatsing zoeken en daarom maar al te dikwijls het voedsel worden voor heillooze speculatiën.

Het crediet, dat de bank verleent, heeft zich in de laatste jaren aanmerkelijk uitgebreid, maar nog altijd is het zeer gering in verhouding tot de uitgestrektheid van Frankrijk. Daarenboven, de vermeerdering van het bedrag der gedisconteerde handelseffecten bepaalt zich tot Parijs; in de provinciën is sedert de vestiging van het monopolie eene bepaalde vermindering merkbaar. Departementale banken, welke zoo lang zij onafhankelijk waren groote en zelfs grove winsten afwierpen, kunnen als succursales van de fransche bank hare kosten niet bestrijden. Terwijl zij in 1847, het laatste jaar van haar zelfstandig bestaan, eene waarde beleenden van 860 millioenen, daalde dit bedrag reeds in het volgende jaar tot 433 en in 1849 tot 357 millioen francs.[1]

De redenen van het klein bedrag der disconto's liggen ten deele in de reglementen, welke onder voorwendsel van alles te willen regelen overal belemmeringen aan het crediet hebben in den weg gesteld. Meest bezwarend is zeker het

---

[1] Hübner, II 195.

verbod om papier in disconto aan te nemen, niet door drie personen onderteekend, ten zij onder waarborg van effecten. Het doel om aldus de bank voor schade te behoeden moge goed zijn, het middel dat men daartoe aanwendde is niet te min onbeteekenend en kleingeestig.[1] De waarborgen van een goed beheer liggen in de bekwaamheid van den bankier: waar deze bestaat zijn alle andere bepalingen overbodig; waar deze ontbreekt zijn zij onvoldoende. Het aannemen van wissels door drie huizen geteekend kan gevaarlijk zijn, maar het kan ook belagchelijk wezen voor andere die derde onderteekening te eischen. In elk geval is zij eene belemmering, omdat daaruit voor den handel de verpligting voortvloeit om naar die derde onderteekening te zoeken, en in de meeste gevallen om die te betalen.[2] Zoo wel te Parijs als te Londen, waar men dezelfde bepaling terugvindt, zijn dan ook de particuliere bankiers de gewone geldschieters geworden van het grootste deel des handels. Alleen in geval van dringende behoefte en bij crisis wendt de handelaar zich tot de bank.

Een anderen waarborg heeft men gezocht in de bepaling, dat de bank voor niet langeren tijd zal mogen leenen dan hoogstens 90 dagen. Eene dergelijke bepaling moge te Parijs onmisbaar zijn bij eene instelling, welke gewoon is het geld te beleenen dat elk oogenblik kan worden opgevorderd, elders, waar de depots minder bewegelijk zijn, zou men aan

---

[1] Ook Léon Faucher, die overigens als verdediger van het bank-monopolie is opgetreden, heeft dit reglementaire voorschrift bestreden. *Mélanges*, I 552.

[2] G. de Puynode, *de la monnaie, du crédit et de l'impôt*, I 322.

hen die geld behoeven op langer termijn het genot der circulatie-banken misschien niet geheel behoeven te ontzeggen. De gemiddelde tijd van leening is onder gewone omstandigheden echter niet langer dan 40 of 50 dagen.[1] Hoe weinig afdoende trouwens ook deze waarborg is, heeft de bank van Frankrijk zelve bewezen door meer dan eens het reglementaire voorschrift te ontduiken.[2]

Als een bewijs van de weinige bescherming, welke de bank met haar crediet den handel verleent, heeft men wel eens aangevoerd het gering bedrag der verliezen door haar op de beleende effecten geleden. Volgens Gautier[3] verloor zij niets op de disconto's van 1836, 1837 en 1838, ofschoon die te zamen meer dan 2300 millioen beliepen. Ook later was die toestand niet minder gunstig: in 1848, bij voorbeeld, toen te Parijs zoovele faillissementen voorkwamen, verloor de bank maar 4 millioen op eene waarde van 1644 millioen.[4] Reeds Say heeft van deze omstandigheid aan de Fransche bank een verwijt gemaakt. Uitgaande van de stelling, dat de banken tot op zekere hoogte dienen ter verzekering van het crediet, heeft hij haar eene assurantie-maatschappij genoemd, welke alleen daar verzekert, waar geen gevaar te vreezen is.[5] Het

---

[1] In tijden van crisis zijn de termijnen korter. In 1847 bijv. leende de bank gemiddeld voor slechts 33 dagen. Coquelin p. 279.

[2] Dit was onder anderen het geval in 1839, toen zij aan de bank van Engeland 2½ millioen p. st. leende, onder formeel beding om die leening na verloop van 90 dagen telkens stilzwijgend te vernieuwen. Courcelle Seneuil pag. 164.

[3] *Des banques et des institutions de credit.*

[4] In 1849 verloor de bank niets. G. de Puynode, I 323.

[5] *Cours d'Econ. polit.* troisième partie, Chap. XVIII.

verwijt is eenigzins hard en onverdiend, omdat het lijden van geenerlei verlies dan toch het streven en de roem is van den bankier, maar niet te min blijft het feit belangrijk als bewijs hoe weinig de handel in het algemeen voordeel trekt van de aanzienlijke depots in de bank voorhanden.[1]

Is alzoo het erlangen van crediet reeds te Parijs aan

[1] Nimmer is dit duidelijker gebleken dan in 1848. De meeste bankiers hadden hunne operatiën gestaakt en twee der voornaamste huizen hielden op te bestaan. De handel geraakte daardoor in de onmogelijkheid elders crediet te erlangen dan bij de bank van Frankrijk, en deze konde toen zoo min als op eenig ander tijdstip in de behoefte voorzien. Het voorloopig Bewind beval daarom, bij besluit van 7 Maart, de oprigting van disconto-kantoren in de voornaamste steden des rijks. Het kapitaal zou worden bijeengebragt voor ⅓ in specie door middel van particuliere inschrijvingen; voor ⅓ in obligatiën ten laste der steden, waar de kantoren gevestigd werden, en voor ⅓ in schatkistbilletten. De Staat en de gemeenten deelden niet in de winsten, maar waarborgden de verliezen, tot het beloop van hun aandeel. In weerwil dezer gunstige voorwaarden werden de actiën niet dan hoogst moeijelijk geplaatst, en op eene wijze, welke duidelijk bewees, dat de geldschieters meer een liefdadig doel dan gunstige geldbelegging beoogden. Niet te min hebben deze kantoren groote winsten afgeworpen, omdat de goederen, welke, toen zij in consignatie werden aangenomen, maar weinig waarde hadden, allengs in prijs stegen. De staat van het disconto-kantoor te Parijs was op 30 Augustus 1848 en 30 Junij 1852, als volgt:

		1848		1852
Capital actif..........	*fr.*	6 051 804.....	*fr.*	9 666 500.
Recouvrements	"	15 904 956.....	"	25 200 342.
Escomptes ordinaires ..	"	78 350 789.....	"	177 693 660.
Récépissés des escompt .	"	14 774 796.....	"	70 579 898.
Réescomptes.	"	59 389 215.....	"	"
Dépôts d'espèces	"	2 988 086.....	"	19 142 341.
Dividendes...........	"	"	"	8 pct.
Solde des effets en souffrance	"	1 389 757.....	"	403 545.

Met 31 December 1853 heeft de guarantie van den Staat en van de stad Parijs opgehouden. Courcelle Seneuil 173. A. Courtois, *Dict. d'Econ. polit.* voce *comptoirs d'escompte.*

zoovele moeijelijkheden onderhevig, overal elders, behalve op die weinige plaatsen waar de bank hare hulpkantoren gevestigd heeft, ontbreekt het nog veel meer. Alle schrijvers, voor zoover mij bekend is, zijn het hierover eens. Volgens Michel Chevalier [1] kan men zelfs op eerste hypotheek moeijelijk tegen minder dan zes pct. geld erlangen, en de kleine grondeigenaren en fabriekanten betalen 8, 9, 12 en 15 pct. De arbeider in de steden moet bij zijne aankoopen 50, ja soms 100 pct. rente voldoen, en de boer betaalt aan den hoefsmid, den herbergier en den dorpswinkelier soms honderd pct. in het kwartaal. Het gemiddeld bedrag van den interest bij transactiën van allerlei aard beloopt ten minste 15 à 20 en misschien 25 pct. Elders zegt diezelfde schrijver: [2] "Er zal een geruime tijd moeten verloopen eer Frankrijk zich zal kunnen verheugen in een zoo uitgebreid crediet-stelsel als Engeland en de Vereenigde Staten bezitten. Te dien opzigte verkeeren wij in een staat van barbaarschheid."

Het is waar, dat deze woorden reeds van 1837 dagteekenen, maar de veranderingen, later in dien toestand voorgekomen, schijnen weinig belangrijk te zijn geweest, althans nog in 1848 schatte Charles Coquelin [3] het gemiddeld bedrag voor den interest op 15 en 20 pct. en zulks trots de dwaze wet, welke het heffen van hooger rente dan 6 pct. verbiedt. Van nog jonger dagteekening eindelijk zijn de woorden van Courcelle Seneuil in zijn Traité des banques,

---

[1] *Lettres sur l'Amérique du Nord*, II 489.
[2] Ibidem, II 248.
[3] Ter aangeh. pl. pag. 311 seqq.

dat twee jaren geleden het licht heeft gezien. "Op drie vierde deelen van Frankrijk's grondgebied — dus zegt die schrijver — verkeert het crediet nog in primitieven staat: de nijverheidsondernemer is verpligt naar eenen kapitalist te zoeken, terwijl deze dikwijls op een leener wacht. De billetten van de bank hebben ten platten lande op vijftig mijlen afstand van Parijs geen koers. Van daar allerlei betreurenswaardige usantiën, anti-commerciële en anti-industriële vooroordeelen, onoverwinnelijke belemmeringen aan den ondernemingsgeest in den weg gesteld; van daar die vreesachtigheid op het gebied van handel en nijverheid, welke zoo treurig afsteekt bij den moed, welken de Fransche natie op een ander gebied aan den dag legt. In Frankrijk wagen de menschen gemakkelijk hun leven, maar niet gemakkelijk hunne fortuin. Menschen zijn er overvloedig, maar kapitalen schaarsch; de mensch is er het aanhangsel van de kapitalen. In Engeland en in de Vereenigde Staten daarentegen zijn de kapitalen het aanhangsel van den mensch; de openbare meening bekreunt zich daar weinig over het altijd gemakkelijk te herstellen verlies van kapitaal; daarentegen trekt zij zich het verlies van menschen oneindig meer aan dan wij." [1]

Tegenover dit volslagen gebrek aan crediet aan de eene zijde staat aan den anderen kant eene verbazende opeenhooping van kapitalen, welke te vergeefs naar plaatsing zoeken. De ongunstigste eigenaardigheid van het Fransche bankstelsel is zeker hierin gelegen, dat het aan de in depot

---

[1] Courcelle Seneuil, pag. 318.

gegeven gelden geenerlei rente toekent. De af- en overschrijvingen op de rekening van de eigenaren der depots geschieden kosteloos, maar overigens liggen de door hen gestorte gelden onvruchtbaar neder; onvruchtbaar namelijk voor hen, want de bank zelve tracht zooveel mogelijk dit haar niet toekomende geld met voordeel aan te wenden. Terwijl de houders van bankactiën een dividend genieten van 100 francs en meer, erlangen zij, met wier gelden zulke voordeelige operatiën zijn uitgevoerd, geenerlei rente.[1] Indien de bank van Frankrijk in weerwil van die ongunstige voorwaarden nog 180 à 200 milloen aan gedeponeerde gelden schuldig is, dan moet het zijn, dat de gelegenheid voor eene voordeeliger en tevens even solide plaatsing niet te vinden is. Dit gebrek aan débouchés voor het aanwezige kapitaal vindt men overal te Parijs. De bank zelve levert het eerste bewijs: de metallieke voorraad stapelt zich in hare kelders op, dikwijls tot een bedrag dat de geheele waarde van de in omloop zijnde billetten verre overtreft.[2]

---

1 De groote bewegelijkheid der depots maakt trouwens het betalen van rente niet wel mogelijk. Michel Chevalier (*de la situation actuelle dans ses rapports avec les subsistances et la banque de France*) wijst aan, dat in 1845 elke frank gemiddeld 56 maal van de eene rekening op de andere werd overgeschreven. Intusschen houde men in het oog, dat die variatiën juist daarom zoo groot zijn, omdat de bank geene rente betaalt. Ware dit wel het geval, dan zouden vele kapitalen bij die inrigting naar eene duurzame plaatsing zoeken.

2 In September 1851 overtrof de hoeveelheid specie in de kassen aanwezig de waarde der in omloop zijnde billetten met 110 millioen. Om de bank in de gelegenheid te stellen met meerdere vrijheid over hare specie te beschikken, heeft men dikwijls, maar te vergeefs, voorgesteld, om rentegevende billetten, betaalbaar eenige maanden na zigt, in omloop te brengen. Michel Chevalier o. a. heeft zoodanigen maatregel aanbevolen. G. de Puynode, I, 329.

De *caisse des dépôts* is een ander voorbeeld. Deze rijks instelling, aanvankelijk slechts bestemd als depot voor de regterlijk geconsigneerde gelden en borgtogten, heeft zich later ook belast met de ontvangst van particuliere fondsen, welke van den 61sten dag na hunne consignatie 3 pct. rente leveren. Eindelijk storten ook de spaarbanken hare rijke opbrengsten in deze zelfde kas, welke aldus over enorme kapitalen te beschikken heeft, kapitalen welker plaatsing dikwijls uiterst moeijelijk is, omdat bijna geene andere uitwegen openstaan dan de publieke fondsen.[1]

Maar het leerzaamste voorbeeld van allen is zeker te vinden in de geschiedenis der spaarbanken. Frankrijk mag er zich op beroemen, dat die schoone, zegenrijke instellingen daar beter hebben wortel geschoten dan in de meeste landen van Europa. De voorwaarden waarop de gelden in depot werden aangenomen, waren trouwens zeer voordeelig, want de Staat, die de geheele opbrengst der banken onder de vlottende schuld opnam, betaalde eene rente van 4 pct. Al spoedig echter werd de nakoming dier voorwaarden uiterst bezwarend, want het bedrag der depots klom met groote snelheid op en de Regering konde overal elders het noodige geld tegen veel lagere rente erlangen. Van daar dat men zich genoodzaakt zag het bedrag der depots tot 1500 fr. te beperken en tevens te bepalen, dat van geene hoogere

---

1 Ook deze instelling was in 1848 op het punt van niet aan hare verpligtingen te kunnen voldoen. Genoodzaakt om in weinige dagen ruim 41 millioen terug te betalen, konde zij zich slechts redden door bij de bank 30 millioen te leenen. Dict. de l'Econ polit., voce *caisse des dépôts*.

som dan 2000 fr. rente zoude worden uitbetaald. Ook sedert deze voor de spaarbanken zeer ongunstige wet is het beheer van zoo aanzienlijke gelden voor den Staat eene bron geweest van kwelling, moeite en gevaar. Bij het uitbarsten der Februarij-revolutie hadden de banken 355 millioen te vorderen, terwijl slechts 65 millioen beschikbaar waren. Het was onmogelijk aan al de aanvragen om terugbetaling, deels door wantrouwen, maar deels ook door wezenlijke behoeften uitgelokt, te voldoen, en de Regering zag zich verpligt het noodlottige besluit te nemen, waarbij bevolen werd, de uitbetaling der spaarpenningen ten deele te schorsen. Het is dan ook het eenstemmig gevoelen van alle zaakkundigen, dat zoolang het crediet in Frankrijk binnen de tegenwoordige naauwe grenzen beperkt blijft en de spaarbanken gedwongen worden hare gelden in handen te geven van den Staat, voor wien zij te gelijk een last en een gevaar zijn, de duurzame ontwikkeling van deze heilzame instellingen tot de onmogelijkheden behoort. [1]

Het voorgaande moge voldoende zijn om een, zij het ook zeer oppervlakkig, denkbeeld te geven van de vruchten, welke Frankrijks crediet-stelsel heeft opgeleverd, vruchten welke ongetwijfeld getuigen tegen het stelsel waarvan zij een uitvloeisel zijn. Het zou zeker hoogst onregtvaardig wezen, wanneer men het treurig gemis aan crediet uitsluitend

[1] Deze meening is o. a. breedvoerig ontwikkeld door L. Leclerc, in de Dict. de l'Econ. polit., voce *caisse d'épargne*.

aan de gebrekkige inrigting der circulatie-banken wilde wijten, maar toch is het waar, dat zij eene der hoofdredenen is, welke de industriële ontwikkeling van dat uitgestrekte rijk in den weg staan.

Mag men zich vleijen dat Frankrijk, aldus uitgesloten van de rijke voordeelen welke andere natiën aan het crediet ontleenen, althans gevrijwaard is voor de rampen, welke daaruit zoo dikwijls voortvloeijen? Met andere woorden, is het monopolie-stelsel van Frankrijk, ongetwijfeld het meest onvoldoende, dan toch het meest veilige? Het gaat zeker niet aan om de soliditeit tegen te spreken van eene inrigting, welke schier onbeperkt crediet geniet, en toch is de bewering niet gewaagd, dat de *reële* waarborgen, welke de bank van Frankrijk oplevert, geenszins geheel voldoende kunnen heeten. De hoeveelheid specie in de kelders van de bank voorhanden, is zeker verbazend groot, veel te groot zelfs, en in den regel ruim genoeg voor de inwisseling van *alle* bankbilletten. Maar het gevaar ligt niet in de billetten, ofschoon de meesten zoo gelooven en bijna alle crediet-wetten van die onderstelling uitgaan. De ondervinding van alle volken heeft bewezen, dat zoolang de soliditeit van de bank zelve niet wordt in twijfel getrokken, zoo als in dagen van politieke beroeringen, de circulatie van billetten niet belangrijk vermindert, ten zij in het geval, dat overdreven uitgifte van papier het metaal naar andere markten lokt.

Hetgeen men onder zoodanige omstandigheden vooral behoeft, is vrije beschikking over de gelden in de bank gedeponeerd, en deze ook moeten uit den metallieken voorraad

gekweten worden. Een enkele blik op de maandelijksche staten is voldoende om van de groote bewegelijkheid der depots te overtuigen. De voorbeelden behoeven niet ver gezocht te worden en de balansen van het nu afgeloopen jaar spreken duidelijk genoeg. De particuliere depots stegen tusschen half September en half October van 117 tot 144 millioen, en zij daalden tusschen November en December van 130 tot 92, een verschil dus van meer dan 50 millioen in den tijd van twee maanden.[1]

Let men op dit eigenaardig karakter van de gelden welke de bank voor den handel bewaart, dan kan niet worden tegengesproken, dat de bank van Frankrijk, zoo als ongeveer alle andere, een crediet leent dat zij niet bezit; zij verkoopt voor dertig of veertig dagen eene waarde, welke elk oogenblik kan worden teruggevorderd. Op den 12[den] van

[1] De crisis van 1846—47 levert een ander merkwaardig voorbeeld, ofschoon toen niet de particuliere maar de publieke depots aan groote wisselingen onderhevig waren.

	Billetten.	Depots van de schatkist.	Particuliere depots.	Specie.
1846.				
Maart.......	263 576 500	126 277 180	49 344 800	202 530 000
Junij	255 781 000	128 847 500	58 032 200	202 894 400
September ...	250 599 500	97 709 900	45 451 100	174 469 400
December	257 983 500	48 296 600	61 565 300	71 040 200
1847.				
Maart.......	247 673 000	23 569 000	51 174 000	70 605 000
Junij........	231 907 000	84 785 000	44 763 000	95 464 000
September ...	229 264 000	66 567 000	49 687 000	94 444 000
December....	233 182 000	65 342 000	49 335 000	107 550 000

Hetgeen in deze cijfers, welke door Courcelle Seneuil (pag. 210) worden medegedeeld, vooral opmerking verdient, is de vastheid van de circulatie, te midden van de belangrijke wisselingen waaraan de depots onderhevig waren.

de tegenwoordige maand had zij nog geen 200 millioen in kas, terwijl het bedrag der dadelijk opvorderbare schulden ongeveer 800 millioen beliep.[1]

Ik weet wel dat een volkomen evenwigt noch mogelijk noch noodzakelijk is, want er bestaat een minimum van circulatie en van depots dat de bank als vast gevestigd kan beschouwen. Misschien is ook de tegenwoordige verhouding nog ruim voldoende, wanneer er slechts een genoegzaam kapitaal bestaat, dat in oogenblikken van nood gemakkelijk kan worden te gelde gemaakt. Maar juist die waarborg mist de bank van Frankrijk volkomen; haar kapitaal is uiterst gering: met inbegrip van de reserve naauwelijks 100 millioen, en zulks bij eene circulatie welke het zesdubbel bedraagt. Daarenboven is dit kapitaal, geheel in rente belegd, onverkoopbaar in dagen van crisis, juist dan wanneer het noodig zijn kan daarover te beschikken. In dat opzigt leveren zelfs de meeste Amerikaansche banken veel grootere waarborgen.[2]

Men doet dus niet wel met aan het fransche bankstelsel buitengewone waarborgen toe te kennen. In dagen van groote politieke beroeringen zijn die waarborgen stellig onvoldoende; 1805 en 1848 hebben het duidelijk genoeg bewezen, en elke politieke crisis als die van laatstgenoemd jaar, welke

[1] Deze verhouding is echter geen normale. De geldcrisis van het afgeloopen jaar, door den oorlog in het Oosten en door herhaalde leeningen veroorzaakt, heeft de bankkas aldus uitgeput.

[2] Léon Faucher, (*Mélanges*, I 540) heeft eveneens de wijze waarop de bank van Frankrijk haar kapitaal belegt als hoogst onvoorzigtig afgekeurd.

in de toekomst voor Frankrijk mogt zijn weggelegd, zal onfeilbaar hetzelfde bewijzen.

Er zou mij nog overblijven te onderzoeken in hoeverre met regt beweerd wordt, dat eenheid van uitgifte noodig is om de circulatie tegen schokken te beveiligen. Ik laat hier echter die kwestie rusten, omdat een onderzoek naar den invloed der vrije banken dient vooraf te gaan. Daarenboven, ditzelfde argument, dat door Engelsche economisten met vrij wat meer kracht en ook vrij wat meer glans op den voorgrond is gesteld, zullen wij later toch ontmoeten.

Voor heden moge het voorgaande voldoende zijn. Indien mijne korte schets eenigzins aan het doel beantwoordt, dan moet zij u dunkt mij tot de overtuiging leiden, dat ook nu nog waar is, wat een der onder-gouverneurs van de bank in 1839 zeide, dit namelijk, dat wanneer sommige staten het crediet reeds hebben *misbruikt*, Frankrijk het zelfs nog niet heeft leeren *gebruiken*. [1]

---

[1] Gautier, *des banques et des institutions de crédit en Amerique et en Europe*, aangehaald door Ch. Coquelin, in de Diction de l'Econ, polit., voce *banque*.

Bijlage.

VOORNAAMSTE OPERATIEN VAN DE BANK VAN FRANKRIJK EN HARE SUCCURSALES.[1]

ACTIEF.	1848 (11 Mei.)	1849 (10 Mei.)	1850 (10 Mei.)	1851 (15 Mei.)	1852 (13 Mei.)	1853 (12 Mei.)	1855 (17 Mei.)	1856 (10 Januarij.)
Specie	92 031 450	338 698 330	472 571 549	556 170 364	598 035 792	511 783 905	420 914 028	199 610 458
Portefeuille	241 712 002	127 477 156	104 991 708	199 635 659	130 109 702	235 306 891	310 744 926	447 333 326
Voorschotten op staven en munt	6 991 200	15 916 682	1 333 800	3 482 977	5 245 676	1 998 330	5 103 552	4 750 700
„ „ publieke effecten	10 344 982	28 660 829	20 506 254	10 398 990	70 344 909	46 724 286	36 448 386	47 575 486
„ „ spoorwegactiën	•	•	–	•	8 754 455	72 079 309	79 171 500	45 356 900
„ aan den staat	50 000 000	100 000 000	100 000 000	100 000 000	125 000 000	75 000 000	65 000 000	100 000 000
PASSIEF.								
Billetten	311 896 800	411 641 000	481 095 125	516 933 675	636 302 725	669 774 850	642 061 800	607 937 550
Billetten aan order	1 423 123	1 189 861	11 836 177	6 004 288	6 470 243	4 894 976	6 143 770	5 490 699
Recepissen	1 653 500	5 223 990	6 479 020	8 730 155	17 689 034	9 392 037	9 205 351	4 089 108
Rekening courant met den staat	13 292 037	34 950 212	34 753 343	105 558 965	87 895 718	73 681 587	52 298 398	51 372 585
„ „ particulieren	69 926 558	124 455 085	126 369 412	113 452 280	172 021 255	141 789 371	163 785 988	130 694 370
Te betalen dividend	209 320	230 477	267 376	286 438	300 776	377 507	480 079	4 217 121
Kapitaal	67 900 000	91 250 000	91 250 000	91 250 000	91 250 000	91 250 000	91 250 000	91 250 000
Reserve	10 000 000	12 980 750	12 980 750	12 980 750	12 980 750	12 980 750	12 980 750	12 980 750

1 De balans van de bank te Parijs wordt niet afzonderlijk medegedeeld.

GEMEENZAAM ONDERHOUD

OVER DE SOCIÉTÉ GÉNÉRALE DE CRÉDIT MOBILIER TE PARIJS.

De Heer Mr. J. T. Buijs opent na zijne voordragt het gemeenzaam onderhoud met de mededeeling, dat hij voor dezen avond de aandacht der vergadering wenscht te bepalen bij de fransche maatschappij van het Crédit Mobilier te Parijs. Het onderwerp, dat hij in zijne rede behandeld had, kwam hem in deze oogenblikken minder geschikt voor om besproken te worden, omdat het niet wel mogelijk is zich een juist oordeel te vormen over de waarde van het fransche bankstelsel, voor dat zal zijn aangetoond, welke vruchten de vrije concurrentie der circulatie-banken in Groot-Brittannië en in Noord-Amerika heeft opgeleverd. Aangezien hij nu over dit onderwerp eerst in de volgende bijeenkomsten zijne meening kan bloot leggen, acht hij het regelmatiger het zamenspreken over de fransche banken tot die gelegenheid uit te stellen.

Hij heeft daarom voor het gemeenzaam onderhoud van dezen avond een ander onderwerp gekozen, namelijk de société générale de Crédit Mobilier, eene instelling, welke, ofschoon zij met de circulatie-banken eenige overeenkomst heeft, toch in vele opzigten van deze onderscheiden is. Even als die banken door hare billetten, tracht wel is waar ook het Crédit Mobilier door zijne rentegevende obligatiën, welke op korten termijn betaalbaar zijn, de ruilin-

gen te bevorderen, maar het is hoogst twijfelachtig of zij dit doel bereiken zal. Rentegevend papier kan moeijelijk circulerend medium worden.

De spreker acht het overbodig den aard en het doel van het Crédit Mobilier breedvoerig te ontwikkelen, daar hij zich overtuigd meent te mogen houden, dat deze aan den Amsterdamschen handel niet onbekend kunnen zijn. Hij wenscht slechts op te merken, en juist daarop de bijzondere aandacht te vestigen, hoe het oordeel over de waarde van deze instelling verre van eenstemmig is. Terwijl sommigen toch meenen dat zij op de ontwikkeling van handel en nijverheid gunstigen invloed kan uitoefenen, zijn anderen van oordeel dat aan haar bestaan wezenlijke gevaren verbonden zijn. Streng is zij door bevoegde regters in Duitschland en Engeland veroordeeld geworden, en ook de Engelsche Economist, die op het gebied van bankwezen als autoriteit kan gelden, schijnt de instelling weinig genegen. In Frankrijk zelf ontmoet zij daarentegen naar het schijnt veel bijval, en Oostenrijk en Spanje hebben zich gehaast eene op dezelfde grondslagen berustende crediet-inrigting in het leven te roepen.

Wat nu hebben wij te denken over de waarde van het Crédit Mobilier, en welk gewigt kan worden toegekend aan de bezwaren die daartegen zijn aangevoerd? Ziedaar de vraag, waaromtrent spreker gaarne het oordeel van zaakkundigen zoude vernemen.

De Heer J. J. A. Santhagens hierop het woord nemende geeft te kennen, dat, hoewel hij de inrigting van het Crédit Mobilier nog niet genoeg heeft bestudeerd om daarover een bepaald oordeel uit te brengen, hij niet kan instemmen met hetgeen daaromtrent onlangs in de Economist werd medegedeeld, noch haar zoo geheel veroordeelen als nutteloos en zelfs gevaarlijk voor handel en nijverheid.

"Le premier devoir de notre société est de travailler au

développement de l'industrie nationale," dus lezen wij in het eerste rapport over deze inrigting, en tot bereiking van dat doel zijn twee middelen aangewezen. Het eerste is het uitgeven van obligatiën op korten termijn, welke als circulerend medium kunnen gebruikt worden. Dit papieren ruilmiddel heeft deze groote voordeelen boven de bankbilletten, dat het rente afwerpt, en dat de kleine kapitalen, die nu inproductief in de geldkisten der burgers blijven liggen, in circulatie gebragt en zoodoende op vruchtbare wijze worden besteed. Door het uitgeven van dit papier is het Crédit Mobilier eenigermate eene bank van circulatie.

Het tweede middel is het uitgeven van obligatiën op langen termijn, die niet even als de vorige dadelijk opvorderbaar zijn, maar later door de maatschappij kunnen worden afgelost. Deze obligatiën geven aan de respective houders eene vaste rente van drie pct. Voor het geld, op die obligatiën ontvangen, worden aandeelen in zoodanige nijverheids ondernemingen, in spoorweg-maatschappijen enz. gekocht, welke genoeg voordeelen moeten afwerpen om het Crédit Mobilier in staat te stellen de verschuldigde renten aan de houders der obligatiën uit te betalen. Door de uitgebreide relatiën en de bekwaamheid der personen die aan het hoofd dezer inrigting staan, is zij beter dan eenig particulier in de gelegenheid zoowel de soliditeit als het maatschappelijk nut der verschillende ondernemingen te onderzoeken, en zulks tot groot voordeel niet alleen van de kapitalisten, aan wie aldus de gelegenheid wordt aangeboden hun geld op zekere voorwaarden te plaatsen, maar ook van de industriëlen, die nu gemakkelijker dan vroeger het noodige kapitaal verkrijgen kunnen. In het eerste rapport werd dan ook gezegd: "La société place ou prête d'un côté, ce qu'elle emprunte de l'autre, jouant ainsi le rôle d'intermédiaire entre le capitaliste et l'industrie; substituant son crédit au crédit de chaque entreprise isolée."

Dit alles zoude spreker doen besluiten om zich bepaald

vóór de inrigting van het Crédit Mobilier te verklaren, ware het niet dat er in hare statuten eene bepaling voorkwam, welke het verval der société ten gevolge kan hebben, namelijk de slechte verhouding tusschen het kapitaal en het bedrag der uit te voeren operatiën. Het kapitaal bestaat slechts uit 60 millioen francs, terwijl het uitstaand kapitaal in obligatiën volgens de statuten mag opgevoerd worden tot tienmaal deze waarde, of 600 millioen francs. Deze beide kapitalen staan volstrekt in geene verhouding tot elkander, want hoezeer die 600 millioen francs tegen 3 pct. rente niet à pari kunnen worden genegotieerd en derhalve de obligatiën van 500 fr. voor 280 fr. zullen worden uitgegeven, met dat gevolg, dat daarvoor niet meer dan 336 000 000 zal worden geïnkasseerd, blijft toch de maatschappij aansprakelijk voor de aflossing van het geheele nominaal bedrag à pari, tenzij zij bij magte zal zijn die obligatiën onder pari weder in te koopen, waartoe de maatschappij zich de bevoegdheid heeft voorbehouden. —

Verder neme men in aanmerking, dat, door de 3 pct. obligatiën van 500 fr. voor 280 fr. uit te geven, daarvoor eene vaste rente van 5½ pct. moet betaald worden en derhalve bijaldien de actiën, waarin het opgenomen kapitaal zal zijn aangelegd, door elkander slechts 3 pct. dividend afwerpen, de maatschappij in dat geval jaarlijks 2½ pct. van de opgenomen sommen of 8 500 000 fr. — dat is, met de administratiekosten, circa 9 millioen zal moeten bijpassen en alleen daarmede in zeven jaren haar geheel maatschappelijk kapitaal kan geäbsorbeerd worden. In Oostenrijk heeft men eene dergelijke inrigting tot stand gebragt, echter is daaraan veel meer zorg besteed; den houders der obligatiën en der actiën zijn veel meer waarborgen gegeven, en is onder anderen het koopen en verkoopen op tijd, gelijk zulks te Parijs plaats heeft, alsmede hare eigen obligatiën in te koopen, bepaald verboden.

De société de Crédit Mobilier heeft veel overeenkomst met de Brusselsche maatschappij tot bevordering der nijverheid, door Z. M. Willem I gedeeltelijk uit eigen middelen opgerigt. Het doel, dat deze bank op het oog had, was schoon, namelijk het voorschieten van kapitalen aan op te rigten ondernemingen, en zij heeft dan ook groote weldaden aan België bewezen. Verschillende groote maatschappijen en industriële ondernemingen hadden geene genoegzame kapitalen kunnen verkrijgen, zoo de Brusselsche bank haar niet had geholpen. Te bejammeren is het echter, dat die ondernemingen aan haren oprigter zoo vele verliezen heeft veroorzaakt.

Ook spreker heeft voor eenige jaren eene dergelijke maatschappij voor Indië helpen oprigten; het doel van deze was de cultures op Java te bevorderen door het voorschieten van kapitalen, die zij van het publiek leende. Aan de kapitalisten, die hunne gelden òf door onbekendheid niet wisten, òf om het min of meer onzekere der speculatie daarin niet durfden plaatsen, verzekerde de maatschappij eene vaste rente, en bevorderde alzoo het overbrengen van Nederlandsche kapitalen in die ondernemingen op Java.

Spreker herhaalt het dus, de société de Crédit Mobilier kan hij niet zoo zeer afkeuren; het beginsel dat daaraan ten grondslag ligt is goed, maar eene strengere contrôle is noodzakelijk, en voornamelijk moet er meerdere waarborg worden gegeven, wil zij niet even als zoovele groote instellingen te niet gaan en den schadelijksten invloed op handel en nijverheid uitoefenen.

De Heer Buijs antwoordt hierop, dat ook hij elke poging, om de vele kapitalen welke in Frankrijk ongebruikt liggen voor de nijverheid dienstbaar te maken, zeer toejuicht, al moet hij het dan ook betwijfelen of rentegevende obligatiën immer in de circulatie de plaats van bankbilletten zullen kunnen innemen. Als circulatie-bank althans zal, naar zijn inzien, het Crédit Mobilier nooit slagen. Wat aangaat

het streven om den band uit te maken tusschen de nijverheid en de kapitalisten, ten einde te voorkomen dat deze laatsten hun geld aan weinig deugdzame inrigtingen opofferen, de spreker geeft toe, dat dit schoon klinkt, maar hij vreest dat het slechts tot teleurstelling zal leiden. De maatschappij gebruikt namelijk het voor hare obligatiën ontvangen geld tot het aankoopen van aandeelen in verschillende nijverheids ondernemingen, en verschaft alzoo aan nieuwe of reeds gevestigde ondernemingen de ondersteuning die deze behoeven. Zal zij nu beter dan eenig particulier in staat zijn te beoordeelen, welke ondernemingen inderdaad de nationale welvaart vermeerderen kunnen? Neen! Ook al is de bekwaamheid der bestuurders nog zoo groot, het is onmogelijk dat deze zooveel kennis hebben van de verschillende takken van nijverheid, om de innerlijke waarde van elke onderneming juist te kunnen bepalen. Zij kunnen niet te gelijk met spoorweg aangelegenheden, mijnwerken, trans-atlantische stoomvaart, gaz-compagniën en omnibus-diensten naauwkeurig bekend zijn. In plaats van naar die waarde een behoorlijk onderzoek in te stellen, zal het Crédit Mobilier zich bijna noodzakelijk tot de vraag bepalen: is er kans dat de nieuwe onderneming *op de beurs* slaagt? en naarmate die vraag meer of minder gereedelijk voor toestemmende beantwoording vatbaar is, zal het zijne ondersteuning schenken, of die weigeren. Een van beide nu: óf de maatschappij doet eene slechte keuze, en dan worden door haar in het leven geroepen en kunstmatig in het leven gehouden een aantal ondernemingen, welke vroeger of later noodlottig moeten schipbreuk lijden; óf zij kiest goed, en dan komen in hare handen groote winsten die aan de kapitalisten behoorden, en door deze zeker productiever zouden zijn besteed. Het is waar, de maatschappij kan door de uitgebreide schaal waarop zij werkt, en de daardoor veroorzaakte *mutualité de crédit*, zonder veel gevaar groote schade lijden, omdat de verlie-

zen welke zij aan den eenen kant ondervindt, aan den anderen kant worden opgewogen door aanzienlijke winsten, doch dit neemt niet weg, dat hare inrigting zoowel de nijverheid als de kapitalisten met vele gevaren bedreigt. Daarenboven is het reeds in het eerste jaar gebleken, dat het Crédit Mobilier, wel verre van aan de speculatiezucht een einde te maken, — zoo als het voorgaf te willen beproeven, — die veeleer heeft uitgelokt, door zelf daaraan toe te geven. De commissie verontschuldigt zich hierover in haar eerste rapport, door te zeggen, dat men daartoe slechts tijdelijk zijne toevlugt genomen had; maar er bestaat geene reden om te hopen, dat de eens ingeslagen weg immer zal verlaten worden.

Wat betreft hetgeen door den vorigen spreker omtrent het koopen op tijd gezegd is, dit is zoowel aan de Fransche als aan de Oostenrijksche maatschappij verboden, doch desniettegenstaande heeft het Crédit Mobilier er zich aan schuldig gemaakt, door middel der zoogenaamde *opérations de reports*. Gedurende 1853 heeft zij circa 627 [a] millioen fr. daarin omgezet, en in 1854 had zij met die operatiën 376,361 fr. gewonnen en 21 millioen daarin uitstaan. De maatschappij is dan ook oorzaak geweest, dat de koers dier *reports* van 15 tot op 2 à 3 pct. gedaald is. Overigens geeft de spreker het den Heer Santhagens volkomen toe, dat in de slechte verhouding tusschen het kapitaal en het geheele bedrag der operatiën een ander wezenlijk gevaar gelegen is.

Naar aanleiding van het gezegde door den vorigen spreker, merkt de Heer Santhagens op, dat, wil eene inrigting als het Crédit Mobilier wezenlijke diensten aan de maatschappij bewijzen, zij zich dan moet bepalen tot het *voorschieten* van geld op aandeelen in industriële ondernemingen, daar zij op deze wijze den kapitalist eene vaste rente kan waarborgen en den industriëel de gelden verschaffen, die hij noodig heeft tot

[a] 627 705 287 francs. Zie het rapport

uitbreiding zijner zaak; gelden, welke meestal uiterst moeijelijk te verkrijgen zijn, zoolang de wijze van onderneming, of de onderneming zelve bij het publiek onbekend is. Te wenschen ware het dan ook, dat aan de Nederlandsche bank, aan welke dit verboden is, bij het eindigen van haar octrooi de bevoegdheid werd gegeven, gelden voor te schieten op aandeelen in ondernemingen van nijverheid. Eene inrigting, welke dit uitsluitend ten doel heeft, is beter dan particulieren in staat het nut en voordeel van de verschillende ondernemingen te beoordeelen, en kan dus, niet alleen met hare kapitalen, maar ook met hare inlichtingen, groote diensten bewijzen. Spreker wil echter het Crédit Mobilier niet te veel voorspreken, maar voornamelijk de circulatie-banken aanprijzen, daar deze alleen in staat zullen zijn aan handel en nijverheid de ondersteuning te geven, welke deze bij de concurrentie met zulke magtige mededingers, als tegenwoordig bestaan, zoo zeer behoeven.

De Hoogleeraar J. de Bosch Kemper, wiens gevoelen door den voorzitter gevraagd was, verklaarde liever het oordeel van den handelsstand te willen hooren, dan zelf zijne meening te uiten. Intusschen was hij niet ongenegen eenige aanmerkingen in het midden te brengen.

Hij was het met den Heer Santhagens volkomen eens, dat het schoonste en eigenlijk het eenige doel van het Crédit Mobilier hierin moest bestaan, dat het een band uitmaakte tusschen den kapitalist, die zijn geld niet weet te plaatsen, en den industrieel, die aanmoediging verdient en voor zijne onderneming kapitaal behoeft. Dit denkbeeld is prijzenswaardig; maar spreker gelooft niet dat het te verwezenlijken is.

Frankrijk, het land der monarchie, trots al zijne republikeinsche bewegingen, leeft in- en bestaat door centralisatie. De fransche bank en de maatschappij van het Crédit Mobilier zijn hiervan de beste bewijzen. Deze maatschappij kan

ten gevolge der centralisatie van al de groote kapitalen, waarover zij te beschikken heeft, de Parijsche beurs en industrie dwingen, gelijk zij wil. Dit zou in landen, waar weinig handels-energie bestaat, goed kunnen werken, maar voor volken, die, wanneer het noodig is, krachtig weten te handelen, zal het niet dan nadeelig kunnen zijn. Opmerkelijk is het dan ook, dat deze maatschappij in Engeland en Duitschland zoo bepaald is afgekeurd, en zelfs in ons land geene voorspraak heeft kunnen vinden, terwijl Spanje, wiens handel en industrie nog in kindschheid verkeeren, met het Crédit Mobilier zeer is ingenomen, en ook Oostenrijk, waar weinig of geen energie onder den handelsstand gevonden wordt, eene dergelijke maatschappij dadelijk heeft opgerigt. Waar de handel een prikkel noodig heeft, gelooft spreker, dat eene maatschappij, als waarvan thans sprake is, zeer weldadig kan werken, terwijl volken, zoo als de Engelschen, die aan het bankwezen groote uitbreiding hebben gegeven, haar niet behoeven.

De Heer Buijs vraagt, of de vorige spreker niet van gevoelen zoude zijn, dat men het minder als een gemis aan energie bij het volk dan wel als een gebrek aan banken moet beschouwen, wanneer deze maatschappijen in genoemde landen zulk eenen opgang maken? In Engeland, waar door het groot aantal banken genoegzame gelegenheid bestaat om kapitalen te plaatsen en te verkrijgen, is men tegen de maatschappij van het Crédit Mobilier ingenomen, terwijl zij bijval ondervindt in landen als Frankrijk, Oostenrijk en Spanje, waar slechts weinig crediet bestaat, uithoofde van de privilegiën en monopoliën, welke daar de circulatie-banken genieten. In het eerste rapport "présenté par le conseil d'administration dans l'assemblée générale ordinaire des actionnaires du 29 Avril 1854"[a] wordt dan ook gezegd:

---

[a] Te vinden in het *Journal des Economistes*, Juillet 1854.

"La pensée du crédit mobilier est née de l'insuffisance des moyens de crédit, offerts à l'organisation des grandes affaires du pays, de l'isolement ou étaient réduites les forces financières, de l'absence d'un centre assez puissant pour les relier entre elles. Elle est née du besoin d'amener sur le marché le concours régulier de capitaux nouveaux, destinés à aider au développement du crédit public et du crédit industriel. Elle est née de l'exagération des conditions auxquelles se faisaient les prêts sur fonds publics et des difficultés qui en naissaient pour le classement définitif des meilleures valeurs.... Elle est née enfin de la nécessité d'introduire dans la circulation un nouvel agent, une nouvelle monnaie fiduciaire, portant avec elle son intérêt de chaque jour, et faisant fructifier les épargnes les plus humbles, aussi bien que les capitaux les plus considérables. Créer une telle institution, c'était donner à l'industrie et au crédit public le plus puissant encouragement, c'était mettre à leur disposition l'instrument le plus propre à leur fournir à bon marché les capitaux nécessaires à leur développement." De redenen, waarom de maatschappij is opgerigt, zijn dus voornamelijk gebrek aan crediet en gemis aan verband tusschen kapitalisten en industriëlen, die geld behoeven. In Engeland en voornamelijk in Schotland vindt men niet dat gebrek aan crediet; er bestaat daar dus ook geene behoefte aan eene inrigting als het Crédit Mobilier. De vraag blijft nu slechts over, of men niet zeer verkeerd handelt met de leemten van het credietstelsel aan te vullen door een Crédit Mobilier, liever dan door gewone circulatie-banken?

De Hoogleeraar J. de Bosch Kemper meent te moeten opmerken, dat de slechte ontwikkeling van het bankstelsel doorgaans een gevolg zal zijn van de weinige energie van een volk, en dat men dus weder tot de oorspronkelijke bron terugkomt, namelijk gebrek aan veerkracht bij de natie, waarvan gebrekkig crediet een uitvloeisel is. In die landen

dan ook, welke door den vorigen spreker zijn opgenoemd, als een uitgebreid bankwezen te bezitten, zal niemand het bestaan eener groote energie ontkennen. Men herinnere zich slechts de spoorwegen, welke in Frankrijk, in Oostenrijk en in Spanje, óf door de regeringen, óf door vreemdelingen zijn aangelegd, terwijl in Engeland deze industrie geheel in handen van particulieren is. Spreker herhaalt het dus, landen waar energie ontbreekt, kunnen veel nut van eene maatschappij van Crédit Mobilier trekken, daar zij de ondernemingen kan tot stand brengen, waaraan de particulieren zich niet durven of niet kunnen wagen; doch landen, zoo als Engeland, hebben deze instellingen niet noodig.

De Heer Santhagens doet opmerken, dat ook voor ons land eene uitbreiding van het bankwezen noodig schijnt. Vele groote ondernemingen toch, welke nu worden tegengehouden, zouden dan in het leven kunnen worden geroepen. Zoo hebben de Belgische industriën en verschillende groote werken hunne opkomst, voortzetting of uitbreiding geheel aan de Brusselsche maatschappij te danken, en zijn daarentegen de ondernemingen onzer spoorwegen, de Eng. gaz-fabriek en de waterleiding alleen door buitenlandsche kapitalen tot stand gekomen. Het ware daarom te wenschen, dat, voor zooverre de Ned. bank geene gelden kan voorschieten op industriële aandeelen, dusdanige inrigting als het Crédit Mobilier hier te lande tot stand kwam, mits onder strenger contrôle geplaatst, en meer beperkt in hare handelingen, opdat zij de heilzame, maar niet de nadeelige gevolgen hebbe, die van het Parijsche Crédit Mobilier te wachten zijn.

De Heer J. B. Benker wenschte te doen opmerken, dat wanneer de Brusselsche maatschappij, niettegenstaande de ijverige pogingen van Z. M. Willem I, hare betalingen heeft moeten schorsen, hierin het bewijs ligt opgesloten, dat zoodanige inrigtingen in ons vaderland niet op hare plaats zijn; en is dit het geval, dan mag zoodanige industrie eenen tijd

lang in werking blijven, haar voortdurend bestaan is dan toch onhoudbaar.

De Heer J. van Halmael geeft te kennen, dat het denkbeeld, door den Heer Buijs in zijne rede voorgestaan, als of de vrije concurrentie, op het bankwezen toegepast, goede resultaten zoude kunnen opleveren, bij hem vele bezwaren ontmoet. De geschiedenis toch heeft het ons geleerd, dat het noodzakelijk gevolg der vrije concurrentie ten deze hierin bestaat, dat er eene menigte weinig solide banken worden opgerigt, zoo als in Engeland en Amerika, welke niet bestand zijn tegen politieke en finantiële schokken en bij elke crisis in menigte hare betalingen schorsen of failleren. Spreker is daarom van oordeel, dat de vrije concurrentie onder de circulatie-banken dit nadeelige gevolg zal hebben, dat hoe meer banken worden opgerigt, des te meer ook de kansen van faillissementen zullen vermeerderen, tot groot nadeel van handel en nijverheid.

De Heer Buijs wenscht den vorigen spreker niet te volgen op het terrein, waarop nu het gemeenzaam onderhoud wordt overgebragt, ten einde niet te zeer af te wijken van het onderwerp, voor dezen avond in behandeling. Hij laat daarom de vraag in het midden, of de geschiedenis inderdaad leert, dat de vrije banken zulke nadeelen hebben veroorzaakt en dat een bankmonopolie zulke afdoende waarborgen oplevert als de Heer Halmael beweert. Hij zal evenmin onderzoeken, of de gevreesde insoliditeit der banken niet door doelmatige wettelijke bepalingen gekeerd kan worden en of de rampen, welke in het bijzonder Amerika getroffen hebben, niet uit oorzaken voortvloeijen, welke met de vrijheid der circulatie-banken niets gemeen hebben. Alleen deze opmerking wenscht hij voor dit oogenblik in het midden te brengen, dat men niet te veel hechten moet aan het cijfer der bij de banken voorgekomen faillissementen. Immers die cijfers zijn in Amerika daarom zoo groot, omdat in de

Vereenigde Staten zoo verbazend veel banken bestaan; en daarentegen in Frankrijk zoo klein, omdat daar zoo weinig circulatie-banken worden aangetroffen. Wanneer in 1848 maar tien fransche banken ophielden te betalen, dan was dit alleen omdat er geen elf te vinden waren. Eene dergelijke schorsing van betaling bij *alle* circulatie-banken is in Amerika nooit voorgekomen.

De Hoogleeraar J. de Bosch Kemper wenscht nog in het midden te brengen, dat de Brusselsche circulatie-bank tot bevordering der nijverheid door Willem I is opgerigt, tijdens eenen volstrekten stilstand van handel en nijverheid, eene omstandigheid welke nu volstrekt niet plaats heeft. Ware het stelsel van dusdanige bank toen eenigzins te verdedigen, thans moet het door iederen staathuishoudkundige worden afgekeurd. Eene inrigting in het leven te roepen, die als het ware een premie op de inlandsche nijverheid stelt, zou vooral in den tegenwoordigen tijd allernadeeligst werken. Echter valt het niet te ontkennen, dat deze Brusselsche bank veel nut heeft gesticht, doch de tijden veranderen, en met hen de omstandigheden. Wanneer zij toen al een heilzamen invloed heeft uitgeoefend, is dit nog geen afdoend bewijs, dat zij nu dezelfde resultaten zoude opleveren.

De Heer Buijs gelooft, dat de aanmerking van den Heer Kemper ook volkomen op het Crédit Mobilier van toepassing is, en juist daarin een ander bezwaar tegen deze inrigting ligt opgesloten, dat hij ten slotte nog even wenscht aan te stippen. De Directeuren zeggen zelve in het jongste verslag aan de actiehouders, dat het hun voornemen is voor het stelsel van concurrentie dat van associatie in de plaats te stellen. Associatie nu kan goed zijn, maar niet wanneer zij op zoodanige kunstmatige wijze wordt in het leven geroepen. Wat zien wij nu gebeuren? Het Crédit Mobilier maakt zich meester van alle gaz-compagniën, van alle omnibus-diensten, van een aantal reederijen en spoor-

wegen en smelt de verschillende inrigtingen van dezelfde soort in ééne groote onderneming zamen. Het is mogelijk dat die zamensmelting voor het oogenblik geene nadeelige gevolgen heeft opgeleverd, maar er bestaat niet één waarborg, dat het monopolie, wanneer het eenmaal goed gevestigd is, niet misbruikt zal worden in het nadeel der verbruikers. Mogt dit immer voorkomen, dan zal het Crédit Mobilier ook in dit opzigt groot kwaad kunnen stichten.

Daar het uur sedert lang verstreken is, wordt de vergadering hiermede door den voorzitter gesloten.

MIJNE HEEREN!

Ik kom dezen avond uwe welwillende aandacht vragen voor de korte ontwikkeling van twee bankstelsels, die in beginsel en in resultaten tevens lijnregt overstaan tegen het systeem, 't welk mij in de vorige bijeenkomst heeft bezig gehouden. Na de bank van Frankrijk en haar monopolie, de vrije banken van Schotland en van Noord-Amerika.

Vooreerst de circulatie-banken van Schotland. Over de waarde van die crediet-instellingen bestaat geen verschil van meening. Van Adam Smith tot de jongste schrijvers over circulatie en bankwezen hebben allen met grooten, velen met uitbundigen lof van de Schotsche banken melding gemaakt, zij het dan ook, dat sommigen bedenkingen en verwijten van meer of minder ondergeschikt belang aan die loftuitingen toevoegen. Zelfs Mac Culloch, de knorrige bestrijder van alles wat naar vrijheid van circulatie-banken zweemt, is zijns ondanks verpligt te erkennen, dat het stelsel van Schotland, trots de gebreken daaraan verbonden,

van alle bestaande nog het meest voldoende is. [1] 't Is waar, de oorzaken van die stellige meerderheid zijn voor hem niet gelegen in de vrijheid van het crediet, maar in eenige eigenaardigheden van handel en wetgeving, welke ik zoo aanstonds noemen zal.

De geschiedenis der Schotsche banken is weinig belangrijk en kort. Gelukkig voor haar zeker, want dergelijke geschiedenis, wat is zij in den regel anders dan het aaneengeschakeld verhaal van crisis en gedwongen koers? Schotland heeft die bewogen tijden maar zelden beleefd en dan nog alleen in de dagen van het monopolie. Want — vreemd genoeg — terwijl de banken van Engeland en van Frankrijk beide, welke thans zoo kostbare privilegiën bezitten, aanvankelijk geenerlei uitsluitende regten genoten, begon Schotland, dat later het schoonste voorbeeld moest geven van een vrij bankstelsel, met een volkomen monopolie. Van dien aard waren de regten, welke bij octrooi van 1695 door het parlement te Edinburgh aan de bank van Schotland werden toegekend. Schoon van het toch reeds zoo kleine kapitaal van 100 000 p. st. slechts een tiende gestort werd en de bank aanvankelijk geen depots aannam, rees zij spoedig in aanzien en crediet, zonder daarom nog op hechte grondslagen te steunen. Eene enkele, trouwens weinig belangrijke handelscrisis in 1704, welke tot meer dan gewonen gelduitvoer aanleiding gaf, was dan ook voldoende om de jonge

---

[1] Commercial Dictionary, voce *Scotch banks* en *the principles of political economy*, passim.

instelling tot schorsing van betaling te nopen.[1] Zij herstelde zich echter spoedig en vond in de uitgifte van kleinere billetten en in de ontvangst van rentelooze depots genoegzame kracht om voor het vervolg aan dergelijke schokken weerstand te bieden.

De bank van Schotland stond in geenerlei betrekking tot de Regering, en het huis van Hannover, in welks geslacht na den dood van Willem III Engelands kroon was overgegaan, was haar zelfs in hooge mate ongenegen. Van daar dat toen in 1726 het monopolie ten einde liep, de pogingen om het te hernieuwen aangewend, geen gewenschten uitslag opleverden. De bank van Schotland bleef in wezen, maar zonder uitsluitende regten te genieten, en overgelaten aan eene vrije concurrentie, welke niet naliet zich spoedig te vertoonen. Reeds in 1727 vestigde zich onder regtstreeksche bescherming van den regerenden Vorst eene koninklijke bank van Schotland, met een kapitaal dubbel zoo groot als dat van hare oudere zuster. Aan pogingen om deze aldus ontluikende concurrentie te smoren heeft het aanvankelijk niet ontbroken. De bank van Schotland spaarde geene intrigues en kunstgrepen om aan de nieuwe credietinstelling het onmisbare vertrouwen te ontnemen, maar deze redde zich door een hulpmiddel, dat later met niet minder goed gevolg ook door de Belgische Maatschappij ter be-

[1] Het beleenen van geld op persoonlijk crediet schijnt eene der hoofdaanleidingen geweest te zijn van deze eerste schorsing. Mac Leod. *Theory and practice of banking*, I 372.

vordering van nationale nijverheid is aangewend.[1] Zij verzamelde namelijk eene groote hoeveelheid billetten van hare mededingster, bood die gelijktijdig ter inwisseling aan en noodzaakte op die wijze de oudere bank tot eene tijdelijke schorsing van betalingen. Deze harde les was voldoende: de geest van naijver verdween allengs om plaats te maken voor dat wederkeerig vertrouwen, dat nog tegenwoordig bij de Schotsche banken wordt opgemerkt en eene der hoofdoorzaken is van hare groote meerderheid.

Nevens beide crediet-instellingen vestigden zich weldra meerdere en daaronder ééne, welke sedert de rijkste en magtigste circulatie-bank van Schotland is geworden, namelijk de ***British linen-company***, aanvankelijk opgerigt met een zuiver industrieel oogmerk, — zoo als haar naam reeds aanwijst, — maar welke al spoedig dit oogmerk liet varen om zich uitsluitend met het bankiersbedrijf bezig te houden. Deze inrigting en de twee zoo even genoemde onderscheidden zich in één opzigt van alle andere Schotsche banken, namelijk met betrekking tot de aansprakelijkheid der aandeelhouders. De Engelsche wetgeving omtrent zedelijke ligchamen hield eene bepaling in, welke mijns inziens zeer te regt in het afgeloopen jaar is afgeschaft, deze namelijk, dat al de actiehouders voor het geheel bedrag van de schulden der maatschappij konden worden aangesproken. Beperking van de verantwoordelijkheid tot het bedrag der aandeelen bestond dan alleen, wanneer een door de wetge-

---

1 Courcelle Seneuil, pag. 294.

ving te verleenen octrooi de maatschappij had geïncorporeerd, zoo als men dit noemde. De drie eerste Schotsche banken nu bezaten dit voorregt en genoten daardoor eene stellige meerderheid boven hare mededingsters. [1]

In de vroegere geschiedenis van het Schotsche bankwezen zijn de donkere punten niet zeldzaam. Men had banken, maar nog geen bankiers. Om deze te vormen was het noodig, dat de slechte vruchten uit gebreken en misslagen voortvloeijende de kennis van de natuurlijke wetten, welke de circulatie beheerschen, meer algemeen zouden hebben verspreid. Twee fouten vooral oefenden noodlottigen invloed: vooreerst de kleine coupures der billetten, welke, zoo als Smith opgeeft, [2] tot 5 en 1 shilling, ja zelfs tot één denier afdaalden, en ten andere de bepaling, welke aan den bankier de keuze liet om de aangeboden billetten óf dadelijk in te wisselen, óf na verloop van zes maanden, in welk laatste geval de wettelijke interest zoude verschuldigd zijn. [3] Eene wet, in 1765 door het parlement vastgesteld en door vele belanghebbende bankiers zelven uitgelokt, maakte een einde aan die misbruiken: zij verbood de betaling der billetten aldus facultatief te stellen en bepaalde tevens, dat beneden het bedrag van één pond sterling geene banknoten

---

[1] Het gevolg van deze wetgeving, welke vooral door Coquelin en Carey hevig bestreden wordt, is geweest, dat aanvankelijk het getal actiehouders zeer klein bleef. Volgens eerstgenoemden schrijver telde in 1826 de helft der bestaande banken geen 20 deelhebbers elk.

[2] *Wealth of nations*, B. II ch. 2.

[3] Mac Leod, I 394.

mogten worden uitgegeven.[1] Van dat tijdstip tot 1845 heeft nimmer eenige wet de vrijheid der Schotsche banken belemmerd en zijn deze met snelheid opgeklommen tot dat hooge standpunt, waarop zij zich thans nog zoo gelukkig handhaven. Van alle banden ontslagen, vonden die instellingen in de deugdzaamheid van haar stelsel en in de bekwaamheden van hare bestuurders afdoende waarborgen tegen misbruiken, en met reden zeker mogten de voornaamste van die bestuurders bij de enquête van 1826 er zich op beroemen, dat al de circulatie-banken van Schotland te zamen in den tijd van eene eeuw den handel slechts 36 000 p. st. hadden gekost.[2]

Waarin nu bestaat dit stelsel, dat zoo groote vrijheid met zoo veel veiligheid heeft weten te verbinden, en aan welke omstandigheden ontleent het zijne waarde? Om die vraag te beantwoorden, behoef ik slechts, als vroeger bij de bank van Frankrijk, te onderzoeken, in hoeverre het Schotsche stelsel de voordeelen oplevert, welke de circulatie-banken in staat zijn te verschaffen, voordeelen hierin bestaande, dat zij voor een duur circulerend medium een goedkoop in de plaats stellen, dat zij aan de eene zijde al het beschikbare, ongebruikt liggende kapitaal tot zich trekken, en dit vruchtbaar aanwenden door het aan de andere zijde onder den handel en de nijverheid te verspreiden, en eindelijk dat zij de circulatie zoo gemakkelijk mogelijk maken; dit alles

---

[1] Hübner, pag. 377.
[2] Courcelle Seneuil, pag. 255.

natuurlijk gepaard met afdoende waarborgen voor de soliditeit harer inrigting.

Ten aanzien der waarde van het circulerend medium in Schotland bestaan vrij zekere opgaven. Adam Smith schatte de hoeveelheid specie, welke in 1707, op het tijdstip der vereeniging met Engeland, in Schotland aanwezig was, op een millioen pond sterling, voor de eene helft in goud en voor de wederhelft in zilver. [1] "Het schijnt — voegt hij er bij — dat deze som bijna de geheele circulatie van het land uitmaakte, want ofschoon het papier van de bank van Schotland, welke toen geene mededingster had, in vrij groote hoeveelheid werd uitgegeven, maakte het slechts een klein deel uit van den geheelen omloop. Tegenwoordig kan de geheele circulatie van Schotland niet lager worden gesteld dan op twee millioen, waaronder naar alle waarschijnlijkheid niet meer dan voor een half millioen aan goud en zilver." Zoo sprak Smith, en de feiten, welke bij de parlements enquête van 1826 aan het licht kwamen, bewezen de juistheid van laatst genoemde schatting. Toen toch werd door zaakkundigen beweerd, dat de circulatie van bankbilletten en metaal te zamen was aangegroeid tot bijna vier millioen, waaronder voor 3 300 000 p. st. aan papier en voor slechts 500 000 p. st. aan specie. [2] De bankbilletten vertegenwoordigen dus 6 of 7 maal de waarde van het metaal, terwijl daarentegen in Frankrijk de specie het bedrag van de billetten zeven of achtmaal overtreft.

---

[1] *Wealth of nations*, B. II ch. 2. Deze berekening is gegrond op de hoeveelheid zilver, welke in dat jaar voor de hermunting werd ingeleverd.

[2] Mac Culloch, aanteekeningen op de *Wealth of nations*.

Is daarom in Schotland aan de circulatie van bankpapier eene kunstmatige uitbreiding gegeven? Integendeel, geen land bijna waar de banken van haar crediet-papier schaarscher gebruik maken. De Schotten behoeven uiterst weinig circulerend medium, zoo min papier als geld. De hoeveelheid billetten, in 1826 in omloop, bedroeg 3 300 000 p. st. en in 1853 was die hoeveelheid nog bijna volkomen dezelfde. Ofschoon er in het aantal banken telkens vele veranderingen voorkwamen, bleef de circulatie met merkwaardige standvastigheid dat gemiddeld cijfer van 3 millioen p. st. aan billetten handhaven.[1] Het is waar, dat in de twee laatste jaren het bedrag aanzienlijk is toegenomen, en wel, zoo als in een der jongste nommers van den Engelschen Economist werd opgegeven, tot ruim vier millioen, maar hoe gering ook dat cijfer nog is, blijkt genoeg hieruit, dat het arme Ierland op hetzelfde tijdstip bijna 7 millioen aan bankpapier gebruikte.[2]

De reden waarom de Schotsche banken zich zoo volkomen van de circulatie hebben kunnen meester maken, dat er voor het zilver niets anders overblijft dan de rol van

---

[1] Courcelle Seneuil (pag. 259) geeft de volgende cijfers:

1834.......	banken	21	......	circulatie	3 497 795	£
1837.......	„	22	......	„	3 560 242	„
1838.......	„	23/24	......	„	3 688 410	„
1839.......	„	24/28	......	„	3 559 599	„
1846.......	„	18	......	„	3 996 858	„
1847.......	„	18	......	„	3 732 482	„
1848.......	„	18	......	„	3 570 112	„
1853.......	„	17	......	„	3 612 710	„

[2] The Economist 6 Februarij 1856, pag. 146.

pasmunt, vindt hare verklaring in drie omstandigheden, te weten: 1) in het stelsel van hulpkantoren, 2) in de uitgifte van kleine billetten en eindelijk 3) in de gunstige betrekkingen tusschen de verschillende banken bestaande.

Nergens is het systeem van succursales zoo zeer uitgebreid als in Schotland. Het aantal circulatie banken vermindert allengs, maar het cijfer der hulpkantoren neemt voortdurend toe, en zulks om de eenvoudige reden, dat de hulpkantoren goedkooper geadministreerd worden dan eene hoofdbank en daarenboven niet tot inwisseling verpligt zijn. Op dit oogenblik bezit Schotland 17 banken, met niet minder dan 366 kantoren, welke over het geheele land verspreid zijn: in de groote dorpen zoowel als in de steden. Geen mogelijkheid dus, dat een deel der bevolking van de voordeelen, welke het bankpapier aanbiedt, blijft uitgesloten.

Maar het genot dier voordeelen was nog van eene andere omstandigheid afhankelijk. Zouden de billetten voor alle rangen en standen passen, en bruikbaar wezen bij alle transactiën van eenige beteekenis, dan moesten zij in kleine *coupures* worden uitgegeven. Van daar de billetten van één pond sterling, welke alleen twee derden uitmaken van de geheele waarde van het Schotsche bankpapier. Toen de Regering in 1826 de uitgifte van de één-pond-billetten in Engeland verbood, in de hoop van zoo doende een waarborg te leveren tegen de telkens terugkeerende handelscrisis, waren er velen die dit verbod ook tot Schotland wilden hebben uitgestrekt. Maar met kracht verzette zich de bevolking tegen zoodanigen onbillijken eisch. Zelfs Walter

Scott leende zijne pen, aan liefelijker arbeid gewoon, ter verdediging van een gebruik, waarin hij, niet ten onregte zeker, eene der oorzaken zag van de welvaart zijns vaderlands. "Indien de Engelschen zich ziek gevoelen — zeide hij — dat zij dan zelven geneesmiddelen gebruiken en die niet opdringen aan ons, die volkomen gezond zijn." [1] "Indien men ons het gebruik van billetten lager dan 5 p. st. verbood — zeide de secretaris van eene der banken voor het comité uit het huis der lords — dan zouden wij verpligt zijn het aantal onzer kantoren te verminderen, uithoofde van de kosten aan de menigvuldige verzendingen van goud verbonden. Nimmer zouden die kantoren, die het moeijelijk en gevaarlijk deel van onzen handel uitmaken, in hunne uitgaven kunnen voorzien." [2]

"De intrekking der billetten beneden de 5 pond — dus schreef een ander bankier aan hetzelfde comité — zoude noodlottig zijn voor het land en ik weet waarlijk niet op welke wijze de handel dan zoude moeten gedreven worden. In de Hooglanden, bij voorbeeld, verkoopen wij graan, vee, hout en visch. De kleine pachter komt ter markt met drie of vier kalveren, die gemiddeld 3 à 4 p. st. waard zijn. Daar koopen de vetweiders dikwijls twee- à driehonderd van die kalveren op, en dat één voor één, naar hunne keus. Dit zijn dus even zoo vele betalingen van meer dan één en van minder dan vijf pond, waartoe nu gewoonlijk

---

[1] Dit betoog, dat in een der Schotsche tijdschriften voorkwam, wordt aangehaald door Courcelle Seneuil, pag. 261.

[2] Courcelle Seneuil, pag. 260.

papier gebezigd wordt en die dan in goud zouden moeten geschieden. Deze kooplieden zouden eene hoeveelheid goud en zilver behoeven, niet dan moeijelijk bij de banken te verkrijgen, aangezien deze in die leeningen niet de voordeelen kunnen vinden, welke zij aan de circulatie van hare billetten verschuldigd zijn. Hetzelfde geldt voor het graan, dat men op onze markten bij kleine hoeveelheden verkoopt, en voor de dagloonen, welke eenmaal in de maand worden uitbetaald.

"De haringvisscherij op onze kusten houdt duizende menschen bezig. Alleen te Lochfine heeft die visscherij in één saisoen 40 000 p. st. opgeleverd, en duizend vaartuigen zijn daarbij in gebruik. De visscher verkoopt elken morgen zijne vangst en gaat dan weder scheep om zijn bedrijf voort te zetten. De waarde van den aldus gevangen visch is zelden hooger dan 5 pond, zoodat men alleen op dit station zooveel goud zoude behoeven, dat daarmede het product van ongeveer duizend vaartuigen zoude kunnen worden betaald." [1]

Gelukkig luisterde Engeland naar deze argumenten en behield het zijn onfeilbaar geneesmiddel voor zich. [2]

Maar er was — zoo als ik zeide — eene derde voorwaarde noodig, zonder welker vervulling het aan de Schot-

---

[1] Courcelle Seneuil, pag. 260.

[2] De kosten aan de vervaardiging der billetten verbonden en de zegelbelasting, welke op dit papier drukt, leveren trouwens waarborgen tegen de uitgifte van kleinere coupures dan 1 p. sterling, ook al ware deze geoorloofd. Elk billet komt aan de bank op 35 cents te staan. Aangezien nu de billetten gemiddeld drie jaren in circulatie blijven, kosten die van 1 p. st. aan de banken één percent in het jaar. Mac Leod, pag. 399.

sche banken nimmer zoude hebben kunnen gelukken zich van de geheele circulatie meester te maken: ik bedoel de goede verstandhouding tusschen de banken onderling. Wat toch baten de hulpkantoren en de kleine billetten, wanneer het papier in deze gemeente uitgegeven, in gene onbruikbaar wordt? De Schotsche bankiers hebben dit begrepen, en zich daarom in het belang van allen naauw aaneengesloten. De billetten, door de eene bank uitgegeven, worden door alle andere betaald en het vreemde papier tweemaal in de week aan de hoofdkantoren te Edinburgh en te Glascow ingewisseld. Om die inwisseling gemakkelijk te maken, koopt elke bank eene hoeveelheid schatkistbilletten van 1000 p. st. elk, naar evenredigheid van hare circulatie. Deze billetten, gedeponeerd in de localen voor de inwisseling bestemd, dragen een afzonderlijken stempel (*Edinburgh exchange bill*), en dienen voor niets anders dan voor de onderlinge ruilingen der banken. Is het verschil, dat bij de afrekening moet worden bijgepast, minder dan 1000 p. st., dan geschiedt de betaling uitsluitend met de 100 pond-billetten van de bank van Engeland, of van eene der drie geïncorporeerde Schotsche banken, of wel met goud. [1]

Behalve dat op die wijze de ruilingen tot den hoogst mogelijken graad van eenvoud zijn teruggebragt, levert het genoemde stelsel nog dit groote voordeel, dat het voor de soliditeit der banken de beste waarborg is, welke kan worden uitgedacht. Zoodra toch eene dier banken hare circulatie

---

[1] Mac Leod, I 414.

bijzonder uitbreidt, komen de meerdere billetten onvermijdelijk óf bij haar zelve, óf bij andere banken terug, en in dit laatste geval moet het overtollige papier reeds eenige dagen later worden ingewisseld. De bankier wint dus niets bij zoodanige poging, maar hij verliest veel daarentegen, want eene herhaalde proeve zou noodwendig argwaan wekken en aan zijne soliditeit doen twijfelen. Nergens is dan ook de circulatie zoo ligt gevoelig — gelijk Carey het noemt — als juist in Schotland. Bij eene zoo geringe hoeveelheid circulerend medium, wordt elke vermeerdering spoedig overal opgemerkt en het overtollige onmiddellijk teruggedrongen naar de bank die het in omloop bragt.

Wanneer de Schotsche banken aldus aan de circulatie van haar vaderland al de diensten hebben bewezen, welke binnen haar bereik lagen, zoo zijn zij niet minder doeltreffend gebleken voor de nuttige besteding van het kapitaal. Als alle volken van Europa hebben de Schotten hunne spaarbanken, maar de som der daar gedeponeerde gelden is minder aanzienlijk dan in vele andere rijken. En de reden ligt voor de hand. Zoodra de spaarpenningen van den arbeider tot 10 p. st.[1] zijn aangewassen, neemt hij die uit de *saving bank* en brengt ze naar de circulatie-bank zijner woonplaats, waar zij in depot worden aangenomen en rente dragen. Het bedrag van die rente verschilt van 4 tot 2½ percent, en wordt zoo berekend, dat de bankier voor het

[1] Dit cijfer is het minimum, dat de banken aannemen. Mac Culloch, Commercial Dictionary, voce *Scotch Banks*.

door hem uitgeleende geld één percent meer kan ontvangen dan hij aan den eigenaar van het depot moet uitbetalen.[1] Door zulke gunstige voorwaarden uitgelokt, kon het niet anders, of die kapitalen moesten van alle zijden naar de banken heenvloeijen. In 1826 schatte men de depots op 20 en in 1844 op 30 millioen p. st., cijfers die tegenover eene circulatie van ruim drie millioen zeker verbazend hoog mogen heeten.[2]

"Het stelsel van depots — dus zeide een der bankiers bij de enquête van 1826 — strekt naar mijn inzien allezins ter bevordering van de nijvere, spaarzame en sobere levenswijze in Schotland, omdat dit stelsel het overtollige kapitaal van de eigenaren der gestorte gelden aldus vruchtbaar maakt. De wijze waarop de depots in den regel ontvangen worden, is aldus: Van daag verschijnt een bewoner van het platte land voor de bank, laat het zijn met 20, 30 of 50 p. st. Waarschijnlijk zien wij hem niet terug dan twaalf maanden later, maar dan ook zijn wij zeker hem op den dag zelven weder te ontmoeten. Heeft hij 20 p. st. in de bank, dan zal hij komen en zeggen: hier zijn vier guinea's, geef mij nu een reçu voor 25 p. st. Hij weet wel dat zijn 20 pond zestien shillings hebben opgebragt, en ik mag het er voor houden, dat de £ 4. 4 sh., die hij bijpast, juist de spaarpenningen van het afgeloopen jaar uitmaken. Hij gaat heen met het nieuwe reçu en komt na verloop

---

1 Van daar dat de rente wel eens tot 5 pct. opklimt of tot 1½ pct. daalt.

2 Mac Leod, I 418, meent het bedrag der depots tegenwoordig (1854) op 40 millioen p. st. te kunnen stellen.

van twaalf maanden op denzelfden dag terug. Dan worden andere spaarpenningen ingebragt en de depots op nieuw vermeerderd."[1] Hoe aanzienlijke vruchten al deze kleine kapitalen opleveren, werd bij dezelfde enquête door een anderen deskundige bevestigd, die beweerde, dat alleen in de stad Perth jaarlijks 10 000 p. st. werden uitbetaald, als interest van depots, welke elk niet meer bedragen dan van 10 tot 100 p. st.[2]

"Iedere bank is als een *centrum van attractie*, zegt Mac Leod[3], dat elk billet van één pond, niet streng noodig voor de voldoening van loopende uitgaven, aan de circulatie ontrukt. Ieder Schot gevoelt dat hij geld verliest op elke banknoot, die hij ongebruikt in zijnen zak of in zijn huis houdt, en met een weinig nadenken zal men tevens inzien hoe dit stelsel, om ook voor de geringste depots interest te betalen, een waarborg is tegen eene overdreven uitgifte van bankpapier, daar de minste hoeveelheid, welke de behoeften van den handel overtreft, onmiddellijk als depot terugkeert."

Maar wat nu met al die spaarpenningen te doen? De voordeelige en solide plaatsing van 30 millioen rentegevende depots is geene gemakkelijke taak, getuigen de banken van Engeland en van Frankrijk, daar de eerste met naauwelijks tien en de laatste met nog geen vijf millioen depots ter naauwernood een uitweg weten, ofschoon zij tot de betaling van geenerlei rente verpligt zijn. Natuurlijk dat het geld-

---

[1] Mac Leod, I pag. 408.
[2] Mac Leod, I pag. 409.
[3] I pag. 410.

schieten op wissels en ander handelspapier vooral in Schotland geen genoegzaam débouché oplevert. De banken hebben dan ook hare toevlugt genomen tot een anderen maatregel, een maatregel uiterst gewaagd, naar het schijnt, en in groote handelsplaatsen stellig niet in practijk te brengen, als strijdig met alle beginselen van crediet. Zij zien er namelijk geen bezwaar in om haar geld op langer termijn uit te zetten dan negentig dagen — het maximum voor meest alle circulatie-banken in Europa — en leenen aan den landman op hypotheek van zijnen grond en aan den winkelier en kleinen industriëel op persoonlijken borgtogt. Tegenover eerstgenoemden zijn zij in *sommige* opzigten als eene maatschappij van grondcrediet, tegenover laatstgenoemden in *alle* opzigten als eene hulpbank.

Welke voordeelen eene dergelijke geldbelegging, overal waar die uitvoerbaar is, moet opleveren, springt te zeer in het oog dan dat het noodig zoude zijn dit hier aan te wijzen. Handel, landbouw en fabrieken worden ruim voorzien van de voor hunne ontwikkeling onmisbare kapitalen; naauwgezetheid, vlijt en eerlijkheid erlangen om zoo te zeggen eene materiele waarde, daar zij de basis uitmaken van het persoonlijk crediet. Geen wonder dat aan dit geldschieten op persoonlijken borgtogt al spoedig groote uitbreiding is gegeven. Reeds in 1826 waren 10000 à 11000 personen in het genot van dergelijk crediet, en beschikten zij te zamen over eene waarde van bijna zes millioen p. st.[1] De wijze waarop

---

[1] G de Puynode, pag. 265.

zij zich van dit geld kunnen bedienen, is daarenboven zoo gemakkelijk mogelijk gemaakt. De bank opent aan de betrokken personen een crediet, voor de som welke men is overeengekomen; eene som die nimmer minder dan 50 en zelden meer dan 2000 p. st. beloopt. Dit geld nu blijft in de bank staan, en hij die er regt op heeft neemt er maar zooveel van als hij voor het oogenblik behoeft, met dit gevolg, dat alleen voor die sommen, welke werkelijk gebruikt zijn, interest verschuldigd is.

Nevens zoovele materiële voordeelen, welke het Schotsche stelsel oplevert, zijn er andere van zedelijken aard, die niet mogen worden over het hoofd gezien. Reeds het comité uit het huis der Lords voor de enquête van 1826 heeft er op gewezen: "Het practisch resultaat — dus zeide het — bestaat hierin, dat de borgen voor het vervolg in meerdere of mindere mate naauwlettend toezien op de handelingen en het karakter van den persoon, voor wien zij zich aldus aansprakelijk hebben gesteld. Het is voor diegenen, die daarmede niet naauwkeurig bekend zijn, misschien moeijelijk te begrijpen, welke zedelijke invloed wordt uitgeoefend op het gedrag van de leden eener groote handels-gemeenschap, die aldus bij elkanders eerlijkheid, voorspoed en voorzigtigheid een regtstreeksch belang hebben. *Het gebeurt dan ook zelden, zoo ooit, dat de banken verliezen lijden op de kleine sommen, die zij als persoonlijk crediet toekennen.*" [1]

Men wijte het aan ingenomenheid met de voortreffelijke

[1] Mac Leod, I 377.

toepassing van het volmaaktste credietstelsel, wanneer ik te uitvoerig mogt zijn geweest in de ontwikkeling van den toestand der Schotsche circulatie-banken. — Wie zal in het Schotland van heden het rijk herkennen, aan burgeroorlog en ellende ten prooi, dat Macaulay ons geschetst heeft? Zeker, de eigenaardigheden van het volkskarakter en de deugdelijkheid van zijn lager onderwijs vooral, zijn de hoofdoorzaken van de welvaart der Schotten, maar hij zou aan de waarheid te kort doen, die ontkende, dat ook de voortreffelijkheid van hun credietstelsel een magtigen invloed heeft uitgeoefend op zoo heilrijke verandering. [1]

Mac Culloch noemt als redenen voor den bloei der Schotsche banken, vooreerst de deugdzaamheid van het hypotheekstelsel en de weinige formaliteiten bij de onteigening van grondeigendommen in acht te nemen; ten andere de eigenaardigheden van den handel in Schotland. [2] De gunstige invloed van al die omstandigheden is onbetwistbaar, maar alleen de laatste kan als eene hoofdoorzaak doorgaan. Inderdaad, in groote handelssteden zijn de depots bij de banken te bewegelijk om zonder gevaar op lange termijnen te worden uitgeleend en zonder die mogelijkheid schijnt mij het Schot-

---

[1] "De groote vorderingen van den landbouw, waardoor Schotland zoo bijzonder uitmunt, is het zonder eenigen twijfel verschuldigd aan de gewoonte om de spaarpenningen des volks ten behoeve van dien tak van nijverheid aan te wenden." (Wilson, *Capital, currency and banking.*)

"Ik heb hooren zeggen, dat de handel van Glascow, vijftien jaren nadat aldaar de eerste banken waren opgerigt, verdubbeld en dat de handel van Schotland, sedert de eerste vestiging van de twee publieke banken te Edinburgh, verviérdubbeld was." (Adam Smith, *Wealth of nations*, B. II, Ch. 2.)

[2] Commercial Dictionary, voce *Scotch banks.*

sche bankstelsel onuitvoerlijk. Overgeplant op eene der woelige hoofdmarkten van den wereldhandel, zouden zijne vruchten stellig minder voldoende zijn, niet zoo zeer wegens eigen gebreken als wegens de gebreken des handels, die zoo gaarne, maar dikwijls zoo ten onregte, de schuld van crisis en van spanning aan de banken wijt. Het mag daarenboven niet worden over het hoofd gezien, dat het buitengewoon hoog bedrag der depots bij de Schotsche banken, een bedrag buiten alle verhouding met het kapitaal dezer instellingen, overal elders, waar minder vertrouwen en tevens minder goede trouw gevonden wordt, onmiskenbare gevaren zoude opleveren. In Schotland daarentegen, vindt men in dien schijnbaar gevaarlijken toestand juist een afdoenden waarborg. De bank is daar geene vreemdelinge voor het volk, geene op zich zelve staande vereeniging; neen, haar crediet en het zijne hangen naauw zamen. Hij die heden zijne spaarpenningen aan die inrigting toevertrouwt, heeft niet vergeten, dat zij gisteren zijne hulpbank geweest is en het morgen weêr zijn kan; dat zijne geheele omgeving zoo als hij met de hechtste banden aan de bank verbonden is.[1] Ook al mogt eene handelscrisis het land teisteren, de circulatie-banken zullen haar crediet handhaven, zoolang de inwoners het hunne bewaren.

Zonderling, niet waar? — is soms ook bij groote en practische mannen de ingenomenheid met eenmaal opgevatte theoriën. Het Engelsche parlement, luisterende naar de raadgevingen van de zoogenaamde metallieke school, met Ro-

[1] Courcelle Seneuil, pag. 194. Hübner, I 62.

bert Peel aan het hoofd, had nu eenmaal begrepen, dat de rampen, welke Engeland's handel telkens zoo gevoelig troffen, aan overdreven circulatie van bankbilletten te wijten waren, en het konde niet rusten, vóór dat het kostbaar geneesmiddel, door Walter Scott zoo krachtig van de hand gewezen, ook aan Schotland zoude zijn toegediend, op het gevaar af van den gezonde ziek te maken. Dit geneesmiddel was de wet van 1845, welke bepaalde, dat, zonder evenredige vermeerdering van specie, de circulatie niet mogt worden opgevoerd boven het gemiddeld cijfer der laatste maanden, en tevens verbood om in het vervolg nieuwe banken tot stand te brengen.[1] Welke zijn de vruchten geweest van deze wet? In de eerste plaats, dat, daar de circulatie, wel verre van te verminderen, van ruim drie tot vier en een half millioen opklom, de hoeveelheid specie, onvruchtbaar in de bankkassen nederliggende, in denzelfden tijd bijna het drievoud van haar vroeger bedrag bereikte.[2] In de tweede plaats, dat de schaduwzijde van het Schotsche stelsel zich scherper geteekend heeft. Immers de eenige waarborg, dat de kapitalen, welke de banken in leen ontvangen,

---

[1] De wet van 1845 was een uitvloeisel van die, welke een jaar te voren in Engeland werd vastgesteld, en berust op dezelfde beginselen, welke ik in mijne derde voorlezing meer breedvoerig zal ontwikkelen.

[2]

1842	billetten	2 710 515	specie	408 220.
1843	»	2 552 267	»	481 102.
1844	»	2 690 969	»	422 968.
1845	»	2 982 867	»	403 083.
1846	»	3 097 930	»	1 116 088.
1847	»	3 533 346	»	1 280 597.
1853	»	3 540 005	»	1 189 611.
1856	»	4 142 789	»	1 840 885.

niet al te zeer zouden vermenigvuldigen, bestond hierin, dat de personen, wier depots tot een te hoog cijfer mogten opklimmen, hun geld weghaalden, en het aanwendden als kapitaal voor eene nieuwe bank. Dit natuurlijk kanaal van afvoer is door de wet van 1845 gestopt. Moge Schotland er nimmer de nadeelen van ondervinden!

De overgang van de Schotsche circulatie-banken tot die, welke in de Vereenigde Staten van N. Amerika gevestigd zijn, is niet groot, want vele van deze laatste komen met eerstgenoemde in meer dan één punt overeen. Het is er echter verre af, dat bij zooveel overeenstemming van beginselen, de uitkomsten voor beide dezelfde zouden zijn geweest, of dat beide op gelijke wijze zouden worden gewaardeerd. Zoo gunstig als de Schotsche banken staan aangeschreven, zoo ongunstig is het oordeel over de Amerikaansche. Er is veel billijks in dat oordeel, zij het dan ook hard; want de handelingen van een groot deel der Amerikaansche banken in vroegeren en lateren tijd geven regt haar te wantrouwen. Maar aan de andere zijde schijnt het mij even onwederlegbaar, dat de absolute en algemeene afkeuring van de banken in de Vereenigde Staten ongegrond en onbillijk is, onbillijk vooral, voor zoover zij gestrekt heeft als uitgangspunt van een proces tegen het stelsel van bankvrijheid. De vroegere Europesche schrijvers over Amerika, met de Tocqueville [1]

---

[1] *De la démocratie en Amérique.*

aan het hoofd, hebben zich eenstemmig, en zeker niet zonder grond, beklaagd over het misbruik van crediet in de N. Amerikaansche Staten, maar met veel minderen grond hebben latere schrijvers die berigten overgenomen en hetgeen slechts tijdelijk en plaatselijk was als een duurzaam en algemeen verschijnsel voorgesteld. Ik ken alleen Michel Chevalier die billijker is geweest.[1] Zelfs de krachtige en mij dunkt schoone verdediging van de Amerikaansche banken door Carey,[2] een man die zich door zijne eerste werken — want de laatste wil ik niet verdedigen — eene eervolle plaats heeft verworven onder de staathuishoudkundigen van den tegenwoordigen tijd, is niet in staat geweest de openbare meening gunstiger te stemmen. — Maar onder al de bestrijders van de Amerikaansche banken is er geen, die door zijn gezag en zijne taal meer tot haren slechten naam heeft bijgedragen dan Mac Culloch. Zijne schets van het bankwezen in Amerika, zoo als die voorkomt in de Commercial Dictionary, is zeker in hooge mate treurig. Volgens hem is het bankstelsel de vloek van de Vereenigde Staten en het crediet daar te lande minder gewaarborgd dan in Rusland en Turkeije. Dat stelsel schijnt alles in zich te bevatten waardoor het kan worden een werktuig van onvermengd kwaad. Wanneer aan eene commissie — dus zegt hij — de taak werd opgedragen om naar de middelen te zoeken, waarmede het land de dwaaste ontwerpen zou kunnen uit-

---

[1] *Lettres sur l'Amérique du Nord.*

[2] *The credit system in France, Great Britain and the United States,* en *What constitutes currency?*

voeren, het ware haar onmogelijk geweest iets beter te vinden dan dat bankstelsel, dat van den aanvang tot het einde een zamenstel is van kwakzalverij en bedriegerij. Misschien levert de geschiedenis geen tweede voorbeeld van eene zoo overdreven uitgifte van papieren geld, als in 1835 en 1836 in de Vereenigde Staten voorkwam, eene overdrijving, welke dan ook hierop uitliep, dat in Mei 1837 alle banken zonder uitzondering hare betalingen staken moesten. [1]

Mij dunkt, reeds a priori mag ik deze schets overdreven noemen. Ware zij juist, de circulatie-banken van N. Amerika moesten sinds lang vernietigd wezen. Immers op den duur kunnen de banken, welke verpligt zijn hare billetten in te wisselen, slechts bestaan door het vertrouwen dat zij genieten van den handel, en de bijzonderheden, door Mac Culloch vermeld, zullen natuurlijk aan de landgenooten zelven niet onbekend wezen. En nu moge het waar zijn, dat de Amerikaansche koopman minder omzigtig is in het gebruik zijner kapitalen dan de Europeaansche, in geen geval kan die zorgeloosheid zoo ver gaan, dat hij zijn vermogen zou toevertrouwen aan eene instelling, welke naar zijn oordeel geen crediet verdient. Reeds het bestaan van banken met aanzienlijke depots spreekt dus, naar mijn inzien althans, het gevoelen van den Engelschen staathuishoudkundige tegen. [2]

---

[1] *The principles of political economy* en *the commercial Dictionary*, voce *foreign banks*.

[2] Het toenemend aantal banken schijnt veeleer het bewijs op te leveren, dat men het nut dezer inrigtingen meer en meer begint te waarderen. Zie hier

Maar het is nog niet zoozeer de overdrijving, welke in de schets van Mac Culloch opmerking verdient, als de onbillijkheid der conclusie, waartoe hij geleid wordt. Naar de woorden van dien schrijver te oordeelen, zou men meenen, dat de Vereenigde Staten een bepaald eigenaardig bankstelsel hadden, terwijl het toch een feit is, dat hun stelsel alleen hierin bestaat om er geen te hebben. Het congres heeft begrepen, dat het zich in de regeling van die aangelegenheid niet mogt mengen en het heeft die daarom overgelaten aan de afzonderlijke Staten, waaruit de Unie is zamengesteld. Van daar dat men in N. Amerika een resumé vindt van bijna alle bankstelsels: van de volslagen regeringsbanken in het Zuiden tot de volkomen vrije banken in Nieuw-Engeland. Wel ziet men, dat de Staten allengs, door den drang der omstandigheden geleid, meerdere eenvormigheid in hunne bankreglementen invoeren, maar in de dagen, dat Mac Culloch schreef, ontbrak deze nog geheel. Mogen dus al de rampen, welke den Amerikaanschen handel getroffen hebben, in de eerste plaats aan de banken geweten worden — wat ik echter stellig tegenspreek — dan blijft toch nog altijd de vraag over, in welke mate de verschillende stelsels

---

het cijfer van de bestaande banken en van haar kapitaal in verschillende jaren:

1811	89	banken	kapitaal	52 601 601	doll.
1815	208	"	"	82 259 590	"
1816	246	"	"	89 822 422	"
1820	308	"	"	137 110 611	"
1830	330	"	"	145 191 268	"
1835	704	"	"	231 250 337	"
1845	707	"	"	206 045 969	"
1851	865	"	"	229 084 074	"

daartoe hebben bijgedragen? In den korten tijd die mij overblijft kan ik niet meer doen dan het antwoord even aanstippen.

Hetzelfde Amerika, dat ons thans in zoo kwistigen, welligt te kwistigen overvloed zijne gouden en zilveren schatten toezendt, heeft misschien meer en stellig langer dan eenig beschaafde staat de rampen ondervonden, welke uit gebrek aan metaal als circulerend medium kunnen voortvloeijen, wanneer namelijk dit gebrek voorkomt in een land, waar het crediet nog geen wortel heeft geschoten. Onder de mannen, uit Engeland overgekomen, om als kolonisten de streken te bebouwen, voor welke zoo groote toekomst was weggelegd, bezigde men den tabak als ruilmiddel, en dit lange jaren achtereen, want nog in 1732 werd in Maryland eene wet uitgevaardigd, welke aldus den tabak nevens het koorn tot geldstandaard verhief, tegen eene waarde van een penny per pond. [1]

Nog waren die belemmerende ruilmiddelen niet geheel uit de circulatie verdwenen, toen zich reeds de verwikkelingen openbaarden, welke de dageraad zouden zijn van Amerika's vrijheid. Zonder inkomsten en bijna zonder kapitaal, vond de jonge republiek alleen in de uitgifte van haar papieren *continental money* eene toevlugt ter voorziening in die oorlogskosten, welke de losprijs waren van hare vrijwording. De

---

1 Gilbart (*the history of banking in America*) verhaalt op grond van berigten, voorkomende in Holme's *American Annals*, dat in 1620 een aantal jonge meisjes uit Engeland naar N. Amerika werden overgevoerd, en daar aan de trouwlustige kolonisten afgeleverd tegen 100 pd. tabak per hoofd.

ruim 3¼ millioen dollars,[1] op die wijze in den tijd van zes jaren door de Vereenigde Staten verspreid, zweefden daar in de circulatie rond, onderworpen aan al die grillige koersen, welke het gedwongen papieren geld, in buitengewone hoeveelheid uitgegeven, kenmerken; nu eens reizende met den oorlogskans, dan weder dalende, in verhouding tot de moedeloosheid, welke zich zoo dikwijls van het hart der vaderlandslievende strijders meester maakte. Den 31sten Mei 1781 hield de circulatie van het papieren geld op, en na het sluiten van den vrede verklaarde het congres, dat alleen goud en zilver wettelijk betaalmiddel zouden zijn.[2] Maar het kwaad, door den gebrekkigen geldsomloop van zoovele jaren veroorzaakt, bleef voortwoeden, en konde niet door eene enkele verklaring van de wetgevende magt worden weggenomen. De banken, van welke vroeger reeds eenige waren tot stand gekomen, namen in aantal toe en verspreidden zich met ongeloovelijke snelheid door het geheele land. En geen wonder zeker, want Amerika verkeerde in een geheel exceptionelen

---

1 Gilbart vermeldt, dat de uitgifte van *continental money*, in de jaren 1776 — 1781 de volgende sommen heeft beloopen:

	dollars
1776	20 064 464.
1777	26 426 333.
1778	66 965 269.
1779	149 703 856.
1780	82 908 320.
1781	11 408 095.
doll.	357 476 337.

2 Het toenmalige papieren geld is later tegen *één* pct. van zijne nominale waarde ingewisseld. Hübner, II, 287.

toestand. Terwijl in Europa de banken lang hebben moeten worstelen en zich veel vertrouwen waardig maken, eer het haar gelukte de metallieke circulatie op zijde te dringen en het publiek, vooral in afgelegen streken, over te halen om het lang gekende goud en zilver voor het onbekende papier te ruilen, hadden de Amerikaansche banken eene bevolking tegenover zich, beter met papier dan met metaal bekend. De waarborg van de nieuwe billetten mogt te wenschen overlaten, boven het bijna waardelooze *continental money* waren zij zeker te verkiezen. Ziedaar eene der hoofdredenen van de snelle ontwikkeling der banken, vooral in de zuidelijke staten, waar beschaving even schaars te vinden was als het metaal zelf. Eene eerste poging om de circulatie te regelen, naar het heette, strekte slechts tot vermeerdering van het toch reeds dreigende gevaar. De bank van Noord-Amerika, [1] wel verre van den zeer geringen invloed, dien zij op de circulatie zoude kunnen uitoefenen, te doen gelden, maakte zich meer dan eenige andere crediet-inrigting aan overdreven uitgiften schuldig en werd eene der eerste oorzaken, dat vele banken in 1785 hare betalingen moesten schorsen. Maar deze crisis was nog slechts de voorbode van eene andere, veel ernstiger van aard, welke van 1813 tot 1815 ramp en ruïne door de Unie verspreidde. Denkt u nevens de gebreken van de circulatie, welke ik zoo even noemde, een rijk, gewikkeld in eenen ernstigen oorlog, die door embargo en

[1] Zij werd opgerigt in 1781 en wierp aanvankelijk groote winsten af. Het jaarlijksch dividend verschilde van 12 tot 16 pct. (Gilbart pag. 4) Reeds in 1785 hield deze bank op te bestaan.

blokkade den buitenlandschen handel bijna geheel vernietigd had; een 240 tal banken, die evenmin als de handel eenig denkbeeld hadden van de natuurlijke wetten, welke de circulatie beheerschen en algemeen de leer huldigden, — toen misschien uit Engeland overgebragt — dat de vermeerdering van papier geen invloed oefent op den prijs der handelsartikelen; eindelijk centrale en locale regeringen, welke, buiten staat in hare uitgaven te voorzien, óf zelven banken oprigtten, óf met de reeds bestaande leeningen sloten, die ook zelfs den naam van vrijwillige niet dragen mogten, — en gij zult u kunnen verklaren, hoe in 1815 het crediet in de Vereenigde Staten plotseling bijna geheel verdween. Alleen de staten van Nieuw Engeland wisten zich te handhaven.

Eene geschiedenis van elke Amerikaansche handelscrisis ligt niet in mijn bestek. [1] Slechts eene van deze, welke meer regtstreeks met het bankwezen in betrekking staat en daarenboven na die van 1815 en volgende jaren de hevigste was, verdient met een enkel woord vermelding, ik bedoel de crisis van de jaren 1836 en 1837. Zeker, ook hier vindt men weder, dat stoute speculatiën van allerlei aard en overdreven uitgiften van billetten in sommige staten de rampen die volgden voorbereidden, maar tevens stuit men ook hier andermaal op buitengewone omstandigheden, waartegen de banken

---

[1] Bij Hübner (II pag. 287 seqq.) vindt men eene breedvoerige beschrijving der rampen, waartoe de misbruiken der circulatie-banken in de Vereenigde Staten hebben aanleiding gegeven. Voor de geschiedenis van het crediet in Noord-Amerika tot 1830, is overigens vooral merkwaardig het werk van A. Gallatin, *Considerations on the currency and banking system of the United States.*

niets vermogten en welke daarom moeten worden in rekening gebragt, wanneer men de handelingen van die banken naar billijkheid wil beoordeelen. In 1818 was de bank van de Vereenigde Staten in het leven geroepen, deels weder in het vertrouwen, dat zij op de circulatie invloed zou kunnen uitoefenen, maar deels ook en vooral, omdat het centraal bestuur behoefte had aan een agent, die zich met het ontvangen en betalen van gelden namens den staat belastte. [1] De bank werd op groote schaal ingerigt, met een kapitaal van 35 millioen dollars, bijna het dubbel van het kapitaal der Fransche bank. Ten einde aan het publiek alle mogelijke waarborgen te verschaffen, begon zij met ten koste van groote opofferingen eene aanzienlijke hoeveelheid specie bijeen te zamelen, in het geheel ten bedrage van ruim zeven millioen en voor een aanzienlijk deel uit Europa afkomstig. Voor zoover het mogelijk is den toestand eener bank uit hare balansen op te maken, mag men beweren, dat de operatiën van de bank der Vereenigde Staten regelmatig zijn geweest. Gallatin, [2] de voornaamste schrijver over het bankwezen in Amerika, heeft haar dan ook zeer geroemd, vooral

[1] Reeds vroeger, en wel in 1794, had men eene andere staatsbank van denzelfden naam opgerigt, nadat in het congres langdurige discussiën waren gevoerd over de vraag, of het centraal bestuur tot het vestigen van zoodanige instelling bevoegd was. Toen deze bank in 1809 de hernieuwing van haar octrooi verzocht, werd dit verzoek, ofschoon zonder voldoende redenen, van de hand gewezen. De operatiën van deze eerste bank der Vereenigde Staten, welke zich door voorzigtigheid kenmerkten, hebben groote voordeelen opgeleverd zoo voor het Rijk als voor de aandeelhouders, die 8½ pct. dividend ontvingen. De circulatie beliep echter slechts 4½ millioen doll.

[2] *Considerations on the currency*, etc.

ten aanzien der diensten, die zij aan den staat bewees. Maar de generaal Jackson, president der Vereenigde Staten, dacht er anders over. Gelijk later het Engelsche ministerie, zocht hij al de rampen, welke den handel van zijn vaderland troffen, in de misbruiken der circulatie-banken. Van daar een hevige strijd tegen die crediet-instellingen in het algemeen en tegen de bank van de Vereenigde Staten in het bijzonder. Toen het Congres in 1832 eene wet vaststelde, waarbij het octrooi van de bank vernieuwd werd, weigerde hij die goed te keuren en zond haar terug aan den Senaat met eene breedvoerig memorie, waarin de toestand van de bank in een hoogst ongunstig daglicht werd voorgesteld[1] Zonder eene nadere beslissing af te wachten, meende de president intusschen al de publieke depots, te zamen 11 of 12 mil-

---

[1] Op 1 Januarij 1833 was de balans van de bank aldus:

PASSIEF.

	dollars.
Billetten in omloop	17 459 571.
Depots	13 547 517
Debet aan schuldeischers van den Staat	6 723 703.
	37 703 791.

ACTIEF.

Specie	8 951 847
Billetten van de Staatsbank	2 291 655.
Verschuldigd door andere banken	1 596 252.
Verschuldigd in Europa en vreemde wissels	3 190 225.
Gedisconteerd handelspapier	61 695 913
Grondbezit	3 036 241.
Hypotheek	103 130.
	80 865 263.
af, passief.	37 730 791.
Bankvermogen	43 134 472.

lioen dollars waard, uit de bank te moeten wegnemen. Dat deze onvoorzigtige maatregel niet onmiddellijk den val der bank ten gevolge had, pleit voor hare deugdzaamheid en kan eenigzins als bewijs gelden, dat de voorstelling der Regering althans zeer overdreven moet zijn geweest. Toch onderging het crediet eenen schok, welke de voorbode was van de naderende crisis. De bank, verpligt om hare operatiën plotseling aanmerkelijk in te krimpen en hare schuldvorderingen op te eischen, veroorzaakte eene vraag naar specie, waardoor de kassen van de meeste bijzondere banken geheel werden uitgeput. Een enkele gebeurtenis was voldoende om bijna alle te doen zamenstorten, en ook deze volgde weldra. Altijd met het doel om aan zijn vaderland eene deugdelijke circulatie terug te geven, had de President aanzienlijke hoeveelheden metaal opgekocht, voornamelijk bij de bank van Engeland. De toen ongehoorde som van 16½ millioen doll. werd in drie jaren door de munten van de Vereenigde Staten afgeleverd en alom door het land verspreid.[1] Maar ziet, daar barst in Engeland zelf in het midden van 1836 eene hevige handelscrisis uit. De bank van Engeland, bemerkende dat hare metallieke voorraad met groote snelheid vermindert, acht zich genoodzaakt naar middelen om te zien, ten einde de ledige kassen aan te vullen, en komt aan de Vereenigde Staten het geleende geld terug vragen. De Amerikanen hebben aan hunne verpligtingen voldaan met ongeloofelijke opofferingen

---

[1] Volgens Gilbart leverde de munt in 1833 .... 3 765 710. doll.
" 1834 .... 7 388 423. "
" 1835 .... 5 668 667. "

en tevens met eene goede trouw, door de Engelsche Regering openlijk in het parlement geroemd, [1] maar toen de specie was ingescheept, lagen de banken in duigen. [2]

Het is er zeer verre af, dat ik de operatiën der Amerikaansche banken van vroegeren en lateren tijd in bescherming zoude willen nemen. In de eerste tijden vooral was de onkunde der bankiers algemeen en kwade trouw niet zeldzaam, en die twee omstandigheden zamen hebben er zeker veel toe bijgedragen, dat het aantal tijdelijke en duurzame faillissementen van 90 in 1814 tot 959 in 1839 opklom. [3] Maar het scheelt zeer veel, dat deze oorzaken de eenige zouden zijn. Reeds de vorige week, bij het gemeenzaam onderhoud, nam ik de vrijheid te doen opmerken, dat men niet te zeer hechten moet aan het cijfer der banken, welke ophielden aan hare verpligting te voldoen. Immers dit cijfer is alleen daarom zoo hoog, omdat de circulatie-banken zoo menigvuldig zijn, en wel beschouwd moet men er zich mis-

---

[1] "Hij moet zeggen — en hij zegt het te liever, omdat het op eene vreemde natie betrekking heeft — dat de krachtsinspanning door de kooplieden van de Vereenigde Staten van Amerika aan den dag gelegd, eene zoodanige is geweest, welke het hoogste crediet moet inboezemen voor hun karakter als handeldrijvend volk." Rede van den kanselier van de schatkist, 11 April 1838. Aangehaald door Carey, pag. 110.

[2] "Wanneer eenig toekomstig schrijver aan dit tijdvak zijne aandacht zal wijden, dan zal hij moeten erkennen, dat nimmer bij eenig volk de begeerte om aan zijne verbindtenissen te voldoen, zoo algemeen is geweest; en tevens moeten verklaren, dat geen tweede voorbeeld kan worden aangehaald van zoo groote onbekwaamheid als bij die gelegenheid door de bank van Engeland en door het bestuur der schatkist van de Vereenigde Staten werd aan den dag gelegd." Carey, *the credit system*, pag. 109.

[3] Hübner II, 296.

schien meer over verwonderen, dat nog zoovele banken zich handhaafden, dan dat zoovele andere te niet gingen. Maar daarenboven vergete men niet, dat de crises van 1785, 1814, 1837 en 1839 voor een groot deel zijn uitgelokt door buitengewone omstandigheden: de eerste door het volslagen gebrek aan specie en de algemeene onkunde omtrent crediet-wetten; de tweede door oorlog, blokkade en embargo; de laatste eindelijk, door het gebeurde met de bank der Vereenigde Staten. Hebben de banken in Europa, zoo dikwijls dergelijke buitengewone omstandigheden voorkwamen, zich beter staande gehouden?

Maar de vraag, welker beantwoording hier vóór alles van belang moet heeten, is deze: wat bewijzen de gebeurtenissen in Amerika tegen het stelsel van vrije banken? De bank van Noord-Amerika en die van de Vereenigde Staten, welke de eerste aanleiding zijn geweest van de crises in 1785 en 1837 voorgevallen, hadden groote privilegiën, ongeveer als de bank van Engeland. Hare geschiedenis mag dus allerminst als bewijs gelden. Maar daarenboven is het een hoogst belangrijk feit, vooral door den Amerikaanschen economist Carey sterk in het licht gesteld, dat de soliditeit van de Amerikaansche banken vermindert in gelijke verhouding met hare vrijheid.[1] De staats- en steden-banken in het zuiden,

---

[1] Carey, *the credit system in France, Great Britain and the United States*, pag. 25 — 41. De schrijver betoogt vooreerst, dat de Amerikaansche bankiers veel minder schade lijden op het geld dat zij uitleenen, dan de bank van Engeland, ofschoon deze geen papier aanneemt, dat niet drie onderteekeningen draagt; en ten andere, dat het Amerikaansche publiek minder bij de faillissementen der banken verloren heeft dan het Engelsche. Ten aan-

rijk van privilegiën voorzien, maar meestal ook onderworpen aan wetten, vol vreemde beperkingen, zijn het slagtoffer geworden van bijna elke belangrijke crisis; in New-York, Pensylvanie, New-Yersey en in het algemeen in de middenstaten, waar het crediet aan minder sterke banden gebonden was, kwamen de faillissementen, ofschoon zij nog altijd talrijk waren, veel minder voor, terwijl eindelijk in Nieuw Engeland, namelijk in Rhode Island, Massachusetts, Connecticut, New-Hampshire, Maine en Vermont, waar de banken alleen *volkomen* vrijheid genoten, de geleden verliezen verre het minst aanzienlijk zijn geweest.[1] Van de 167 bank-faillissementen, welke van 1811—1836 voorvielen, behoorden 140 aan banken, welke in de staten ten zuiden en westen van Nieuw York gevestigd waren. In Nieuw Engeland schorsten in den tijd van 25 jaren van gemiddeld 97 banken 16 hare betalingen. Het gemiddeld bankkapitaal bedroeg 22 millioen dollars; dat der gefailleerden slechts twee millioen. Het geheel verlies wordt geschat op 500 000 dollars, of 20 000 in het jaar. In Nieuw York failleerden in dien zelfden tijd van 26 banken 11; in Pensylvanie 19 van 29; in New-Yersey 10 van 12.

De opgave van meerdere cijfers zou weinig passen in eene

zien van dit laatste punt komt Carey onder anderen tot deze conclusie: "Van de eerste oprigting der banken in Amerika tot 1837 zijn onder deze een vierde minder faillissementen voorgekomen, dan bij de Engelsche banken in de jaren 1814, 1815 en 1816 alleen."

[1] De tabel, welke als tweede bijlage aan deze verhandeling wordt toegevoegd, bevestigt de juistheid van deze bewering in alle opzigten. Daaruit blijkt toch, dat, naarmate men tot de zuidelijk gelegen Staten afdaalt, de banken minder waarborgen opleveren.

voordragt en daarenboven nutteloos vermoeijen. Het medegedeelde moge voldoende zijn om te betoogen, dat Mac Culloch ten onregte de vele misbruiken, waartoe het crediet in Amerika heeft aanleiding gegeven, aan het stelsel der vrije banken wijt. De bestrijders van het monopolie kunnen zich met veel meer regt op de geschiedenis van de Vereenigde Staten beroepen.

Wil men dus weten, welke de vruchten zijn geweest van een credietstelsel, dat zich geheel vrij heeft kunnen ontwikkelen, en tevens het eigenaardige leeren kennen van de Amerikaansche banken, dan moet men het antwoord zoeken bij de staten van Nieuw Engeland, en niet bij die van het zuiden. Deze zes staten telden in 1852 niet minder dan 347 onafhankelijke banken, te zamen met een kapitaal van ruim 78 millioen dollars. De bankbilletten in circulatie vertegenwoordigden eene waarde van 35 millioen, en de hoeveelheid specie, in de kassen aanwezig, bedroeg ter naauwernood 5 millioen. Deze weinige cijfers geven eene volledige karakteristiek van de vrije banken in Noord-Amerika, en bewijzen, dat haar stelsel tegen dat van de Europesche banken lijnregt overstaat. Terwijl in ons werelddeel de bankkapitalen uiterst gering zijn en de in omloop zijnde billetten dat kapitaal drie-, vier- en vijfmaal overtreffen, vindt men in Nieuw Engeland verbazend groote kapitalen, welke meer dan het dubbel der circulatie uitmaken. Daarentegen is in Amerika de specie, in de kassen aanwezig, uiterst gering, naauwelijks een zevende van de circulatie, terwijl in Europa de metallieke voorraad niet zelden met geheel het bedrag

der uitgegeven billetten gelijk staat. De redenen van deze groote verschillen liggen voor de hand. In Nieuw Engeland is de circulatie tot de uiterste grens van eenvoud teruggebragt, en daarom behoeft men in die staten zeer weinig circulerend medium, zoo min papier als geld.[1] De banken geven billetten uit van 1 dollar en het zilver is weinig meer in gebruik dan als pasmunt voor sommen, welke minder dan *f* 2.50 bedragen. De waarde van het circulerend medium in de Vereenigde Staten wordt geschat op 9 dollars per hoofd van de bevolking, waaronder hoogstens een vierde in specie. In Engeland is die waarde 28 dollars per hoofd, waaronder een derde in specie.[2]

Schijnbaar verkeeren de bankkassen van Nieuw Engeland in zeer slechten toestand, omdat haar metallieke voorraad ter naauwernood voldoende is voor de inwisseling van een zevende deel der billetten. Dit gebrek is intusschen slechts schijnbaar, zoo als ik zeide, want aangezien de ban-

[1] De circulatie van *bankpapier* bedraagt ongeveer *f* 20 per hoofd, terwijl in Frankrijk *alleen aan metaal* *f* 50 per hoofd in omloop zijn.

[2] Volgens Carey (*the credit system*, pag. 72.) is in Nieuw Engeland de circulatie slechts 7½ dollars per hoofd. De schrijver berekent, dat het kapitaal, in den vorm van gemunt geld aanwezig, gelijk staat:

In Frankrijk met het product van den arbeid der natie gedurende	129	dag.
„ Engeland „ „ „ „ „ „ „ „ „	40	„
„ de Ver. St. „ „ „ „ „ „ „ „ „	7	„
„ N. Engel. „ „ „ „ „ „ „ „ „	5½	„

In een geschrift van latere dagteekening (*what constitutes currency?* 1840) geeft Carey de volgende cijfers:

Frankrijk	129	dagen.
Engeland	35	„
De zuidelijke Staten van Noord-Amerika	9	„
„ midden „ „ „	4	„
Nieuw Engeland	3	„

ken maar zeer weinig gelden van particulieren in depot ontvangen, en die depots, om de hooge rente welke zij genieten, niet ligt van bestemming veranderen, is er, ter voorziening in de dagelijksche behoeften, maar zeer weinig specie noodig. Juist in het klein bedrag van die depots ligt het voorname onderscheid tusschen het Schotsche bankstelsel en dat van Nieuw Engeland. De Schotten beschouwen de bank als een ligchaam, dat de geldschieters in verband brengt met de nijverheid, welke kapitaal behoeft; de kapitalisten van Nieuw Engeland daarentegen hebben begrepen, dat zij die tusschenpersoon zeer goed konden missen, en regtstreeks hun geld aan de industrielen voorschieten.[1] Wanneer daar twee- of driehonderd personen kleine geldsommen bijeen hebben, welke zij voor hun bedrijf niet behoeven, dan laten zij dit geld niet als depot in de banken liggen, maar voegen het bijeen als kapitaal voor eene nieuwe bank. Nergens ter wereld dan ook, zijn de bank-actiehouders uit zulke uiteenloopende bestanddeelen zamengesteld als in Amerika. In Massachusetts, bij voorbeeld, is $\frac{3}{5}$ deel van het kapitaal bijeengebragt door vrouwen; $\frac{1}{5}$ door spaarbanken en $\frac{1}{5}$ door personen van allerlei rang en stand, geneesheeren, predikanten, advocaten, zeelieden, soldaten enz.[2] In deze eigenaar-

---

[1] Carey, *what constitutes currency?* pag. 29.

[2] Carey, (*the credit system*, pag. 83) geeft de volgende cijfers op:

		dollars.
Actien in het bezit van	vrouwen	3 834 011 183.
" " " " "	voogden (trustees)	2 625 616 167.
" " " " "	curatoren (guardians)	588 045 117.
" " " " "	spaarbanken	2 255 554 133.
" " " " "	executeuren en administrateuren	692 519 117.
		9 995 747 117.

digheid is dunkt mij een voor- en nadeel gelegen: een voordeel, in zooverre het zeker hoogst wenschelijk is, dat de banken zoo veel mogelijk haar eigen kapitaal bezigen en maar weinig steunen op de depots van anderen, welke elk oogenblik kunnen worden teruggevorderd; een nadeel, in zooverre dit stelsel minder waarborgen oplevert voor eene goede keuze der personen aan wie de administratie der banken wordt toevertrouwd. Het is dan ook een stellig feit, dat Schotland rijker is aan ervaren bankiers dan Amerika.[1]

De 11045 actien van de zes banken te Portsmouth (New-Hampshire) zijn aldus verdeeld:

Vrouwen	2438.	per transport	7011.
Werktuigkundigen	673.	Ambtenaren	438.
Pachters en landlieden	1245.	Zeelieden	434.
Spaarbanken	1013.	Winkeliers	2038.
Voogden	630.	Handelaren	191.
Rentmeesters	307.	Regtsgeleerden	377.
Liefdadige instellingen	548.	Geneesheeren	336.
Corporatiën	157.	Geestelijken	220.
transporteere	7011.	te zamen	11045.

[1] Courcelle Seneuil (pag. 312) maakt de volgende vergelijking tusschen de Schotsche banken en die van Massachusetts.

	Per hoofd van de bevolking.			
	Schotland.		Massachusetts.	
	fr.	cent.	fr.	cent.
Kapitaal	100	18	199	39
Portefeuille	onbekend.		341	98
Dépots	226	66	62	74
Billetten	24	65	91	80
Specie sedert 1845	8	47	16	17
Specie vóór 1845	3	38		

Nog in een ander opzigt staan de Amerikaansche banken bij de Schotsche achter, in zooverre namelijk tusschen de eerstgenoemde onderling niet dat naauwe verband bestaat, dat wij in Schotland hebben aangetroffen. De billetten van solide banken circuleren wel door de meeste staten, waaruit de Amerikaansche Unie is zamengesteld, maar het is er verre af, dat zij overal in betaling zouden worden aangenomen. Om dit bezwaar te keeren, werd in 1834 te Boston eene bank opgerigt van zeer bijzonderen aard, namelijk de Suffolk-bank, welke niets anders bedoelt dan de billetten van al die andere banken a pari in te wisselen, welke in hare kas 3000 doll. in specie en renteloos zullen hebben gedeponeerd. Het welslagen van deze onderneming bewijst de groote behoefte, welke aan zoodanige inrigting bestond. [1]

Ten slotte een zeer kort woord over de inderdaad merkwaardige wetgeving, welke tegenwoordig de circulatie-banken in Amerika beheerscht. De regeringen der verschillende staten zijn geenzins onverschillige getuigen geweest van de vele rampen, welke de misbruiken van het crediet in Amerika berokkend hebben, en het heeft dan ook niet ontbroken

[1] Zie hier de waarde der billetten, welke de Suffolk-bank heeft ingewisseld.

	dollars.		dollars.
1834	76 248 000.	1843	104 443 000.
1835	95 543 000.	1844	126 225 000.
1836	126 691 000.	1845	137 977 000.
1837	105 457 000.	1846	141 539 000.
1838	76 634 000.	1847	165 487 000.
1839	107 201 000.	1848	178 100 000
1840	94 214 807.	1849	199 400 000.
1841	109 088 911.	1850	220 932 000.
1842	105 670 331.	Hübner, II 315.	

aan pogingen om die misbruiken te keeren, zonder daarom nog de vrijheid der banken al te zeer te beperken. Van daar dat in Massachusetts en New-York wetten zijn uitgevaardigd, welke op vele andere plaatsen zijn nagevolgd, zoodat de bankreglementen van de verschillende staten nu meer dan vroeger overeenstemmen. De wet van Massachusetts bepaalt, dat geene bank hare operatien mag beginnen voor dat althans de helft van haar kapitaal in specie gestort en door drie commissarissen van wege het staatsbestuur geteld en geverifieerd zal zijn. Is aan die voorwaarde voldaan, dan kan de bank geopend worden en heeft zij verder slechts te zorgen, dat de billetten in circulatie niet meer beloopen dan een vierde — en het geheel bedrag der operatien niet meer dan het dubbel van het gerealiseerde kapitaal.[1] Bepalingen omtrent den duur der leeningen, de hoeveelheid specie, welke in de kas moet aanwezig zijn, het vereischte aantal handteekeningen op wissels, welke in disconto worden aangenomen en meer dergelijke preventive voorschriften, in Europa algemeen, zijn hier onbekend; maar

[1] Aan de banken is daarenboven de verpligting opgelegd om hare balansen op bepaalde tijden openbaar te maken. Geen voorschrift schijnt mij natuurlijker dan dit, want al is het ook waar, dat die balansen een zeer onvoldoend licht verspreiden over den toestand van de bank, zij geven althans eenige waarborgen, aan welke met reden veel gehecht wordt. Vreemd is het dan ook, dat de fransche Regering, welke zoo veel vrees schijnt te koesteren voor de misbruiken der circulatie-banken, bij de wet van 1852 de verpligting, vroeger aan de bank van Frankrijk opgelegd, om hare balansen mede te deelen, heeft opgeheven. Indien deze voortgaat met maandelijks een overzigt te geven van hare voornaamste operatien (trouwens op eene wijze welke al zeer weinig licht verspreidt), dan geschiedt dit geheel vrijwillig.

daarentegen behelst de wet van Massachusetts een artikel, dat in geen der Europesche bankreglementen, voor zoover ik weet, wordt aangetroffen, ofschoon het in niet *één* ontbreken moest; ik bedoel het artikel, dat de banken verpligt jaarlijks 24 pct. rente te betalen aan den houder van billetten, welker inwisseling geweigerd wordt. Het is vreemd, dat deze leemte in Europa nog nimmer is aangevuld, want de billijkheid van zoodanige schadevergoeding springt in het oog. De bank van Engeland deelde nimmer grooter dividend uit dan in de jaren, dat zij de betaling harer billetten weigerde, en de aandeelhouders in de Weener bank genoten van 1848 tot 1852 te zamen tien millioen florijnen, terwijl de billetten dezer instelling gedwongen koers hadden en soms tot 50 percent van hunne nominale waarde verloren. Dergelijke onzedelijke verschijnselen althans, zal men bij de Amerikaansche banken niet aantreffen, en nimmer zal op haar kunnen worden toegepast de harde beschuldiging van een Duitsch schrijver,[1] aan sommige der gepriviligieerde banken in Europa, dat namelijk voor deze insolventie de beste speculatie is geweest.

Nevens zoovele goede bepalingen behelst de wet van Massachusetts er ook eenige, welke hoogelijk dienen te worden afgekeurd. Van dien aard is vooreerst het verbod aan de banken om buiten de plaats harer vestiging billetten uit te geven en daar hulpkantoren op te rigten, en ten andere de verpligting, om op elke aanvrage van de wetgevende magt

---

1 Hübner, I, pag. 33.

aan den Staat tot een twintigste deel van het bankkapitaal te leenen, tegen eene rente van 5 pct. en aflosbaar in vijf jaren. Het dwaze, gevaarlijke en onbillijke van laatstgenoemd voorschrift behoeft naauwelijks te worden opgemerkt.

Het hoofdbeginsel der wet, welke thans nog in New York van kracht is, komt hierop neder, dat elke bank in handen van eenen daartoe aan te stellen ambtenaar moet deponeren, 't zij in effecten, 't zij in hypotheken op grondeigendommen, eene waarde overeenkomende met het bedrag der billetten, welke worden uitgegeven. Zijn die waarden gestort, dan ontvangt de bank de hoeveelheid billetten, welke zij bevoegd is uit te geven, nadat deze door den bedoelden ambtenaar zijn gecontrasigneerd en in een daartoe bestemd register ingeschreven. Overigens bepaalt ook deze wet dat de billetten, welke niet worden ingewisseld, 20 percent rente dragen.[1]

---

[1] Ten einde het publiek zoo veel mogelijk te waarborgen tegen de verliezen, welke kunnen voortvloeijen uit de insolventie der circulatie-banken, heeft de wetgeving van New York de verpligting op zich genomen om die billetten in te wisselen, welke door de banken geweigerd worden; en om in die uitgaven te voorzien, heeft zij de banken onderworpen aan eene jaarlijksche belasting, overeenkomende met een half percent van haar kapitaal. Tot in 1851 had de staat op die wijze eene som van 2 586 425 dollars uitbetaald, welke voor ruim 1 800 000 dollars uit de opbrengst der belasting gekweten was. Hoe voordeelig eene dergelijke assurantie voor het publiek ook zijn moge, is die met regt reeds door Galatin als hoogst onbillijk afgekeurd, omdat nu ook de meest solide banken bijdragen moeten leveren om de verliezen te dekken, welke door anderen veroorzaakt zijn. Intusschen kan men in deze wet het bewijs vinden, dat de belangen van het publiek tegenover de circulatie-banken in Amerika niet zoo algemeen verwaarloosd worden als wel eens beweerd is.

Het heffen van eene belasting op het bankkapitaal is in de Vereenigde Staten vrij algemeen, ofschoon dan ook de opbrengst niet overal als in New York

Tegen het New-Yorksche bankreglement kunnen zeker gewigtige bezwaren worden aangevoerd, en stellig is het minder voldoende dan het reglement van Massachusetts en van de overige staten van Nieuw Engeland.[1] Wordt dit laatste van de aangewezen gebreken gezuiverd, dan zou ik meenen dat het een aanbevelingwaardig model was ook voor de Europesche banken. Het is mogelijk dat de Amerikanen in hunne operatiën nog minder voorzigtigheid aan den dag leggen dan de Europeanen en daardoor vaak aanleiding geven tot handels- en geldcrisis; het is zeker dat in de Vereenigde Staten de bekwaamheid der bankiers achterstaat bij die van de bestuurders der Fransche en Schotsche banken; maar stelsel voor stelsel, geef ik reeds daarom aan dat van Nieuw Engeland de voorkeur, omdat het voor een deugdelijk beheer oneindig meer reële waarborgen oplevert, dan in de Fransche en Engelsche bankreglementen worden aangetroffen.

bestemd wordt ter inwisseling van het papier der insolvente banken. Eene dergelijke belasting, welke de uitbreiding der bankkapitalen tegenhoudt, schijnt mij veel minder doelmatig dan die, waaraan in Engeland de bankbilletten onderworpen zijn.

Meerdere bijzonderheden omtrent de wet van New York vindt men o. a, in de *Manual of political economy* van Peshine Smith, fransche vertaling, pag. 297 seqq.

[1] Courcelle Seneuil (pag. 275) keurt de wetgeving van New York sterk af, vooral omdat, in dagen van crisis, zoowel de gronden als de staatspapieren onverkoopbaar zijn. Het is zeker, dat het opleggen van de verpligting om kapitaal te storten en dit kapitaal te vermeerderen in dezelfde verhouding als de operatiën, veel betere waarborgen oplevert.

DE CIRCULATIE BANKEN IN SCHOTLAND.

Jaar der oprigting.	NAMEN.	Aandeelhouders.	Kantoren.	Kapitaal. £.	Geautoriseerde circulatie. £. [1]	Circulatie, 19 Maart 1853. £. Billetten van 5 £ en daarboven.	Billetten beneden 5 £.	te zamen.	Specie, 19 Maart, 1853. £.	Circulatie, 19 Januarij 1856. £.	Specie, 19 Januarij 1856. £.	Dividend in 1848, pct.
1695	Bank of Scotland	645	31	1 000 000	300 485	113 514	230 723	344 237	127 660	403 394	183 363	7
1727	Royal bank	917	6	2 000 000	183 000	54 752	114 786	169 538	52 029	231 923	85 807	5
1746	British linen company	233	43	500 000	438 024	146 426	274 482	420 908	137 225	490 365	194 652	8
1810	Commercial bank	565	47	600 000	374 880	130 902	279 221	410 123	119 589	508 103	207 839	7
1825	National bank	1456	38	1 000 000	297 024	83 406	194 593	277 999	63 861	344 413	94 295	6½
1829	Union bank of Scotland	592	31	1 000 000	327 223	163 001	300 514	463 515	148 809	533 509	165 794	8
1838	Edinburgh and Glascow bank	1590	20	1 000 000	136 657	51 848	84 399	136 247	36 427	164 000	70 132	6
1825	Aberdeen town-and country-bank	509	12	250 000	70 133	30 785	58 451	89 236	26 858	119 456	60 530	7½
1836	North of Scotland banking company	1650	33	380 955	154 319	74 117	90 535	164 673	28 860	201 748	74 556	4
1763	Dundee banking company	61	1	60 000	33 451	9 901	21 535	31 436	6 485	39 769	13 808	8½
1838	Eastern bank of Scotland	460	3	124 020	33 636	15 492	19 657	35 149	7 910	43 772	20 351	6
1832	Western bank of Scotland	1167	60	1 704 450	337 938	153 465	335 815	489 280	207 313	480 640	298 610	8
1838	Clydesdale banking company	1355	12	807 380	104 028	31 098	84 847	115 946	50 430	157 503	80 694	6½
1839	City of Glascow bank	1068	13	1 000 000	72 921	69 906	86 904	156 810	94 920	241 309	199 144	6
1838	Caledonian banking company	903	8	125 000	53 434	17 086	38 956	56 042	22 373	72 426	36 947	8
1766	Perth banking company	182	3	100 050	38 656	11 351	24 662	36 013	11 489	51 075	28 271	8
1834	Central bank of Scotland	405	5	56 275	42 933	15 457	31 285	46 742	15 272	59 384	25 992	8
		13758	366	11 712 130	2 998 742	1 172 507	2 271 385	3 443 894	1 157 510	4 142 789	1 840 885	

1 Hiermede wordt bedoeld die circulatie, welke, volgens de wet van 1845, niet mag overschreden worden, zonder dat eene hoeveelheid specie, aan dit meerder bedrag gelijk, in de kassen aanwezig zij.

ijlage II.

DE CIRCULATIE-BANKEN IN DE VEREENIGDE STATEN VAN NOORD-AMERIKA.

STATEN.	Bevolking 1850.	Aantal banken en succursales.	Kapitaal. doll.	Billetten. doll.	Specie. doll	verhouding van de specie tot de billetten, als 1 tot	verhouding van de inwoners tot de circulatie, als 1 tot	verhouding van de inwoners tot het kapitaal, als 1 tot
laine.	583 000	38	4 098 000	3 200 000	630 000	5 08	5 48	7 03
ew Hampshire.	318 000	25	2 586 000	2 120 000	140 000	15 14	6 67	8 13
ermont.	314 000	31	2 685 000	3 377 000	180 000	18 76	10 77	8 55
lassachusetts. . . .	994 000	137	43 350 000	17 000 000	3 000 000	5 67	17 10	43 61
hode Island. . . .	148 000	69	12 338 502	3 000 000	350 000	8 57	20 26	83 36
onnecticut.	371 000	47	13 175 675	6 640 000	800 000	8 30	17 92	35 51
ew York.	3 090 000	218	58 497 345	27 200 000	7 000 000	3 89	8 80	18 93
ew Yersey.	490 000	25	4 019 900	3 500 000	750 000	4 67	7 16	8 20
ennsylvania	2 311 000	54	18 966 351	12 000 000	6 200 000	1 93	5 19	8 20
elaware.	91 000	9	1 440 000	1 000 000	250 000	4 00	10 92	15 82
aryland.	583 000	26	9 287 395	3 700 000	3 000 000	1 23	6 35	15 93
lumbia	52 000	4	1 182 300	350 000	300 000	1 16	6 79	22 73
rginia.	1 421 000	39	10 214 600	11 600 000	3 650 000	3 18	8 16	7 18
Carolina.	869 000	22	4 305 000	4 600 000	2 000 000	2 30	5 30	4 95
Carolina.	669 000	14	11 431 183	7 500 000	2 600 000	2 89	11 22	17 08
eorgia.	906 000	18	5 629 215	4 300 000	1 700 000	2 53	4 89	6 21
labama	772 000	2	2 000 000	3 500 000	1 800 000	1 95	4 53	2 59
ndiana.	989 000	14	2 082 151	3 680 000	1 300 000	2 83	3 72	2 10
owa.	192 000	1	200 000	100 000	50 000	2 00	0 52	1 04
entucky.	982 000	26	10 180 000	7 450 000	3 300 000	2 26	7 44	10 36
ouisiana.	500 000	5	12 267 120	3 500 000	4 300 000	0 81	6 99	24 53
ichigan.	398 000	4	762 000	650 000	150 000	4 33	1 64	1 91
issouri.	682 000	6	1 208 751	2 400 000	1 500 000	1 60	3 51	1 77
hio.	1 977 000	61	7 866 376	11 635 000	2 800 000	4 16	5 89	3 97
nessee.	1 003 000	23	8 405 197	5 300 000	1 900 000	2 79	5 18	8 38
exas	187 000	1	300 000	400 000	200 000	2 00	2 13	1 60
isconsin	304 000	1	225 000	250 000	100 000	2 50	0 82	0 74
ississippi.	59 300	1	100 000	100 000	50 000	2 00	0 11	0 16
Januarij 1852.		921	248 803 061	150 052 000	50 000 000	3 00	6 87	
„ 1851.		865	229 084 496	153 958 388	51 907 591	2 96	6 42	
„ 1850.	23 144 000	824	217 317 211	131 366 526	45 379 345	2 89	6 02	9 03
1849		782	207 309 361	114 743 415	43 619 368	2 53	5 00	
1848.		751	204 808 175	128 506 091	46 369 765	2 77	5 82	
1847.		715	203 070 622	105 519 766	35 132 516	3 00	5 00	
1846.		707	196 894 309	105 552 427	42 012 095	2 51	5 14	
1845.		707	206 045 969	89 608 711	44 241 242	2 03	4 68	
1844.		696	210 872 000	75 167 000	28 440 000	2 70	3 76	
1843.		691	228 861 000	58 563 000	33 515 000	1 75	3 16	
1839.	17 063 353	840	327 132 572	135 170 995	45 132 673	3 00	6 16	19 17
1837.		788	290 772 091	149 185 890	37 915 340	3 97	10 30	
1820.	9 638 131	308	137 110 611	44 863 344	19 820 240	2 25	4 65	14 22
1811.	7 239 814	89	52 601 601	28 100 000	15 400 000	1 82	4 00	7 26

GEMEENZAAM ONDERHOUD,

OVER DE WAARDE VAN EENIGE REGLEMENTAIRE VOORSCHRIFTEN TEN AANZIEN DER CIRCULATIE-BANKEN.

Na zijne voordragt opent de redenaar een gemeenzaam onderhoud naar aanleiding van het gesprokene. De groote questie of een bank-monopolie in het algemeen belang wenschelijk of noodzakelijk is, zoude de spreker gaarne ook nog dezen avond onaangeroerd laten, en uitsluitend de aandacht willen bepalen bij eenige reglementaire voorschriften, in de meeste bank-octrooijen opgenomen, voorschriften welke men kan toejuichen of berispen, zonder daarom nog vóór of tegen de vrije banken partij te kiezen.

In zijne eerste verhandeling had de spreker eenige oogenblikken bij het Fransche bankreglement stilgestaan en meer bijzonder gewezen op twee bepalingen, welke naar zijn inzien niet alleen zonder gevaar zouden kunnen worden weggenomen, maar welker opheffing voor den handel voordeelig moet zijn. De eerste is het verbod om papier in disconto aan te nemen, dat niet door drie onderteekeningen gewaarborgd is, ten zij in plaats van die derde onderteekening effecten worden gedeponeerd. De waarde van deze bepaling, welke althans in Frankrijk wezenlijke bezwaren voor den handel schijnt op te leveren, kan de spreker niet wel begrijpen, omdat dan toch het gewigt van borgen niet afhangt van de quantiteit, maar alleen van de qualiteit. Voor de tweede bepaling, welke de redenaar op het oog heeft, namelijk het verbod om voor langer dan drie maanden te leenen, zijn zeker veel betere

gronden aan te voeren en het is ligt mogelijk, dat voor de bank, in eene groote handelsplaats gevestigd, welke elk oogenblik verpligt kan worden niet alleen om hare billetten in te wisselen, maar ook om de depots terug te geven, aan het leenen voor eene langere tijdruimte wezenlijke gevaren verbonden zijn. Maar waarom te verbieden wat zich zelven verbiedt, en waarom te beletten dat de banken op kleinere plaatsen, waar de depots minder mobiel zijn, haar geld voor langeren tijd uitzetten, wanneer daaraan, om welke reden dan ook, geene bezwaren verbonden zijn? Én deze bepaling én de eerstgenoemde gaan uit van de onderstelling, dat de bankier zijn bedrijf en tevens zijn eigen belang niet kent; mogt die onderstelling juist wezen, dan is geen bankreglement, hoe volkomen ook, uit te denken, dat de gevaren kan afwenden waaraan de bank in zoodanig geval bloot staat. De spreker wil over de genoemde voorschriften in de bank-reglementen geen stellig oordeel uitspreken, maar alleen beweren, dat men verkeerd handelt met dergelijke bijzonderheden niet aan de prudentie van den bankier over te laten. Hebben de actiehouders geen vertrouwen in de bekwaamheid van hunnen directeur, dan kunnen zij zoodanige waarborgen eischen als noodig worden geoordeeld, maar in geen geval is dit de taak van den staat.

De derde bepaling eindelijk, waarop de spreker wenscht te wijzen, is het voorschrift in de Amerikaansche bankreglementen, dat den bankier, die de aangeboden billetten niet inwisselt, verpligt 20 of 24 pct. rente te betalen. Deze bepaling meent de redenaar te moeten toejuichen; hij betreurt het, dat die, voor zoover hij weet, nergens in Europa is overgenomen. Gaarne zoude hij nu van den handel willen vernemen, in hoeverre de door hem ontwikkelde gevoelens juist zijn, of welke omstandigheden ter verdediging van het bestaande pleiten.

De Heer J. W. Tydeman verzoekt hierop het woord, en

merkt aan, dat hij, ofschoon geene te groote waarde hechtende aan de twee eerstgenoemde reglementaire voorschriften, deze evenwel niet zoo zeer als de Voorzitter kan afkeuren.

De eerste bepaling, door den Heer Buys opgenoemd, was het vereischte van drie handteekeningen op het papier, dat aan de bank ter beleening of discontering wordt aangeboden. Dit is een voorschrift, gelooft spreker, dat de bank in jaren van crisis, zoo als in 1848, voor vele groote verliezen zal bewaren. Zijn de handteekeningen, op de te disconteren wissels voorkomende, die van bekende en ter goeder naam staande kantoren, dan stemt hij volkomen toe, dat deze bepaling geheel noodeloos is. In dergelijk geval toch zouden twee handteekeningen zeer voldoende zijn; en konde men daarmede genoegen nemen, zoo zoude dit ongetwijfeld den handel zeer in de hand werken. Het gebeurt evenwel meermalen, dat niet alle onderteekenaars bij de directie bekend zijn, en dan vindt de bank altijd haren waarborg in de eene of twee overige handteekeningen, van welker soliditeit zij overtuigd is. In het algemeen dus, gelooft spreker, dat deze bepaling aan de bank eenen waarborg tegen verliezen kan opleveren.

Het beleenen voor niet langer dan drie maanden is een maatregel van voorzigtigheid, welke volgens spreker eveneens strekt om de bank in tijden van finantiële beroering voor vele gevaren te behoeden, daar deze dien ten gevolge altijd in staat zal zijn hare gelden spoedig te realiseren. Hier te lande worden daarenboven de moeijelijkheden, welke uit dit voorschrift zouden kunnen voortvloeijen, voor een groot deel uit den weg geruimd door de gemakkelijke wijze waarop de beleeningen, voor niet langer dan drie maanden gesloten, hernieuwd kunnen worden, en zulks overeenkomstig de bepalingen te dien aanzien door den tegenwoordigen secretaris van de bank, den heer W. C. Mees, ingevoerd. Volgens die bepalingen blijven de beleeningen ook na den

vervaldag voortloopen, zoolang zij door eene der beide partijen niet zijn opgezegd. Heeft dus de bank hare gelden niet noodig, zoo wordt de leening gecontinueerd, terwijl zij daarentegen in tijden van crisis dadelijk, op ieder oogenblik, door de enkele opzegging, hare gelden kan terugbekomen. Aan beleeningscontracten, voor drie maanden of korter door de bank gesloten, verleent de wet vrijdom van registratie-regten [a]), zoodat beleeningen, op zulke voorwaarden aangegaan, toch niet aan fiscale verpligtingen onderworpen zijn.

Met de derde bepaling, dat namelijk de bank eene hooge rente zal betalen aan de houders van die billetten, welke ter inwisseling aangeboden doch geweigerd worden, kan spreker zich zeer goed vereenigen. Hij gelooft dat het zeer wenschelijk zoude zijn, zoo zij ook hier werd ingevoerd, hoewel eene rente van 20 à 24 pct., zoo als in Amerika werd aangenomen, te hoog is; de helft zoude hem reeds voldoende toeschijnen. Met dit beginsel is hij daarom zoo ingenomen, omdat het de bank dikwijls zal terughouden om ligtvaardig tot schorsing harer betalingen over te gaan, terwijl het tevens ten gevolge zal hebben, dat de actiehouders in het tijdvak voor den gedwongen koers niet zoo groote voordeelen genieten, als dit meermalen in verscheidene landen is voorgekomen, waar namelijk de bank, in de jaren van schorsing harer betalingen, de grootste dividenden aan de actiehouders uitkeerde.

De heer E. P. de Monchy verschilt eenigzins met den vorigen spreker van gevoelen, en gelooft, dat de reglementaire voorschriften, van welke in de eerste plaats sprake is geweest, nimmer het doel zullen bereiken, dat men er zich van voorstelt. Hij betwijfelt het dan ook ten sterkste, of de bank eenigen waarborg zal vinden in het vereischte van drie

a) Koninkl. besluit dd. 21 Aug. 1838, N°. 29, art. 20.

handteekeningen op het te disconteren papier, zoo als de vorige spreker dit schijnt te verwachten. Meermalen toch heeft men ondervonden, dat het papier met drie, vier en zes handteekeningen voorzien niet de minste waarde had. De directie zelve der bank moet toezien of het papier door haar mag worden aangenomen; het *aantal* der handteekeningen zal haar weinig waarborgen opleveren, zoo zij niet tevens let op de *soliditeit*, welke alleen grond moet wezen, waarom zij aangeboden papier al dan niet in disconto aanneemt. Deze bepaling omtrent de handteekeningen levert derhalve volstrekt geenen waarborg, maar is veeleer eene groote belemmering voor de vrije handelingen van de bank.

Aan het verbod om voor langer dan drie maanden eene beleening af te sluiten, hecht spreker ook zeer weinig waarde. De directie moet zelve weten voor hoe lang zij de beleeningen kan aangaan, hetgeen altijd van de omstandigheden zal afhangen, en niet door reglementen vooruit kan worden vastgesteld. Ook op dit punt zou spreker de meest volkomene vrijheid verkiezen.

Omtrent het derde punt wenscht hij te doen opmerken, dat de verpligte uitkeering van 20 of 24 pct. rente aan de houders der bij de inwisseling geweigerde billetten oogenschijnlijk eene zware straf is; doch, zijns inziens, zoude het billijker zijn, dat gedurende de schorsing al de baten, welke de bank mogt opleveren, ten voordeele kwamen van de crediteuren. Eene bank toch, die hare betalingen schorst, staat gelijk met elken koopman die failleert; de winsten die zij na dat oogenblik verwerft, moeten derhalve, even als bij den gefailleerden koopman, ten voordeele komen van hen, die bij de schorsing nadeel hebben geleden. Dit is, volgens spreker, de meest eenvoudige en tevens de meest billijke wijze waarop bij schorsing van betaling kan worden te werk gegaan.

De Heer Buys neemt hierop weder het woord ter beant-

woording van de bedenkingen, welke tegen zijne beweringen zijn in het midden gebragt.

Hij verklaart volkomen het gevoelen te deelen van den laatsten spreker, ten aanzien der weinige waarborgen, welke in het vereischte van drie onderteekeningen op het te disconteren handelspapier liggen opgesloten. Intusschen wenscht hij te doen opmerken, dat de Heer Tydeman de kwestie eigenlijk op een ander terrein heeft gebragt dan waarop hij, spreker, die had willen plaatsen. Het is niet zoozeer de vraag of drie handteekeningen streng vereischt worden, — een vraag die hij zich niet bevoegd acht stellig te beantwoorden — maar alleen of het noodig is in de reglementen zoodanige verpligting op te leggen? De Heer Tydeman gelooft ja, en voert als voorbeeld aan het jaar 1848, toen de bank naar zijn inzien groote verliezen zoude geleden hebben, wanneer zoodanig voorschrift niet bestaan had. Met andere woorden komt die verklaring hierop neder, dat de bank in 1848, wanneer haar dit veroorloofd ware geweest, op het papier, dat slechts twee onderteekeningen droeg, geld zoude hebben voorgeschoten. De spreker kan de juistheid van die bewering moeijelijk aannemen en zich niet voorstellen, dat personen, die hun bedrijf kennen, juist in dagen van crisis zich met mindere waarborgen zouden te vreden stellen. Men houde toch in het oog, dat het stellig belang van de bank medebrengt om slechts te leenen aan personen, van wie het te verwachten is, dat zij aan hunne verpligtingen zullen voldoen en dat eigenbelang is waarlijk een voldoende prikkel, zoowel voor de bank als voor elken particulier, die zijn geld voorschiet. Het reglementaire voorschrift is dus, naar zijn inzien, stellig nutteloos, maar daarom niet minder schadelijk. Wat in Amsterdam plaats heeft, weet spreker niet; maar zooveel is zeker, dat het althans in Frankrijk en in Engeland eene belemmering oplevert, omdat de handel in den regel verpligt is de derde handteekening bij de bankiers te koopen.

De tweedce bepaling behoort zijns inziens uit hetzelfde oogpunt beschouwd te worden; voor hoelang de bank kan leenen, is eene vraag, welke ter beslissing staat van de directie zelve of van de actiehouders, maar in geen geval van den staat. In sommige tijden kan het allergevaarlijkst zijn zelfs op drie maanden te beleenen; en in andere oogenblikken misschien, kan de bankier zonder vrees voor schade zijn geld op langeren termijn uitzetten. Ook hier kan men niet à priori bepalen, welke wijze van handelen in elk geval de meest doelmatige is; de bekwaamheid van de directeuren en het eigenbelang der actiehouders zijn de eenige wezenlijke waarborgen. Buitendien heeft de ondervinding bewezen, dat het voorschrift zonder moeite kan ontdoken worden. De Fransche bank, bij voorbeeld, leende in 1839 aan die van Engeland $2\frac{1}{2}$ millioen pd. st., op uitdrukkelijke voorwaarde, dat die leening telkens na verloop van drie maanden zou hernieuwd worden. Op die wijze verloor de bank toch het vermogen om in eene korte tijdruimte over haar geld te beschikken.

Wat betreft het derde punt, en meer bepaald de vraag of eene rente van 20 à 24 pct. aan de houders der geweigerde billetten te hoog zij, de spreker wil die niet beslissen. Misschien is eene mindere rente voldoende, maar toch wenscht hij op te merken, ten eerste dat het hier eene strafbepaling geldt, welke streng behoort te wezen, opdat de bank niet te spoedig tot schorsing der betalingen overga; en ten andere, dat deze 24 pct. aan de houders der billetten worden uitbetaald in eenen tijd van crisis, als er groote behoefte is aan geld en het papier zijne nominale waarde verliest. De schadevergoeding moet dus zeer hoog wezen. Het denkbeeld van den Heer de Monchy, om bij schorsing van betaling de houders van billetten in de plaats te stellen van de deelhebbers, is zeker het meest eenvoudig, en wanneer de spreker zich niet bedriegt, wordt het ook in sommige Ameri-

kaansche staten in praktijk gebragt. Intusschen blijft het de vraag, of aan die wijze van handelen geene groote bezwaren verbonden zijn, en of de houders van billetten niet meer gebaat worden, wanneer zij eene zeer hooge rente ontvangen. Eene bank, welke ophoudt te betalen, verkeert veelal in zeer critieke omstandigheden, en in den regel zal de directie beter dan een bewindvoerder in staat zijn om de moeijelijkheden uit den weg te ruimen en de instelling te redden.

De Heer Tydeman wenscht nog op te merken, dat de drie handteekeningen alleen vereischt worden bij aanvragen tot discontering, welke meestal geschieden door de kleinhandelaars, die uithoofde hunner geringe kapitalen spoediger dan de groot-handelaars behoefte hebben in het bezit hunner gelden terug te keeren, en niet altijd kunnen wachten tot hunne producten gereäliseerd zijn. Nu kan het ligt gebeuren, dat de twee of drie handteekeningen, op het papier aanwezig, weinig of in het geheel niet bij de bank bekend zijn, daar, hoe goed de directie ook moge zijn ingelicht, alle kooplieden, handelaars, winkeliers enz., vooral van den kleinhandel, bij haar niet kunnen bekend zijn, terwijl juist deze, zoo als spreker zoo even heeft gezegd, het meeste papier ter discontering zullen aanbieden. Uit dit oogpunt beschouwd, leveren de drie handteekeningen z. i. althans eenigen waarborg op. Nu is het wel waar, dat in vele gevallen die derde onderteekening geheel overbodig wordt, maar wanneer de bank de bevoegdheid heeft geheel naar goedvinden te handelen, en nu eens twee dan drie handteekeningen vraagt, dan maakt zij onderscheid tusschen de verschillende kooplieden, op eene wijze welke voor hun crediet geenzins onverschillig is. Bovendien heeft deze bepaling voornamelijk ten doel het tegengaan der wisselruiterij, waaraan twee personen zich gemakkelijk, drie daarentegen zich moeijelijk kunnen schuldig maken. De derde toch, heeft er altijd minder belang bij, zoodat men dan ook zelden of nooit de

wisselruiterij door meer dan twee personen ziet plegen. Door de bepaling dus der drie handteekeningen, gelooft spreker, dat aan het disconteren van waardeloos papier eene groote hindernis is in den weg gelegd. Wat het koopen der derde handteekening betreft, daarvan heeft spreker te Amsterdam nimmer gehoord, en hij gelooft ook niet, dat het daar plaats vindt.

De bepaling, welke voor de beleeningen een termijn van drie maanden voorschrijft, kan spreker ook niet zoo geheel veroordeelen. Hij stemt toe dat hare afschaffing den handel veel zou baten, maar meent, dat zij van den anderen kant ook nadeelige gevolgen zal kunnen na zich slepen. In drie maanden toch kan er veel gebeuren; de omstandigheden veranderen soms geheel in dien tijd, en wanneer dan de bank te veel vertrouwt op hare inzigten, en zich laat misleiden voor langeren tijd de beleeningen te sluiten, kan dit voor haar zeer nadeelig zijn.

Met het gevoelen van den Heer de Monchy, om aan de houders der geweigerde billetten al de baten der bank uit te keeren, tot dat al de geleden schade is vergoed, kan spreker niet geheel instemmen. Het zoude z. i. tot vele moeijelijke rekeningen en herrekeningen tusschen de derde houders aanleiding geven, en al ligt groote verwarring veroorzaken.

De Heer Buys erkent, dat de bank, door ingeval van vrijheid aan de verschillende handteekeningen ook verschillende waarde te hechten, het crediet van sommige huizen kan benadeelen. Maar dit gebrek ligt in den aard van het crediet en het is inderdaad niet meer dan billijk, dat zij die meer vertrouwen verdienen, van die omstandigheid ook de voordeelen plukken. Buitendien de kantoren, in welke de bank geen vertrouwen schenkt, zullen ook wel bij den handel in het algemeen weinig crediet genieten.

Wat aangaat de wisselruiterij, zoo is het mogelijk, dat deze maar zelden tusschen drie personen voorkomt, maar niet

te min is het een feit, dat de banken van Engeland en van Frankrijk, trots hare reglementen, voor de verliezen, uit dat misbruik voortvloeijende, geenzins gewaarborgd zijn. De Engelsche bank vooral heeft daardoor dikwijls groote schade geleden.

Hierop neemt de Heer J. Heemskerk, Az. het woord. Daar hij beweert met het onderwerp niet genoegzaam bekend te zijn, en niet even als de voorzitter in de gelegenheid is geweest de verschillende Amerikaansche en Engelsche wetten op dit punt na te zien en met elkander te vergelijken, zoude hij gaarne het gevoelen van den Heer Buys vernemen over de vraag, of de reglementen bepalingen behooren vast te stellen ten aanzien van het bedrag en de soort der goederen, welke de bank als onderpand harer beleeningen aanneemt; of wel dat het beter ware ook dit aan de voorzigtigheid der bankdirectie over te laten. Dikwijls zal eene bank in de keuze der goederen, waarop zij beleeningen kan afsluiten, beperkt wezen door verschillende omstandigheden. Zoo is bij voorbeeld het beleenen op vaste goederen in Frankrijk onmogelijk geweest, tijdens de vroegere slechte wetgeving omtrent privilegiën en hypotheken; thans echter, nu voor eenige jaren in die wetgeving vele wijzigingen zijn gemaakt, ten gerieve van de *Société du Crédit foncier*, zouden dezelfde voordeelen ook aan de bank kunnen worden toegekend. Spreker is van oordeel, dat men op dit punt met de Nederlandsche bank te ver is gegaan, en hare handelingen te veel heeft beperkt, door haar de bevoegdheid te ontnemen op onroerende goederen en van de roerende goederen op handels effecten en actiën van industriële ondernemingen beleeningen af te sluiten. Aangenaam zoude het hem wezen zoo de Heer Buys hem meldde, wat te dien aanzien in Amerika is voorgeschreven.

De Heer Buys antwoordt hierop, dat, voor zoover hem bekend is, bepalingen als de Heer Heemskerk bedoelt niet in de Noord-Amerikaansche bankreglementen voorkomen.

althans niet in die van Massachusetts en van de andere der tot Nieuw Engeland behoorende staten. Naar zijne meening zijn aan het leenen op onderpand van goederen stellige gevaren verbonden, zoodat eene beperking van de daartoe strekkende bevoegdheid misschien beter geregtvaardigd kan worden dan eenige andere preventive maatregel. Intusschen komt het hem voor, dat zonder groot bezwaar ook te dezen aanzien aan de actiehouders volle vrijheid kan worden gelaten, en zulks te eer, omdat het antwoordt op de vraag, welke goederen in onderpand kunnen worden aangenomen, veel afhangt van locale omstandigheden. Eene bank, gevestigd in eene stad van den tweeden of derden rang, kan zeker verder gaan dan eene andere, welke op eene der hoofdmarkten voorkomt, en veilig een onderpand aannemen, dat voor de laatste geheel onvoldoende zoude zijn. De Schotsche banken bij voorbeeld, kunnen zeker met minder gevaar op roerende en onroerende goederen leenen dan de Engelsche, en het zou daarom te betreuren zijn, wanneer men hetzelfde beginsel op beide wilde toepassen. De inrigting der Nederl. bank is den spreker te weinig bekend, dan dat hij daarover een oordeel zoude durven vellen. Intusschen meent hij te weten, dat haar ten aanzien der goederen, welke in onderpand kunnen worden àangenomen, meerdere vrijheid wordt gelaten dan de bank van Frankrijk geniet. Of het nu wenschelijk is aan dat geldschieten op handelsartikelen van allerlei aard groote uitbreiding te geven, zoo als wel eens in Pruissen geschiedt, meent de spreker te moeten betwijfelen. Men schept op die wijze eene kunstmatige productie, buiten verhouding met de bestaande behoefte, en geeft daardoor de eerste aanleiding tot handelscrisis.

Een punt dat spreker nog had willen behandelen, zoo de tijd het toeliet, betreft de publiciteit der balansen. Ofschoon het zeker moeijelijk is uit die balansen, zoo als zij worden medegedeeld, den juisten toestand der bank op te maken,

aangezien men de soliditeit van het papier in de portefeuille aanwezig, en den tijd wanneer het kan worden te gelde gemaakt, niet kent, zoo vindt toch de handel in het openbaar maken van die staten een belangrijken waarborg. Te regt dus, meent de spreker, hebben de Amerikaansche staten het mededeelen der balansen in het belang van het publiek verpligtend gesteld. De Fransche regering daarentegen heeft juist bij het jongste bankoctrooi eene dergelijke verpligting opgeheven en aan de bank vrijheid gelaten naar goedvinden te handelen. Deze gaat wel is waar met de mededeeling van hare balansen voort, maar op eene wijze, welke weinig voordeel aanbiedt, omdat de rekeningen van de hoofdbank en van de bijkantoren althans gedeeltelijk zijn zamengevoegd. In elk geval is het vreemd, dat eene regering, welke hare bank zoo streng reglementeert, juist die waarborgen minacht, welke van wezenlijk belang kunnen heeten.

Na eenige woordenwisseling over de vraag, in hoeverre de balansen van de Nederlandsche bank een duidelijk overzigt geven van den toestand dezer inrigting, — eene vraag welke door verschillende sprekers ontkennend wordt beantwoord — sluit de Voorzitter, daartoe wegens het ver gevorderd uur gedwongen, dit gemeenzaam onderhoud.

MIJNE HEEREN!

Het moeijelijkst gedeelte van de taak, die ik gewaagd heb op mij te nemen, blijft voor heden te vervullen over. Ik moet u spreken over de circulatie-banken van Engeland, welke op een stelsel berusten, veel minder scherp geteekend dan de stelsels van Frankrijk en Amerika, en dat daarenboven voortvloeit uit vrij ingewikkelde theoriën van circulatie en circulerend medium; theoriën, welke het mij niet mogelijk is breedvoerig te onderzoeken en die ik toch niet geheel met stilzwijgen mag voorbijgaan. Meer dan immer heb ik daarom behoefte aan de welwillende aandacht van allen en aan het zachtmoedig oordeel van diegenen onder u, die het Engelsche bankwezen naauwkeurig kennende, weten zullen, hoe moeijelijk het is, daarvan in den tijd van één uur eene eenigzins voldoende schets te leveren.

Had ik over meer tijd te beschikken, ik zou gaarne een oogenblik willen stilstaan bij den toestand van het crediet in de dagen, welke de vestiging van de bank van Engeland vooraf gingen; ik zou u willen spreken van de Joden en

Lombarden en later van die rijke goudsmeden, die op hoogen interest aan regering en particulieren hun geld leenden; van de groote schatten, welke de kooplieden in de Tower opeenhoopten en van hunne bittere teleurstelling toen zij bemerkten, dat Karel I zich van die schatten, aan zijne eerlijkheid toevertrouwd, op schandelijke wijze had meester gemaakt.[1] Eene dergelijke schets zou bij uitstek geschikt zijn om u te overtuigen van de waarde der nieuwe crediet-instellingen, hoe onvolkomen die in vele opzigten dan ook wezen mogten. Maar al die bijzonderheden, ofschoon uitlokkend en belangrijk, ben ik verpligt met stilzwijgen voorbij te gaan, ten einde uitsluitend uwe aandacht te vestigen op die kolossale instelling, welke de oudste en tevens de voornaamste is van de tegenwoordige circulatie-banken; op die beroemde bank van Engeland, welke — zoo als een Amerikaansch schrijver zich uitdrukt,[2] — op de geldmarkt der wereld dezelfde plaats bekleedt als door het hart in het menschelijk ligchaam wordt ingenomen.

De naam van Willem van Oranje, Engelands grootste Koning, is onafscheidelijk verbonden aan de geschiedenis van Engelands bank, want aan hem dankt zij haren oor-

---

[1] Gilbart (*the history and principles of banking*) geeft van dien vroegeren toestand eene vrij uitvoerige schets. De waarde van welke Karel I zich meester maakte, beliep 200 000 p. st. In 1672 leden de goudsmeden een nog grooter verlies, daar Karel II, die 1 328 526 p. st. tegen 8 pct. rente bij deze bankiers had opgenomen, weigerde zoowel den interest als de hoofdsom te voldoen. Men leze vooral ook over het crediet in die dagen, J. Francis, *history of the bank of Engeland*, I, Ch. 2.

[2] Carey, *the credit system*, enz., pag. 115.

sprong.[1] Velen uwer zullen het reeds weten uit de onlangs verschenen deelen van Macaulay's meesterstuk, hoeveel tegenkanting het plan van de oprigting dezer bank aanvankelijk ontmoette en hoe bevreesd men was, dat zij in handen der regering een gevaarlijk wapen zoude worden. En inderdaad er bestond voor die vrees, naar het scheen, eenige grond, want het is er verre af, dat de begeerte om aan den handel te gemoet te komen, het hoofddoel zoude geweest zijn, 't welk de regering zich met de oprigting der bank voor oogen stelde. De politieke noodzakelijkheid waaraan, zoo als ik vroeger zeide, de Fransche bank haar ontstaan verschuldigd is, was ook, en wel in nog veel grootere mate, de drijfveer, welke tot de vestiging van Engeland's eerste circulatie-bank aanleiding gaf. Twijfel hieromtrent is onmogelijk, want de wet van Julij 1694, welke het eerste octrooi verleende, zegt het uitdrukkelijk. De titel van die wet luidt aldus: "Acte strekkende om aan Hunne Majesteiten de inkomsten van tonnegelden en andere scheepsbelastingen als ook van de belastingen op bier, ale en andere dranken te verzekeren, door sommige belooningen en voordeelen, in bedoelde acte vermeld, aan zoodanige personen toe te staan, die vrijwillig vijftien honderdduizend pond zullen hebben voorgeschoten, ter voortzetting van den oorlog tegen Frankrijk".[2] Deze voorgeschoten gelden heetten het kapitaal van

---

[1] In het bankhotel, dat den 5den Junij 1734 werd ingewijd, was een schoon marmeren standbeeld voor Willem III opgerigt.

[2] Gilbart, pag. 27.

de bank, maar feitelijk moest deze hare operatiën beginnen zonder andere middelen dan de 8 pct. rente, welke de regering uitbetaalde en de 4000 p. st., die als kosten voor de administratie van staatsfinantiën vergoed werden.[1] Aldus van wezenlijke waarborgen beroofd, trad de bank van Engeland in het leven, onder genot van het regt om billetten uit te geven tot een beloop, gelijkstaande met het bedrag van haar denkbeeldig kapitaal. Nederig was dan ook aanvankelijk haar werkkring: in plaats van het prachtige hotel, welks afbeelding gij eenige weken geleden in de *London News* hebt kunnen aantreffen, had men toen ééne ruime zaal, waarin directeuren en bedienden zamen werkzaam waren.[2]

Aan een monopolie voor de jeugdige instelling werd aanvankelijk niet gedacht. Integendeel bestond het plan om nevens haar eene andere bank op te rigten, en alleen gebrek aan personen, die op dezelfde voorwaarden aan den staat hun geld wilden leenen, hield de vestiging van eene tweede circulatie-bank tegen. Trouwens in die eerste dagen had de bank genoeg aan de concurrentie der goudsmeden, die aan de uitbreiding van het crediet der jonge instelling, in wel-

---

1 Onder de diensten, welke de bank aan den staat bewees, behoorde ook het uitbetalen van rente aan de houders van nationale schuldbrieven. In 1786 werd bepaald, dat deze dienst zoude worden beloond met 450 p. st. per millioen. Maar de schuld, welke toen slechts 224 millioen bedroeg, was in 1807 geklommen tot 550 441 314, zoodat de bank alleen voor het uitbetalen van rente eene inkomst genoot van 265 818 p. st. Sedert genoemd jaar is dat administratie-loon herhaalde malen aanmerkelijk verminderd.

2 De bank telt nu ongeveer 900 ambtenaren, die te zamen 210 000 p. st. salaris ontvangen. In de eerste jaren werden slechts 4 350 p. st. aan tractementen uitbetaald. Macaulay, the History of England VII, 312 (Tauchn. edit.)

ker voorregten zij niet deelen mogten, zooveel mogelijk belemmeringen in den weg stelden.

Aldus ging de bank van Engeland met nog wankelende schreden hare eerste crisis te gemoet. In 1696 had de hoogst noodzakelijke hermunting van het zilver plotseling eene buitengewone schaarschte van geld veroorzaakt. De bank, welke de billetten, die zij tegen oude zilveren munt had uitgegeven, tegen nieuw geld moest inwisselen, geraakte buiten staat aan die verpligting te voldoen, en was genoodzaakt de houders van banknoten in plaats van met metaal met ander papier te betalen, dat zes pct. rente droeg. Bij deze eerste schorsing verloren de billetten tot 20 pct. in verhouding tot de waarde van het goud.[1]

Eenmaal die crisis voorbij, gelukte het aan de bank haar crediet op hechtere grondslagen te vestigen en hare operatiën uit te breiden. Wel ontbrak het in den loop der achttiende eeuw niet aan gebeurtenissen, zoowel op politiek als handelsgebied, welke haar gevoelig schokten, maar zij had inmiddels genoeg krachten bijeengezameld om die schokken te weêrstaan; zij het dan ook, dat de middelen, welke zij aanwendde om haar crediet te handhaven, niet altijd met de eischen van goede trouw waren overeen te brengen.[2] Al

---

[1] G. de Puynode, I, 189.

[2] Toen bij de politieke bewegingen van 1745 eene groote hoeveelheid billetten aan de bank ter inwisseling werd aangeboden, redde deze zich door personen aan te stellen, die dagelijks voor hunne billetten geld kwamen vragen, dat des avonds werd terug gebragt. Daar men zorg droeg, dat deze personen zich steeds het eerst aanmeldden, bleven de andere houders van bankpapier vruchteloos wachten tot hunne beurt zoude aanbreken. Hübner, II, 345.

die bijzonderheden echter, welke meer in de geschiedenis van de bank dan in die van het bankstelsel te huis behooren, kan ik stilzwijgend voorbijgaan, om dadelijk te komen tot de groote gebeurtenis, welke het einde van de voorgaande eeuw kenmerkte.

Reeds van den aanvang werd de welvaart van de bank van Engeland door een gebrek ondermijnd, dat langzaam maar zeker haren val voorbereidde. Dat gebrek was gelegen in hare verhouding tot de regering. Even als zij bij hare geboorte het geheele kapitaal, dat de waarborg zijn moest voor hare operatiën, aan den staat afstond, zoo ook heeft zij in vervolg van tijd gedaan. Het was vrij onverschillig dat dit kapitaal allengs van 1½ tot 11½ millioen p. st. aangroeide, de permanente leeningen aan den staat klommen in dezelfde verhouding en beliepen op het einde der vorige eeuw ongeveer gelijke som. Eene reserve van ruim drie millioen, ziedaar het eenig beschikbare kapitaal. Het was een zonderling schouwspel: zoo dikwijls het octrooi van de bank ten einde liep en zijne hernieuwing noodig werd, kwam het tusschen de regering en die instelling tot een bepaald contract van koop en verkoop. De regering verkocht privilegiën en monopoliën en de bank betaalde die tegen hoogeren of lageren prijs, al naar mate de nieuwe voorregten welke zij verkreeg grooter of kleiner waren.[1]

[1] Het kapitaal van de bank heeft zich in de volgende verhouding uitgebreid.

1694 oorspronkelijke inschrijving	1 200 000 £.
1709 nieuwe inschrijving	1 001 171 „
„ „ „	2 201 172 „
transportere	4 402 343 £.

Maar deze leeningen waren niet de eenige en evenmin de gevaarlijkste. Trots de bepaling welke aan de bank verbood haar geld op langer termijn voor te schieten dan drie maanden, deed zij aan de regering belangrijke voorschotten, dikwijls voor den tijd van een en twee jaren. Deze leeningen werden grootendeels voldaan in bankbilletten, welke in de circulatie gebragt, onmiddellijk ter inwisseling konden worden aan-

---

	per transport	4 402 343	£.
1709	verdere storting op de aandeelen	656 204	»
1710	» » » » »	501 449	»
1722	nieuwe inschrijving	3 400 000	»
1742	verdere storting op de aandeelen	840 004	»
1746	» » » » »	980 000	»
1782	» » » » »	862 400	»
1816	vermeerdering van het kapitaal met één vierde, door toevoeging van fondsen uit de reserve-kas	2 911 600	»
	te zamen	14 654 000	£.

De permanente leeningen aan den staat beliepen in dienzelfden tijd als volgt:

1694	1 200 000	£.
1697	1 001 171	»
1708	1 775 828	»
»	400 000	»
1717	2 000 000	»
1722	4 000 000	»
1728	1 750 000	»
1729	1 259 000	»
1742	1 600 000	»
1746	986 000	»

te zamen . . 15 962 999 £. Van deze schuld werden op verschillende tijdstippen afbetaald 4 276 199 p. st., zoodat de bank in 1746 nog 11 686 800 p. st. te vorderen had. In 1816 leende de staat nog eens 3 millioen, maar later betaalde hij die som terug. Gilbart, 38, seqq.

geboden. Hoe gevaarlijk dergelijke wijze van handelen ook zijn mogt, nog was dat hulpmiddel niet voldoende voor de schier onbeperkte behoeften van de schatkist. Van daar in 1793 eene wet, welke de bank onthief van de straffen, bedreigd tegen het disconteren van regeringswissels, welke niet uit een der posten van het budget van inkomsten voldaan konden worden. Het was moeijelijk een maatregel uit te denken meer in strijd met alle begrippen van openbaar en bijzonder crediet. Hij blijft eene curiositeit in de geschiedenis van het bankwezen. Immers wat beteekende die wet anders dan de bevoegdheid aan den staat toegekend om wissels uit te geven, die geenerlei waarde hadden, en het regt aan de bank gegeven om dergelijke wissels als volkomen deugdelijk aan te nemen? [1]

Terwijl dergelijke beginselen zegevierden, en de banden tusschen de regering en de bank steeds naauwer werden toegehaald, zochten handel en nijverheid te vergeefs bij die instelling het crediet, dat voor beider ontwikkeling onmisbaar was. Verpligt om het waardelooze staatspapier in disconto aan te nemen, konde de bank niet anders, of zij moest haar crediet weigeren aan particulieren, zelfs aan diegenen wier effecten volledige waarborgen opleverden. Van daar in 1793 een groot aantal faillissementen, ook onder die han-

---

[1] De eenige reserve aan dit regt verbonden was, dat de regering jaarlijks aan het parlement zoude opgeven het bedrag der sommen op die wijze voorgeschoten. Dict. de l'Econ. polit., voce *banque*.

delshuizen, welke tot nog toe volkomen vertrouwen verdienden. [1]

Natuurlijk, dat een dergelijke staat van zaken slechts korten tijd konde voortduren. De kostbare oorlog met Amerika was geëindigd, maar overgegaan in den nog veel kostbaarder strijd tegen de Fransche republiek. Pitt, die reus onder de Engelsche ministers, konde zich, waar het de voortzetting gold van zijne oorlogszuchtige politiek, niet bekreunen om het crediet van de bank, hare regten en belangen. Het eene voorschot volgde het ander, terwijl het metaal in groote hoeveelheid uit de circulatie werd weggenomen, om daarmede Engeland's bondgenooten in het buitenland te steunen. De directeuren van de bank mogten vrij protesteren tegen de afpersingen, aan welke zij bloot stonden, en dreigen met eene weigering om de schatkistbilletten verder aan te nemen, zij eindigden telkens met toe te geven.

In Februarij 1797 beliep de circulatie van banknoten ruim 9½, de hoeveelheid specie naauwelijks één millioen. De bank, begrijpende dat het haar niet mogelijk was verder te gaan, zond den 10den van die maand aan het Ministerie eene opgave van de sommen, welke zij buiten de permanente schuld van den staat te vorderen had, sommen welke te zamen ruim 7½ millioen p. st. beliepen. [2] Eene ook

---

[1] De circulatie-banken in de provinciën werden nog harder getroffen. Meer dan honderd dezer inrigtingen moesten hare betalingen staken. Hübner, II, 346.

[2] Deze schuld liep over drie jaren en bestond uit de volgende posten:

maar gedeeltelijke betaling van zoo verbazende schuld was in die dagen onmogelijk en geen andere maatregel bleef daarom over, wilde men het faillissement van den staat voorkomen, dan de bank magtiging te verleenen om hare betalingen te schorsen. Het daartoe strekkende besluit werd den 26sten Februarij uitgevaardigd en kort daarop bij acte van het Parlement bekrachtigd.

Twee en twintig jaren heeft die exceptionele toestand voortgeduurd en Engeland de rampen ondervonden, welke het tijdperk van gedwongen koers bijna altijd kenmerken. Aanvankelijk had de bank wel het voornemen om van de haar verleende bevoegdheid geen misbruik te maken, maar de drang der omstandigheden bleek sterker dan haar wil. Hagchelijk was inderdaad hare gesteldheid bij den aanvang van de schorsing. Op 17 November 1797 had zij een actief van 11½, een passief van 17½ en eene schuldvordering op den staat van bijna 21½ millioen p. st.[1] Het was te voorzien dat de behoeften der Regering in de eerste jaren nog niet zouden verminderen,[2] terwijl aan de andere zijde zon-

Nog niet terugbetaalde voorschotten op belastingen	3 220 000 £
Exchequer bills	968 000 »
Voorschotten op consols	1 323 000 »
Treasury bills	1 674 645 »
Achterstallige renten	400 000 »
Geheel bedrag der opeischbare schuld	7 585 645 £

Hübner, II, 346.

1 Hübner, II, 348.

2 Het maximum dat de schuld, door den staat bij de bank aangegaan, bereikte, was volgens Say (Cours d'Econ. polit., troisième partie, chapitre XVI) 24 543 500 p. st., namelijk 11 686 800 als gevestigde schuld voor het geleende kapitaal en 12 856 700 als bedrag van de gedisconteerde wissels en schatkist-billetten.

der belangrijke uitbreiding van disconto wezenlijke gevaren den handel bedreigden. Daags nadat het besluit van den gedwongen koers was uitgevaardigd, hadden de hoofden der voornaamste handelshuizen in eene daartoe belegde vergadering eenstemmig het besluit genomen om de banknoten voortdurend in betaling aan te nemen en die ook zooveel mogelijk in betaling te geven.[1] De bank vond in den eersten tijd niet weinig steun in die gunstige gezindheid des handels en konde daarom van hare zijde moeijelijk weerstand bieden aan den algemeenen wensch, dat zij met meerdere vrijgevigheid op wissels en ander handelspapier geld zoude voorschieten. Aldus van de zijde der Regering en van die des handels om voorschotten aangezocht, vergat de bank van Engeland al spoedig, dat het in dagen van gedwongen koers haar eerste en voornaamste pligt was om tegen eene te groote uitgifte van papier te waken, en eenmaal met dit slaan van papieren munt, zoo voordeelig voor de actiehouders, begonnen, was de verleiding te groot om niet voort te gaan. De circulatie van bankbilletten, welke bij den aanvang van den gedwongen koers 9½ millioen beliep, was in 1819, toen met de inwisseling tegen specie weder een begin werd gemaakt, tot ruim 27½ millioen opgeklommen.

Natuurlijk dat een zoo verbazende toevloed van papier de waarde van het circulerend medium verminderde en de prijsverhooging van alle handelsartikelen ten gevolge had. De depreciatie der bankbilletten, aanvankelijk slechts 2 pct.

---

1 Gilbart, 44.

vermeerderde allengs en klom in de jaren 1812—1814 tot 20 en 25 percent op. Niemand die niet de nadeelige gevolgen ondervond van zoo gebrekkige circulatie, en toch bleven de bestuurders der bank en velen met hen beweren, dat de toenemende uitgifte van papier voor het land voordeelig was en dat de prijsverhooging van alle handelsartikelen aan andere oorzaken moest worden toegeschreven. Het was toen dat Ricardo, die weldra onder de staathuishoudkundigen van Engeland de tweede plaats zoude gaan innemen, voor het eerst de pen opnam en in een pamphlet, dat de blijken draagt van meer dan gewone scherpzinnigheid, onwederlegbaar aantoonde, hoe de hooge prijs van het baren-geld het bewijs leverde van de depreciatie der bankbilletten. [1] Eene commissie uit het huis der gemeenten, aan welke het onderzoek was opgedragen naar de gesteldheid der circulatie, kwam tot dezelfde conclusie, [2] maar het huis stoorde zich evenmin om die conclusie als om het betoog van Ricardo, en nam een besluit, houdende de onschuldige, maar ietwat belagchelijke verklaring, dat de banknoten niet waren gedeprecieerd. Een ander besluit — minder onschuldig, maar niet minder belagchelijk — bepaalde, dat het niet aannemen van bankbilletten tegen hunne volle waarde als misdrijf zoude gestraft worden. [3]

---

[1] *The high price of bullion a proof of the depreciation of banknotes.* De schrijver komt tot de conclusie, dat zoo dikwijls de prijs van het goud op de markt dien van het geld overtreft de circulatie van bankpapier (namelijk in het tijdvak van gedwongen koers) behoort te worden ingekrompen.

[2] Een uittreksel uit dit belangrijk rapport wordt medegedeeld door Gilbart, 50.

[3] De volgende tabel behelst eene opgave van de depreciatie der bankbilletten

Maatregelen als deze kunnen eenigzins het bewijs leveren van de spanning, waarin Engeland in die jaren verkeerde. De nood moet hoog geklommen zijn, eer eene wetgevende vergadering als die van Groot-Brittannië het waagt met hare magtelooze besluiten tegen de natuurlijke orde van zaken te worstelen. En inderdaad, op geen tijdstip der nieuwe geschiedenis heeft Engeland's handel moeijelijker dagen beleefd dan deze. De onbeperkte magt, waarover de bank beschikken konde, hing als een zwaard van Damocles het volk boven het hoofd. Naar mate zij die magt gebruikte of misbruikte en de circulatie beperkte of die willekeurig

---

gedurende het tijdvak van den gedwongen koers en vermeldt tevens den marktprijs van het goud.

Jaren.	Gemiddelde depreciatie per 100 £.			Dagteekening.	Prijs van één ons goud van 22 karaten.			Wissel op Parijs.
	p.	sh.	d.		p.	sh.	d.	
1801	8	7	8	24 Februarij 1797	3	17	6	
1802	7	5	10	27 „ 1801	4	4	0	
1803/1809 ...	2	13	2	26 „ 1805	4	0	0	25 12
1810	13	9	6	28 „ 1809	4	10	0	20 19
1811	7	16	1	26 „ 1811	4	13	6	17 16
1812	20	14	9	30 Augustus 1811	4	17	6	18 02
1813	22	18	0	28 Februarij 1812	4	15	0	19 16
1814	25	3	6	22 „ 1814	5	8	0	21 00
1815	19	14	3	23 Augustus 1814	4	11	0	23 80
1816	16	14	3	28 Februarij 1815	4	9	0	22 00
1817/1818 ...	2	13	2	27 „ 1816	4	2	0	24 60
1819	4	9	0	28 „ 1817	3	18	6	25 40
1820	2	12	0	22 Augustus 1817	4	0	6	24 30
1821	pari.			27 Februarij 1821	3	17	10½	25 80
					(pari).			

Courcelle Seneuil, 278.

vermeerderde, nam de waarde van alle bezittingen toe, of onderging die nieuwe vermindering. "Het in de plaats stellen van papier voor metalliek — zegt John Stuart Mill [1] — is eene nationale winst; maar elke uitgifte van papier boven het bedrag der metallieke waarde is eene soort van afzetterij." De kracht der omstandigheden had de bank van Engeland tot die afzetterij genoopt, en het kon slechts de vraag zijn, of zij van de bevoegdheid om kwaad te doen een ruimer of meer beperkt gebruik zoude maken.

Met het jaar 1816 scheen een nieuw tijdperk van rust en voorspoed voor de wereld aangebroken. De vrede was gesloten en daarmede een einde gemaakt aan die reeks van jammeren, welke revolutie, oorlogsgeweld en handelscrisis zoovele jaren achtereen over het nu uitgeputte Europa hadden uitgestort. Alles keerde allengs tot den gewonen toestand terug, en natuurlijk dat de bank van Engeland moest volgen. Maar op welke wijze? Nog nooit waren de rampen, welke de gedwongen koers in Engeland veroorzaakt had, duidelijker gebleken dan op het oogenblik dat men daaraan een einde zoude maken. Immers juist in 1813 en 1814 had de depreciatie der bankbilletten haar maximum bereikt Aan de bank de verpligting op te leggen om die billetten, welke bij de uitgifte twintig en dertig pct. minder golden dan de som daarop uitgedrukt, tegen hunne nominale waarde in te ruilen, zou niet slechts onbillijk zijn, maar ook aanleiding kunnen geven tot eene hernieuwde schorsing van be-

---

1 *Principles of political economy*, II, 85.

talingen. En hoe dan te handelen met hen, die in het tijdvak van den gedwongen koers aan den staat hun geld hadden geleend; hoe met de contracten en pachten in diezelfde jaren gesloten? Zou de staat *f* 100 teruggeven aan hem, die ja diezelfde som geleend had, maar in een tijd, dat zij met *f* 80 of *f* 90 voldaan werd, en zoo niet, naar welken maatstaf zoude hij dan die schuld verminderen, zonder aan iemand onregt te plegen? De beantwoording dier vragen was niet gemakkelijk; het parlement begreep dit ook en besloot daarom — zoo als men veelal doet bij moeijelijke vragen — het nemen eener beslissing uit te stellen, op het gevaar af, dat dit uitstel en het voortzetten van den gedwongen koers aan de toch reeds zoo groote rampen nog nieuwe zouden toevoegen.

Het was sir Robert Peel, die zijnen later zoo schitterenden, maar toen nog weinig gekenden naam zoude hechten aan de wet, welke het tijdperk van den gedwongen koers moest sluiten en de bank tot haren natuurlijken toestand terugbrengen. Die wet, niet zonder moeite en tegenspraak in 1819 tot stand gebragt, bepaalde, dat de bank tot 1 Februarij 1820 tot inwisseling harer billetten onverpligt zoude wezen; dat zij na dat tijdstip tot 1 Mei 1823 die billetten zoude ruilen tegen staven goud, berekend naar een prijs, welke allengs tot den gewonen marktprijs afdaalde; en eindelijk, dat zij met 1 Mei 1823 de betalingen in gemunt geld zoude hervatten.[1] Tevens werd wijsselijk besloten, dat de

[1] Volgens deze wet berekende de bank, bij de inwisseling van hare billetten,

schuldvorderingen van hen, die in de jaren van den gedwongen koers aan den staat hun geld hadden geleend, geenerlei vermindering zouden ondergaan. [1]

Ofschoon de regering aldus getracht heeft den overgang tot een normalen toestand voor de bank en voor den handel zoo geleidelijk mogelijk te maken, heeft men de wet van 1819 niet kunnen uitvoeren, zonder aan beide groote opofferingen op te leggen. De kunstmatige toestand, waarin Engeland meer dan twee en twintig jaren verkeerd had en welke natuurlijk niet zonder invloed was gebleven op den prijs van alle handelsartikelen, pachten, huren en overeenkomsten, konde niet worden opgeheven, zonder aan den handel hevige schokken toe te brengen en de bank van hare zijde konde de metallieke voorraad, welke zij door hare overdreven uitgifte van papieren geld, trots alle verbodswetten, uit het land gebannen had, niet in hare kassen terugroepen, zonder zich daarvoor groote uitgaven te ge-

---

den prijs der staven goud aldus:

Van 1 Februarij 1820 tot 1 Oct. 1820: 4 p. st., 1 sh. per ons.
„ 1 October 1820 „ 1 Mei 1821: 3 „ „ 19 „ 6 d. „ „
„ 1 Mei..... 1821 „ 1 „ 1823: 3 „ „ 17 „ 10½ „ „ „

of pari. Door aldus gedurende eenige jaren de billetten slechts tegen staven goud in te wisselen, wilde men eene te groote vraag naar specie, waaraan de bank toen nog moeijelijk konde voldoen, voorkomen.

[1] Ten einde Engeland voor eene herhaling van de gebeurtenissen der laatste twintig jaren te waarborgen, bepaalde het parlement, dat buiten zijne uitdrukkelijke toestemming de bank met de regering geenerlei leening zoude mogen sluiten. Alleen het koopen of beleenen van schatkistbilletten bleef veroorloofd, mits de regering jaarlijks aan het parlement eene opgave verstrekte van het bedrag dezer voorschotten.

troosten.[1] Beide dus hebben vooral in de laatste oogenblikken ondervonden, dat de natuurlijke wetten, welke de circulatie regelen, niet straffeloos kunnen worden ter zijde gesteld.

Voor rampen als die, welke ik zoo even geschetst heb, is de bank van Engeland in den verderen loop dezer eeuw bevrijd gebleven. Wel hebben de handelscrises, welke elkander met zoo verbazende snelheid in Engeland zijn opgevolgd, haar meer dan eenmaal in hagchelijken toestand gebragt, en wel in 1825 zoozeer, dat de directeuren zich op nieuw met een verzoek om de betalingen te mogen staken, tot de regering wendden,[2] maar gelukkig is het zoo min toen als later tot dien uitersten maatregel gekomen, en heeft de bank het onbeperkt crediet, waarin zij zich verheugen mag, kunnen handhaven.

Ik zal zoo aanstonds gelegenheid hebben op de voornaamste van die handelscrises terug te komen; maar vooraf een enkel woord over de circulatie-banken in de provinciën, welker toestand de oplossing in zich sluit van de vraag: hoe de bank van Engeland tot zulk eene grootheid is kunnen opklimmen?[3]

---

[1] Men heeft de hoeveelheid geld, welke bij die gelegenheid naar Engeland is teruggebragt, op 30 millioen p. st. geschat. Dict. d'Econ. polit., voce *banque.*

[2] Het verzoek is toen op aandrang van Lord Liverpool, eersten minister, en van Huskisson, minister van koophandel, geweigerd. De bank redde zich door voor een millioen billetten van 1 p. st. in den tijd van vier weken in omloop te brengen. G. de Puynode, I, 196. In 1829 werden deze kleine billetten op bevel van het parlement weder ingetrokken.

[3] Het dividend dat de bank van Engeland sedert 1800 aan hare actiehou-

Willem III had — zoo als ik zeide — aan de bank van Engeland geene uitsluitende voorregten verleend, en alleen gebrek aan kapitaal was oorzaak, dat niet reeds dadelijk te Londen meerdere inrigtingen van gelijken aard gevestigd werden. Dat gebrek konde echter voor de oprigting van circulatie-banken in de provinciën geen bezwaar opleveren, want daar deze op veel kleinere schaal zouden werkzaam zijn, waren weinige hulpmiddelen voldoende om de uitoefening van het bankiersbedrijf mogelijk te maken. Reeds vroeg moet dan ook het voorbeeld der bank van Engeland navolging hebben gevonden, en naar het schijnt met goed gevolg, want de circulatie-banken in de provinciën werden weldra menigvuldig genoeg, om aan de bank van Engeland vrees voor hare concurrentie in te boezemen. Van daar dat zij in 1708, door aan den staat op nieuw één millioen p. st. te leenen, eene wet bedong, welke haar het monopolie om te Londen bankpapier uit te geven toekende en tevens bepaalde, dat buiten die stad alleen zoodanige circulatie-banken geduld zouden worden, welke hoogstens zes associés telden. Onder de vele zonderlinge wetten, welke in vroe-

---

ders uitbetaalde en de koers der aandeelen waren als volgt:

		koers.	
	dividend.	hoogste.	laagste.
1801—1806	7	223	136.
1807—1822	10	294	207.
1823—1838	8	299	190.
1839—1849	7	215	156.

Hübner, II, 356. Ricardo (*proposals for an economical and secure currency*) beweert, dat de bank van 1797—1816 volgens hare reglementen 14½ pct. dividend had moeten uitbetalen.

geren en lateren tijd met betrekking tot het bankwezen zijn uitgevaardigd, is deze zeker eene der zonderlingste. Dat eene regering zich volstrekt niet met de circulatie-banken inlaat en hoegenaamd geene waarborgen eischt voor de rigtige nakoming der verbindtenissen, welke deze instellingen aangaan, of wel dat zij het regt om bankpapier uit te geven aan slechts ééne maatschappij toevertrouwt, moge verkeerd wezen, het zijn althans stelsels, welke verdedigd kunnen worden; maar dat zij de vrijheid om circulatie-banken op te rigten in haren vollen omvang huldigt, onder voorwaarde slechts, dat die banken voortdurend in zoodanigen staat van kindschheid zullen verkeeren, dat zij voor den handel nimmer afdoende waarborgen kunnen opleveren, ziedaar een dier misbruiken van gezag, welker onbillijkheid in het oog springt, ook zelfs dan wanneer men met bankaangelegenheden en credietwetten geheel onbekend is.

In het Engelsche regeringstelsel, dat zich sedert 1688 altijd gekenmerkt heeft door een dikwijls overdreven eerbied voor verkregen regten, wordt intusschen eene dergelijke wetgeving ligtelijk verklaard. Men wilde aan de bank van Engeland een monopolie verzekeren, maar aarzelde toch aan de provinciën het regt te ontnemen, dat zij tot nog toe stilzwijgend genoten hadden, om namelijk hare eigene circulatie-banken te bezitten. De wet van 1708 nu moest deze twee tegenstrijdige elementen vereenigen: zij liet de provinciale banken toe, maar belette haar zoo al niet te bestaan dan toch zich uit te breiden.

Het voorgestelde doel is intusschen in de achttiende eeuw

volkomen bereikt. Eene menigte circulatie-banken vestigden zich in de provincien, maar zwak als zij noodwendig zijn moesten, konden zij niet anders doen dan zich naauw aan de bank van Engeland aan te sluiten, door als het ware de succursales te worden van die groote crediet-instelling. Zij waren gewoon het beleende handelspapier naar Londen te zenden, waar de bank het op nieuw disconteerde en in plaats daarvan haar papier uitgaf, dat de bankiers in de provinciën op hunne beurt in omloop bragten. Op die wijze ontstonden in alle deelen des rijks inrigtingen, welke niets liever wenschten dan de circulatie van het papier der Engelsche bank uit te breiden en die zoo doende oorzaak werden van het schier onbeperkte crediet, dat deze magtige instelling door geheel Engeland verkregen heeft.[1]

Maar de gebreken van het stelsel, in de wet van 1708 opgesloten, moesten zich vroeger of later openbaren. Met het aantal provinciale banken, dat soms tot meer dan 800 opklom, vermeerderde de concurrentie, en die concurrentie gaf natuurlijk aanleiding, dat de bankiers meer en meer pogingen aanwendden om hun eigen papier in circulatie te brengen. Het juiste bedrag van die circulatie der provinciale banken is niet bekend, maar volgens schatting moet het soms tot acht millioen p. st. zijn opgeklommen. Geen wonder, dat de uitgifte van zulk eene hoeveelheid crediet-papier door kleine, zwakke maatschappijen, groote gevaren met zich bragt. De minste crisis was voldoende om eenige van die inrigtingen, welke dan nog dikwijls door geheel

[1] Ch. Coquelin, pag. 27.

onbekwamen beheerd werden, omver te werpen [1] Volgens Mac Culloch failleerden van 1809—1826, en dus in een tijdvak van 17 jaren, 275 provinciale banken, of gemiddeld 16 in het jaar. Alleen in 1826, bij de hevige handelscrisis, welke toen Engeland teisterde, gingen van 809 banken 43 te niet. [2]

Door zoovele rampen geleerd, begreep de regering eindelijk in laatstgenoemd jaar, dat het tijd was om aan de vreemde wetgeving van 1708 een einde te maken. De bepa-

[1] "Men kan zonder overdrijving beweren, — zegt Mac Culloch (commerc. Dict., voce *banking*) — dat wij duizendmaal meer schade hebben geleden door de circulatie van papier zonder waarde, of van papier uitgegeven door personen die niet in staat waren het in te wisselen, dan door de uitgifte van valsch geld." Vreemd genoeg zegt diezelfde schrijver eenige regels vroeger: "De regering moet zorg dragen dat de waarde van de circulatie zoo onveranderlijk blijve als slechts mogelijk is; maar men heeft nimmer beweerd, dat het haar pligt is een onderzoek in te stellen naar de deugdelijkheid van den waarborg, door de verhuurders aan de huurders verleend." Naar mijn inzien is de pligt der regering een geheel andere: zij kan, of liever, zij moet de circulatie aan hare eigen wetten overlaten, maar toezien dat niemand papier in omloop brenge, die geene voldoende waarborgen voor de inwisseling gesteld heeft.

[2] Gilbart, pag. 110, geeft de volgende cijfers:

Jaren.	Kantoren.	Bankroeten.	Jaren.	Kantoren.	Bankroeten.
1809	702	4	1821	781	10
1810	782	20	1822	776	9
1811	789	4	1823	779	9
1812	825	17	1824	788	10
1813	922	8	1825	797	37
1814	940	27	1826	809	43
1815	916	25	1827	668	8
1816	831	37	1828	672	3
1817	752	3	1829	677	3
1818	765	3	1830	671	14
1819	787	13	1831	641	—
1820	769	4	1832	636	—

ling, welke verbood, dat de circulatie-banken meer dan zes associés zouden tellen, werd daarom opgeheven, onder voorwaarde echter, dat andere dergelijke crediet-instellingen, door meerdere deelgenooten opgerigt, zich niet zouden vestigen te Londen of binnen 65 mijlen in den omtrek.[1] Aangezien men te regt of ten onregte begreep, dat eene der hoofdoorzaken van de misbruiken, waaraan de provinciale banken zich hadden schuldig gemaakt, in de uitgifte van één en twee-ponds billetten gelegen was, werd tevens bepaald, dat in vervolg van tijd geen bankpapier van minder dan vijf pond mogt worden in omloop gebragt.[2]

[1] De *joint stock banks* mogten daarenboven hare billetten niet te Londen betaalbaar stellen, noch wissels trekken op die stad voor minder dan 50 p. st.

[2] Een der voornaamste argumenten, welke, volgens Mac Culloch (Commerc. Dict.), tegen de billetten van 1 p. st. zijn aangevoerd, bestond hierin, dat zij meer dan andere vervalscht werden. De bank van Engeland heeft door die vervalschingen dikwijls groote schade geleden. Intusschen werden ook andere billetten nagemaakt, althans van 1822—1831, toen de banknoten van één pond sterling bijna geheel uit de circulatie verdwenen waren, verloor de bank jaarlijks gemiddeld 2458 p. st. door het inwisselen van valsche billetten. (Pebrer, hist. financ., aangehaald bij Rau, *Grundsätze der Volkswirthschaftslehre*, 377). Tegenover dit mogelijk nadeel staan intusschen ook stellige voordeelen, welke de één pond billetten leveren aan de bank die ze uitgeeft. Niet alleen toch dat zij eene aanzienlijke uitbreiding van de papieren circulatie mogelijk maken, maar zij blijven ook langer in omloop dan de groote coupures. Een onderzoek te dien aanzien, in 1818 ingesteld en door Gilbart (pag. 55) medegedeeld, heeft zulks bewezen. Toen toch vond men, dat de duur van de circulatie was als volgt:

Billetten	van	1 en 2	£	147	dagen.	Billetten	van	40	£	38	dagen.
"	"	5	"	148	"	"	"	50	"	72	"
"	"	10	"	137	"	"	"	100	"	49	"
"	"	15	"	66	"	"	"	200	"	18	"
"	"	20	"	121	"	"	"	300	"	14	"
"	"	25	"	43	"	"	"	500	"	14	"
"	"	30	"	55	"	"	"	1000	"	13	"

Dat deze nieuwe wetgeving op het crediet in Engeland eenen gunstigen invloed heeft uitgeoefend, is ontwijfelbaar. Vele van de vroegere banken, welke men *private banks* heette, gingen over in zoogenaamde *joint stock banks* en het aantal faillissementen, ofschoon nog altijd niet onaanzienlijk, verminderde allengs.[1] Intusschen was ook dit nieuwe stelsel nog verre van volmaakt, en de betere uitkomsten, welke het opleverde, moeten misschien meer gezocht worden in de deugdelijke administratie der nieuwe maatschappijën, dan in de waarborgen, die daarin lagen opgesloten.

Twee gebreken vooral oefenden ongunstigen invloed. De eerste was de wetgeving omtrent zedelijke ligchamen en vooral de bepaling, welke de aandeelhouders voor het geheel

---

In Schotland is de verhouding nog veel gunstiger. De één pond billetten zijn de eenige, welke daar duurzaam in omloop blijven.

Omtrent de vraag of Engeland wel heeft gedaan met de banknoten beneden 5 p. st. te verbieden, durf ik geen oordeel uit te spreken, omdat het antwoord geheel van locale omstandigheden afhangt. Dit is intusschen zeker, dat zoo lang de 1 p. billetten geweerd worden, de circulatie van papier onvolkomen moet blijven.

[1] Van 1829 tot 1843 gingen 29 banken te niet, of gemiddeld twee in het jaar. Ook de circulatie was vrij regelmatig, zoo als uit het volgende overzigt blijkt.

	Private banks.		Joint stock banks.	
Dec.	aantal.	circulatie.	aantal.	circulatie.
1833	—	8 836 803	—	1 315 301.
1834	268	8 537 635	48	2 122 173.
1835	276	8 334 863	54	2 799 551.
1836	281	7 753 500	84	4 258 197.
1837	285	7 043 470	88	3 826 665.
1838	286	7 599 942	88	4 625 546.
1839	281	7 251 678	91	4 170 767.
1840	270	6 575 838	93	3 798 155.

Hübner, II, 362.

bedrag der schulden van de maatschappij aansprakelijk stelde. Onder zoodanige voorwaarden wilden natuurlijk de groote kapitalisten aan de circulatie-banken geen deel nemen, omdat een enkel aandeel, hoe klein ook, hun geheel vermogen in de waagschaal stelde. Het aantal actiehouders bleef aanvankelijk klein en zamengesteld uit personen, die maar weinig te verliezen hadden.[1] Het andere gebrek was gelegen in het gemis aan voorschriften omtrent het te storten kapitaal. Wanneer de maatschappij eenmaal voor dertig pond sterling een verlof had gekocht, was het den staat verder onverschillig, welke waarborgen zij voor de houders van het crediet-papier opleverde.

De nadeelige gevolgen van die gebreken kwamen bij de enquête van 1836 aan het licht. Toen toch bleek het, dat eene der circulatie-banken hare operatien begonnen was zonder eenig kapitaal hoegenaamd; dat eene andere oorspronkelijk maar 28 p. st. bezat en eindelijk, dat er maar zeer weinige

---

[1] Mac Culloch (Commerc. Dict.) verklaart niet te begrijpen, hoe er nog menschen gevonden werden, dwaas genoeg van op zulke nadeelige voorwaarden aan de provinciale banken te willen deelnemen. Intusschen verlangde hij geene verandering in de toen geldende wetgeving, opdat de banken niet nog minder solide zouden worden dan zij toch reeds waren. Het doel van de wet werd echter niet geheel bereikt, want in de practijk had men middelen gevonden om de *unlimited liability* minder bezwarend te maken. De aandeelhouders waren namelijk gewoon elkander wederkeerig te waarborgen. "De parlementsacte zegt tegen elken aandeelhouder: "al uwe eigendommen zijn aansprakelijk voor de schulden van de bank"; maar het reglement, bij de oprigting vastgesteld, zegt tot hem: "wanneer de schuldeischers van de bank eenige actie tegen u instellen, zoolang gij aandeelhouder zijt, dan zullen wij, de andere aandeelhouders, ons deel van de schuld betalen; en wanneer gij hebt opgehouden aandeelhouder te wezen, dan zullen wij u geheel schadeloos stellen."" Gilbart, *the history and principles of banking*, 127.

gevonden werden, welke in den aanvang meer dan 70 p. st. gestort hadden. In den loop der tijden is die ongunstige toestand aanmerkelijk gewijzigd. Juist door de groote concurrentie, zijn die banken, welke over geene genoegzame fondsen konden beschikken, allengs te niet gegaan, terwijl die, welke overbleven, door hare gebleken soliditeit meerdere kapitalisten tot het nemen van actiën hebben overgehaald.[1]

Het is deze wetgeving, welke tot 1844 in Engeland gegolden heeft. Mij dunkt, van alle bankstelsels, welke wij beschouwd hebben, moet het hier geschetste als het gebrekkigst worden aangemerkt. Het is eene zonderlinge vermenging van monopolie en vrijheid, welke al de nadeelen heeft opgeleverd, die uit beide kunnen voortvloeijen: te Londen en in zijnen omtrek, gebrek aan crediet door het monopolie; in de provinciën, gebrek aan waarborg door toomelooze vrijheid.[2]

De reglementaire voorschriften aan welke de bank van Engeland gebonden was, kwamen in strekking geheel overeen met die, welke nu nog in Frankrijk gelden. Negentig dagen was de uiterste termijn voor leeningen en het dragen van

---

[1] Het kapitaal der *joint stock banks* beloopt tegenwoordig gemiddeld 100 000 p. st. Het grootste kapitaal is 750 000, het kleinste 21 800 p. st. Courcelle Seneuil, 286.

[2] In 1826 zeide lord Liverpool, sprekende van de toen geldende bankwet: "Deze wet strekt om alle soorten van banken toe te laten, behalve die, welke solide en veilig zijn." Ch. Coquelin, 320.

Reeds Ricardo (*proposals for an economical and secure currency*) had er op aangedrongen, dat de provinciale banken haar kapitaal in handen van daartoe aangestelde personen storten zouden, ten einde te voorkomen, dat zij zonder genoegzame waarborgen hare operatiën begonnen.

drie onderteekeningen een vereischte voor het handelspapier, dat in disconto werd aangenomen. Het bedrag van de disconto's was dan ook en is nog betrekkelijk gering, vooral in verhouding tot de sommen, welke op die wijze door de particuliere bankiers worden voorgeschoten. Het behoorde zelfs tot de stelregelen van de bank van Engeland, om bij die operatiën niet met de bijzondere bankiershuizen te concurreren, maar hare hulpmiddelen te bewaren voor zeer groote transactiën en voor dagen van crisis. [1]

Voor de gedeponeerde gelden wordt geene rente uitbetaald, hetgeen trouwens, juist om het monopolie, ook niet wel mogelijk is, daar in een tegenovergesteld geval eene te groote hoeveelheid kapitalen naar de bank zoude heenstroomen. In de provinciën is het te dien aanzien beter gesteld; daar betalen de banken, wanneer althans de depots niet dadelijk opvorderbaar zijn, eene rente, welke echter zelden meer bedraagt dan $2\frac{1}{2}$ pct. [2] Overigens zijn de reglementen van die provinciale-banken zeer uiteenloopend, daar de aandeelhou-

---

1 Mac Culloch, Commerc. Dict., voce *banking*. Ricardo verzekert in zijn plan voor de oprigting eener nationale bank, dat de disconto's van de bank weinig beteekenen, in vergelijking met de voorschotten, welke de handel van de bijzondere bankiers erlangt. Eenige jaren vóór 1797 varieerden de leeningen, door de bank aan particulieren verstrekt, van 2 tot 3 700 000 p. st., terwijl het huis Richardson alleen jaarlijks tot een bedrag van 20 millioen disconteerde.

Evenmin als de bank van Frankrijk, heeft de Engelsche bank op het in disconto aangenomen papier belangrijke schade geleden. Van 1795 tot 1831 beliep het jaarlijksch verlies gemiddeld 31 696 p. st., of 8 sh. 6 d. per 100 p. st. Gilbart, pag. 199.

2 Het bedrag van de depots bij de *joint stock banks* is echter over het algemeen zeer gering.

ders bevoegd zijn die zoodanig in te rigten als zij zelven goedvinden.[1]

Ik heb in de laatste plaats uwe aandacht te vestigen op de bekende wet van 1844, welke tot de groote hervormingen behoort, onder het jongste ministerie van Sir Robert Peel tot stand gekomen. Deze wet verdient vooral daarom, dat ik er bij stilsta, omdat zij aanleiding geeft het groote vraagstuk van vrije banken uit een oogpunt te beschouwen, dat ik tot nog toe verwaarloosd heb, ofschoon het bij zijne oplossing eenen beslissenden invloed moet uitoefenen. Het is niet genoeg te weten, dat het stelsel van bankvrijheid meer dan eenig ander de vruchtbare aanwending van het kapitaal verzekert, en dat het tevens bestaanbaar is met afdoende waarborgen voor de soliditeit van de operatiën dezer instellingen; want de vraag blijft over, of die vrijheid niet zoodanige revolutie in de circulatie kan veroorzaken, dat de nadeelen, daaruit voortvloeijende, zwaarder wegen dan de voordeelen, welke daarin tevens kunnen liggen opgesloten?

1 Het vestigen van hulpkantoren heeft veel bijgedragen tot de algemeene verspreiding van het crediet in Engeland. De bank van Engeland zelve was echter niet zeer voor hulpkantoren gestemd, evenmin als de bank van Frankrijk. Op het einde van 1847 had zij dan ook slechts dertien succursales, die in niet zeer bloeijenden staat verkeerden. Hunne circulatie beliep ongeveer 6½ millioen en de waarde der depots 1 200 000 p. st. De *private banks*, welke op 7 October 1848 in Engeland en Wales aanwezig waren, te zamen 187 in getal, hadden 375 en de 66 *joint stock banks* te zamen 407 kantoren. Voegt men bij deze banken die van Schotland en Ierland, dan blijkt het, dat op laatstgenoemd tijdstip in Groot Brittanniën 277 banken gevestigd waren, die op 1354 kantoren billetten uitgaven. Courcelle Seneuil, 286.

De Engelsche wetgever in 1844 heeft die vraag toestemmend beantwoord. Uitgaande van het zeker juiste beginsel, dat de circulatie van een rijk zoo geregeld mogelijk behoort te zijn, meent hij, dat zonder beperking van de bankvrijheid dit doel niet te bereiken is. Eene der hoofdoorzaken van de handelscrises, welke Engeland in de laatste jaren zoo herhaaldelijk en zoo gevoelig geteisterd hadden, was volgens Robert Peel gelegen in de overdreven uitgifte van bankpapier. De plotselinge vermeerdering van circulerend medium leidde tot prijsverhooging en deze tot buitensporige speculatiën. De circulatie van bankpapier kan alleen dan gezond heeten, wanneer zij dezelfde bewegingen volgt als het metaal, welks plaatsvervanger het is; zij moet verminderen zoo dikwijls ongunstige wisselkoers den uitvoer van metaal ten gevolge heeft en zich later in gelijke verhouding als de specie weder uitbreiden. Deze resultaten nu kunnen onmogelijk verkregen worden, wanneer de banken vrijheid behouden om zooveel papier uit te geven, als zij zelven goeddunken.

Ziedaar de beginselen van welke de regering in 1844 meende te moeten uitgaan. Om nu langzaam en geleidelijk tot het gewenschte doel te geraken, zonder de eenmaal verkregen regten te schenden, werd bepaald, dat voor het vervolg geene nieuwe banken met het regt om billetten uit te geven zouden worden opgerigt; dat de circulatie van de bestaande banken niet meer zou mogen bedragen dan de waarde van de billetten, welke in April 1844 gemiddeld in omloop waren; dat bij zamensmelting van verschillende banken niet meer papier mogt worden uitgegeven, dan waartoe

eene der banken vroeger regt had en dat banken van hoogstens zes associés door vermeerdering van het getal aandeelhouders haar regt op de uitgifte van billetten zouden verliezen. Wat betreft de bank van Engeland, deze werd in twee afdeelingen gesplitst, het eigenlijk gezegde bank-departement en het departement voor de uitgifte. Laatstgenoemde afdeeling mogt voor 14 millioen p. st., zijnde het bedrag van haar kapitaal, billetten in omloop brengen en voorts voor zulk eene waarde als zij aan specie in hare kassen aanwezig had. Hield eene der provinciale banken op te bestaan, dan kwam twee derden deel van hare circulatie aan de bank van Engeland.[1]

Deze zijn de voornaamste bepalingen van de thans nog geldende wetgeving. Zij bewerkte vooreerst, dat de uitgifte van bankpapier beperkt werd tot eene vast bepaalde hoeveelheid, welke nimmer konde overschreden worden, zonder eene gelijke hoeveelheid specie aan de circulatie te onttrekken, en in de tweede plaats was zij de voorbereiding van het uitsluitend monopolie der bank van Engeland, omdat het aantal provinciale banken nimmer konde vermeerderen, en in den loop der tijden noodzakelijk moest verminderen.[2] Was eenmaal dit doel bereikt dan zoude de geheele circu-

---

[1] *The speeches of Sir Robert Peel*, IV, pag. 349, 374 en 726.

[2] Op het einde van 1848 hadden reeds 21 *private banks* en 6 *joint stock banks* opgehouden te bestaan, waardoor de bij de wet geautoriseerde circulatie met 416 378 p. st. verminderd was.

Overigens hebben de banken, welke overbleven, het regt verloren, om het door haar in disconto aangenomen papier nog eens bij de bank van Engeland te beleenen. Courcelle Seneuil, 282.

latie in handen wezen van één ligchaam, dat als een kunstig machine de uitgifte van billetten regelde, overeenkomstig den koers van het geld.

De wet van 1844, welke door Sir Robert Peel met een schitterend talent in het parlement verdedigd werd, is aanvankelijk met ingenomenheid ontvangen.[1] Maar de ondervinding heeft de groote verwachting, welke men van haren invloed koesterde, bitter teleurgesteld. Reeds 1847 bewees dat zij geenerlei waarborg opleverde tegen handelscrisis, en zoowel toen als in het nu afgeloopen jaar bleek het duidelijk, dat de perken aan de uitgifte van billetten gesteld, in dagen van crisis enkel strekken, om de rampen, welke den handel treffen, nog aanzienlijk te vermeerderen. Daarenboven hebben mannen van uitstekende talenten, waaronder ik slechts John Stuart Mill[2] behoef te noemen, sedert over de leer van de circulatie een nieuw en helder licht verspreid en daarbij de onjuistheid aangewezen van de theorie, door Sir Robert Peel in praktijk gebragt.

Het is eene stellige waarheid, dat ongelijkmatige uitbreiding en inkrimping van de circulatie hoogst nadeelige gevolgen met zich brengt, en nu eens door kunstmatige prijsverhooging tot speculatie, dan weder door een plotseling

---

1 De geheele periodieke pers, met uitzondering van *the Sun*, heeft de wet aanvankelijk verdedigd en ook de meeste brochures betrekkelijk deze aangelegenheid, welke in die dagen het licht zagen, strekten ter aanprijzing van het stelsel, door Sir Robert Peel omhelsd. Alleen John Fullarton, in zijn werk *on the regulation of currencies*, bestreed de wet. G. de Puynode, I, 201.

2 *Principles of political economy.* Men zie vooral in het tweede deel de voortreffelijke hoofdstukken: *influence of credit on prices*, pag. 50 seqq. en *regulation of a convertible paper currency*, pag. 192 seqq.

dalen der prijzen tot de ruïne van velen aanleiding geeft; maar tevens is het ook waar, dat alle pogingen om die circulatie langs wettelijken weg te regelen, noodwendig falen moeten. Vooreerst houde men in het oog, dat de circulatie niet alleen afhangt van de hoeveelheid circulerend medium, maar ook van de snelheid waarmede het gebruikt wordt.[1] Bijzondere omstandigheden kunnen die snelheid verhoogen of vertragen, en zoodoende uitwerken, dat ook de circulatie, zonder dat deze nog eenige verandering heeft ondergaan, in gelijke mate vermeerdert of afneemt. Wat kapitaal is in de hand van den een, wordt circulerend medium in handen van anderen, zoo als in dagen, wanneer men geleende kapitalen aanwendt tot uitvoering van openbare werken en tot het betalen van arbeidsloonen. Tegen dergelijke, zeker niet vreemde gebeurtenissen vermag eene circulatie-wet al dadelijk niets.

Maar daarenboven, de prijsverhooging wordt niet bepaald door de hoeveelheid circulerend medium, maar door de mate, waarin de mensch gebruik maakt van zijn vermogen om te koopen. Men onderscheide wel de woorden *circulatie* en *circulerend medium*, want alleen dat deel der specie is in circulatie, waarvan men bij de ruilingen werkelijk gebruik maakt. In alle landen, en vooral daar, waar, zoo als in Frankrijk, maar weinig crediet bestaat, vindt men eene hoogst aan-

---

1 Het bedrag van de circulatie is dus gelijk aan de hoeveelheid circulerend medium, vermenigvuldigd met de snelheid, waarmede het van de eene hand in de andere overgaat. De gulden, welke elken dag wordt uitgegeven, oefent tienmaal meer invloed op den prijs der handelsartikelen, dan die, welke slechts eens in de tien dagen van eigenaar verandert.

zienlijke hoeveelheid metaal, welke, opgespaard of verborgen, nimmer bij de ruilingen gebezigd wordt en dus ook geen invloed kan uitoefenen op den prijs der handelsartikelen.

Dient dus niet al het gemunte geld voor de circulatie, nog veel minder is het waar, dat deze uitsluitend zoude bestaan èn in specie èn in bankpapier: het vermogen om te koopen strekt zich zoover uit, als het crediet reikt. De bankbilletten zijn zeker van alle soorten van credietpapier de meest volkomene; zij circuleren, met meer gemak dan eenige andere soort, onder alle klassen, en oefenen daarom zeker den grootsten invloed op de circulatie, maar hier tegen staat over, dat hun bedrag, in vergelijking met het ander credietpapier, uiterst gering is. Mill geeft op, dat in 1839, nevens 35 millioen p. st. aan bankbilletten, ruim 132 millioen aan wissels te gelijk in Groot Brittanie en Ierland in omloop waren.[1] Nog veel grooter is de waarde van de mandaten, welke de kooplieden op hunne bankiers en kassiers afgeven, en deze

[1] De cijfers door Mill medegedeeld, (pag. 66) zijn de volgende:

Jaren.	Waarde der wissels in Groot-Brittannie en Ierland.	Hoeveelheid wissels gelijktijdig in circulatie.
	£	£
1832	356 153 409	89 038 352
1833	383 659 585	95 914 896
1834	379 155 052	94 788 763
1835	405 403 051	101 350 762
1836	485 943 473	121 485 868
1837	455 084 445	113 771 111
1838	465 504 041	116 376 010
1839	528 493 842	132 123 460

worden, althans te Londen, bijna even willig in betaling aangenomen als de bankbilletten zelven.[1] Niet het minst van allen, eindelijk, koopt de handelaar met zijn persoonlijk crediet, zonder dat hij zelfs een stuk papier in ruiling geeft.

Door al die hulpmiddelen te zamen, nu, oefent men invloed uit op de prijzen der handelsartikelen, al naarmate dat van het vermogen om te koopen wordt gebruik gemaakt. In dagen van speculatie bereikt dat vermogen zijn maximum, en in dagen van crisis daalt het af tot zijn minimum. Is het noodig te zeggen, dat geen wetgever ter wereld in staat is eene dergelijke circulatie te regelen en dat alle pogingen, aangewend om door beperking van de uitgifte van bankbilletten handelscrisis te voorkomen, ijdel moeten zijn?[2]

Het is daarenboven feitelijk onjuist, dat de groote handelscrises, welke Engeland moest ondervinden, door buitengewone uitgifte van bankpapier zijn voorafgegaan. Noch in 1825, noch in 1837, noch eindelijk in 1847 onderging de

---

[1] In het *Clearing-house* te Londen, (een gebouw door 24 der oudste bankiershuizen bestemd voor het dagelijks inwisselen en afrekenen der *cheques* en wissels, welke het eene huis ten laste van het ander in portefeuille heeft) werd in 1840 omgezet voor eene waarde van 974 401 000 p. st. Het saldo, dat bij die afrekeningen in bankbilletten moest worden bijgepast, bedroeg slechts 66 275 000 p. st., of 6,80 pct. Courcelle Seneuil, pag. 290.

[2] Dat geene wettelijke bepalingen noodig zijn om het bedrag der billetten te beperken, en dat het papier, in te groote hoeveelheid uitgegeven, zich niet in de circulatie kan handhaven, hebben de banken in de Engelsche provinciën zelve duidelijk bewezen. Het bedrag van haar in omloop zijnde billetten was toch reeds vóór 1844 allengs verminderd en van 11 725 527 in 1839, tot 7 667 916 p. st. in 1843 gedaald. Onder den invloed der wet van 1844 is dit bedrag verder teruggegaan tot 6 021 000, in December 1848, maar later klom het weder op tot ruim zeven millioen. Op het einde van het afgeloopen jaar was de circulatie der provinciale banken 6 900 000 p. st.

circulatie van bankpapier eenige noemenswaardige verandering. Tooke heeft dan ook in zijn beroemd werk "Over de geschiedenis der prijzen," reeds aangewezen, dat zoo dikwijls eene verwachte schaarschte, of de opening van nieuwe débouchés tot speculatie aanleiding gaf, de handel op persoonlijk crediet of door middel van kassiers papier gedreven werd.[1] Eerst dan wanneer het oogenblik van de crisis is aangebroken en aan den handel zijn crediet ontvalt, wordt de hulp der banken ingeroepen. Laten deze zich dan tot buitengewone uitgiften overhalen, waartoe zij echter om het algemeen wantrouwen weinig geneigd zijn, dan kunnen zij de bestaande crisis verlengen en hare rampen vermeerderen, maar in geen geval als de oorzaak van de speculatiën worden aangemerkt.[2]

---

[1] In een ander werk (*inquiry into the currency principle*) haalt Tooke voorbeelden aan van speculanten, die in 1838 en 1839 de een voor 80 000 p. st. thee, de ander voor 600 000 p. st. granen kochten, zonder bankpapier of wissels, alleen op persoonlijk crediet, terwijl de geldmarkt uiterst slecht voorzien was. De eerste bezat slechts een kapitaal van 1200, de laatste van 5000 p. st.

[2] *The Economist* heeft onlangs (in zijne nummers van 22 en 29 December 1855) betoogd, dat wanneer de bank van Engeland tot de crises van 1825, 1839 en 1847 bijdroeg, dit geweest is door meer dan anders handelspapier in disconto aan te nemen, maar allerminst door eene uitbreiding van circulatie. De volgende cijfers, welke dit blad mededeelt (pag. 1426), zijn inderdaad overtuigend:

		Circulatie.	Handelspapier in portefeuille.
1821	Augustus	£ 20 295 000	2 722 000.
1822	Februarij	» 18 665 000	3 494 000.
»	Augustus	» 17 464 000	3 622 000.
1823	Februarij	» 18 392 000	4 660 000.
»	Augustus	» 19 231 000	5 624 000.
1824	Februarij	» 19 736 000	4 530 000.
»	Augustus	» 20 132 000	6 255 000.

Men kan zelfs nog een stap verder gaan en beweren, dat de banken niet eens in staat zijn hare eigen circulatie te regelen. Zij kunnen het disconto verhoogen en de beleeningen weigeren, maar hoe te voorkomen, dat de handel zijne depots terughaalt en aan de eene zijde het papier in omloop brengt, dat aan den anderen kant wordt teruggehouden? Zou de wet van 1844 iets baten, dan had zij ook het beleenen en disconteren moeten verbieden, want beide die operatiën oefenen denzelfden invloed op de circulatie als de uitgifte van billetten. Uit dit oogpunt beschouwd, berust dus ook de splitsing van de bank van Engeland in twee geheel op zich staande departementen, op eene dwa-

---

		Circulatie.	Handelspapier in portefeuille.
1825	Februarij	£ 20 753 000	5 503 000.
»	Augustus	» 19 398 000	7 691 000.
1833	Februarij	£ 19 370 000	5 450 000.
»	Augustus	» 19 629 000	5 999 000.
1834	Februarij	» 19 252 000	8 524 000.
»	Augustus	» 18 839 000	9 688 000.
1835	Februarij	» 18 328 000	7 870 000.
»	Augustus	» 17 892 000	11 068 000.
1836	Februarij	» 18 102 000	11 225 000.
»	Augustus	» 18 158 000	13 197 000.
1837	Februarij	» 18 232 000	15 056 000.
1844	Februarij	£ 21 148 000	5 837 000.
»	Augustus	» 21 485 000	7 870 000.
1845	Februarij	» 21 201 000	11 809 000.
»	Augustus	» 22 109 000	11 712 000.
1846	Februarij	» 20 968 000	23 242 000.
»	Augustus	» 21 390 000	12 755 000.
1847	Februarij	» 20 151 000	15 819 000.
»	Augustus	» 18 828 000	16 923 000.

ling, want de eene afdeeling, zoowel als de andere, kan de hoeveelheid circulerend medium vermeerderen of verminderen.

Én op historische én op wetenschappelijke gronden meen ik het er dus voor te mogen houden, dat zij, die de oorzaken van handelscrisis in de misbruiken van de circulatie-banken zoeken, zich ten eenemale vergissen. Gevaar voor handelscrisis bestaat overal, waar nevens groot vertrouwen zucht tot speculatie wordt aangetroffen. Daar waar die zucht levendig is, kan geen bankstelsel die keeren.[1]

Het is niet noodig het bewijs voor die stelling alleen in Engeland te zoeken. In Noord-Amerika vindt men hetzelfde. Ik zeide u in de vorige week, dat Mac Culloch al de rampen, welke in 1837 de Vereenigde Staten troffen, aan de misbruiken van de circulatie-banken weet. Volgens hem was er misschien in de geschiedenis geen tweede voorbeeld te

[1] De crisis van 1825, eene der hevigste, welke Engeland immer getroffen heeft, werd voorbereid door de meest buitensporige speculatiën in industriele ondernemingen van allerlei aard. Gilbart (*the history and principles of banking*, pag. 60) vermeldt, dat in 1824 niet minder dan zes honderd zes en twintig ontwerpen van zoodanige ondernemingen het licht zagen, welke te zamen een kapitaal behoefden van 372 173 100 p. st. Van deze ontwerpen waren in 1827 slechts 127 tot stand gekomen, met een kapitaal van 102 781 600 p. st. Intusschen hadden de aandeelhouders toen nog slechts 15 185 950 p. st. gestort. Menigvuldig waren ook de buitenlandsche leeningen, welke Engeland in diezelfde jaren aanging. Hare waarde beliep:

	p. st.
In 1822	10 450 000.
„ 1823	5 550 000.
„ 1824	16 200 000.
„ 1825	14 344 500.
Te zamen	46 544 500.

J. Francis deelt in zijne *history of the bank of England* (deel II) curieuse bijzonderheden mede omtrent de speculatiën in 1824 en 1836.

vinden van eene zoo overdreven uitgifte van bankbilletten. Welnu, het maximum van de circulatie in genoemd jaar beliep voor de gansche uitgestrektheid van de Unie eene waarde van 372 millioen gulden, terwijl in denzelfden tijd in Groot-Brittannie en Ierland voor eene waarde van 420 millioen gulden aan bankbilletten in omloop was. Het is waar dat in 1837 de circulatie van bankpapier in de Vereenigde Staten veel grooter was dan in andere jaren en ongetwijfeld heeft zij de speculatie bevorderd, maar dat eene zoo kleine som de hoofdaanleiding zoude zijn geweest van de crisis, in 1839 voorgevallen, is eene bewering, welke geene breede wederlegging noodig heeft. Wanneer men de reden wenscht te kennen, waarom de faillissementen in Amerika misschien menigvuldiger zijn dan ergens elders, dan zoeke men die in het uitgebreid crediet, dat de handelaren elkander wederkeerig toekennen. De Amerikaan koopt op persoonlijk crediet, dikwijls zonder eenig papier hoegenaamd, en de magt, welke hij daardoor bezit, is voldoende om hem tot de grootste speculatiën in staat te stellen. [1]

De Engelsche wet van 1844 heeft derhalve niet de voordeelen opgeleverd, welke daarvan werden te gemoet gezien; maar daarentegen heeft zij bezwaren met zich gebragt, op welke men niet schijnt gerekend te hebben. Terwijl de bank

---

[1] Carey (*what constitutes currency?*), die overigens de leer van de circulatie met veel scherpzinnigheid heeft uiteengezet, vergeet het persoonlijk crediet te noemen onder de middelen waardoor de mensch tot koopen wordt in staat gesteld. Zijne bewering dat de circulatie van Noord-Amerika regelmatiger moet zijn dan die van de Europesche staten, omdat men er veel minder kapitaal aantreft, dat naar plaatsing zoekt, gaat daarom niet geheel op.

van Engeland in vroegere jaren, zoo dikwijls eene voorgekomen crisis het vertrouwen had weggenomen, door het leenen van haar crediet de laatste toevlugt was voor den handel en de waggelende huizen staande hield, wordt onder de tegenwoordige wetgeving die hulp onmogelijk. Zoo lang algemeene prijsverlaging of verhooging van interest het geld niet in hare kassen heeft teruggeroepen, of met andere woorden, zoo lang niet al het kwaad geleden en de ruïne voltooid is, mag de bank geene hulp leenen. Wanneer het goud verdwijnt, moet ook de circulatie van bankpapier verminderen, ofschoon juist dan uitbreiding van de circulatie eene behoefte wordt. Vooral dit bezwaar heeft den handel zeer gedrukt en vrij algemeen tegen de wet van 1844 ingenomen. Bij de twee crises, welke sedert dat jaar in Engeland zijn voorgekomen, namelijk bij die van 1847 en 1855, is het dan ook niet mogelijk geweest het beginsel van de wet in zijne volle gestrengheid te handhaven; beide keeren is de regering verpligt geweest hare werking tijdelijk te schorsen en eene uitbreiding van de circulatie toe te laten. Ook de reden van dit verschijnsel ligt voor de hand. Mill merkt op, dat bij uitvoer van geld bijna uitsluitend die specie het land verlaat, welke ongebruikt in particuliere kassen of bij de bank als depot aanwezig is. De uitvoer kan zeer belangrijk zijn, zonder dat de circulatie daardoor nog eenigzins belemmerd wordt. Maar wanneer nu de bank, onder gelijke omstandigheden, volgens de wet van 1844 het in omloop zijnde papier vermindert, dan treft zij dadelijk de circulatie, en veroorzaakt eene stremming, welke geen

noodzakelijk gevolg behoeft te zijn van den uitvoer van geld.[1]

Het voorgaande, hoe onvolledig ook, moge voldoende zijn om u een denkbeeld te geven van het geheel eigenaardige bankstelsel, dat Sir Robert Peel voor zijn vaderland heeft uitgedacht. Ik betwijfel het zeer, of Groot-Brittannië, dat zooveel aan dien uitstekenden minister verschuldigd is, hem dank behoeft te weten ook voor deze dienst. Blijft het tegenwoordige stelsel in wezen en wordt zoodoende een volkomen monopolie voorbereid, dan zijn de kansen voor een meer vrijgevig credietstelsel in geheel Europa uiterst gering, want ook op dit gebied is Engeland aan de meeste staten een navolgenswaardig voorbeeld toegeschenen. Er bestaan echter vele redenen om te gelooven, dat het anders zijn zal. De tegenstand, welke de wet reeds in 1847 had opgewekt, is na de gebeurtenissen van het afgeloopen jaar aanmerkelijk toegenomen. Een groot deel van den handel en van de periodieke pers, waaronder een blad met het gezag van *the Economist*, is haar ongenegen, en ook reeds in het parlement heeft zich dezer dagen eene afkeurende stem doen hooren. Wel is waar, verklaarde de regering, dat zij voor het oogenblik niet genegen is aan het privilegie der bank van Enge-

[1] In 1847 heeft sir Robert Peel zelf aangeraden de wet tijdelijk buiten werking te stellen. Een groot deel van den handel had op dien maatregel aangedrongen en verschillende steden zonden te dien einde deputatiën aan het ministerie. Op den dag, dat het besluit van de tijdelijke schorsing der wet werd uitgevaardigd, rezen de fondsen te Londen 2 pct. (G. de Puynode, I, 201.) In 1855 werd verlof gegeven het bij de wet bepaalde bedrag der circulatie met 475 000 p. st. te vermeerderen.

land een einde te maken, maar toch gaf zij tevens te kennen, dat het bewind zich niet zoude verzetten tegen het instellen eener enquête omtrent de werking van de tegenwoordige wet. Komt die enquête tot stand, dan mag men verwachten, dat het nu geldende bankstelsel niet onveranderd zal blijven.[1]

Ik ben aan het einde van mijnen arbeid, en heb nog slechts met een enkel woord de voornaamste bijzonderheden te resumeren, waarop ik in deze bijeenkomst en in de beide voorgaande uwe aandacht vestigde. Naar mijn inzien zijn de circulatie-banken de voortreffelijkste en de volmaakste uitdrukking van het crediet; magtige werktuigen ter bevordering van maatschappelijke welvaart. Ik wil niet geacht worden tot diegenen te behooren, die de oorzaken van de welvaart of van het verval der staten liever in de instellingen dan in het volkskarakter zoeken; maar evenmin vereenig ik mij

[1] De wet van 1844 steunt op dezelfde beginselen, welke Ricardo heeft ontwikkeld in zijn plan van de oprigting eener nationale bank, dat na zijnen dood het licht zag. Ook deze schrijver wil de disconto- en circulatie-bank scheiden en deze laatste van wege en ten koste van den staat doen besturen. Op die wijze zou de natie niet slechts ontslagen worden van de verpligting om gelijk tegenwoordig groote sommen aan de bank uit te betalen, als loon voor de diensten, welke deze inrigting aan den staat bewijst; maar ook jaarlijks eene netto-winst kunnen behalen van minstens 750 000 p. st. Intusschen meende Ricardo, dat de bank niet tegen gemunt geld, maar tegen gouden staven hare billetten moest inwisselen. Wanneer zij verpligt werd al het goud tegen *f* 46,20 op te koopen en het uit te geven tegen *f* 46,72½, dan zoude men zekerheid hebben, dat de waarde van de circulatie nimmer meer variëerde dan het verschil tusschen beide prijzen. Dit zelfde beginsel werd door den schrijver ook reeds in zijne *proposals for an economical and secure currency* verdedigd.

met hen, die den invloed van deugdelijke instellingen op de ontwikkeling der volken geringschatten. Van dat standpunt, en aangenomen dat circulatie-banken krachtige hulpmiddelen zijn ter vereenvoudiging van de ruilingen en ter verspreiding van de kapitalen, schijnt mij de vraag, op welke wijze zij het best aan haar doel beantwoorden, van het grootste gewigt, niet slechts voor den handel, maar voor allen, die zich aan den voorspoed van hun vaderland laten gelegen liggen.

Wanneer men met de geschiedenis in de hand onderzoekt, of de banken algemeen zijn, wat zij behooren te wezen, dan is dunkt mij geen bevestigend antwoord mogelijk; en wanneer men, dit onderzoek voortzettende, de oorzaken naspoort van dien ongunstigen toestand, dan is het eerste gebrek, dat zich voordoet: de onvoldoende wetgeving. Ik betwijfel het zeer, of er ergens eene bankwet te vinden is, welke geene bepalingen behelst, met de meest elementaire beginselen van crediet en circulatie in strijd. De groote fout is dunkt mij hierin gelegen, dat men de circulatie-bank ten onregte heeft beschouwd als eene instelling, welke verbazende magt uitoefent en daarom ook aan eene geheel exceptionele wetgeving moet onderworpen worden. Vroeger was het gevoelen algemeen, en nog is het niet zeldzaam, dat het uitgeven van bankpapier een souvereiniteitsregt is, even als het munt slaan. Ofschoon zelfs mannen als Ricardo [1] en Tooke [2]

[1] *Proposals for an economical and secure currency.*

[2] In zijn verslag aan de commissie van enquête uit het parlement, medegedeeld in *a digest of the evidence of the bank-charter, taken before the committee of* 1832, pag. 77.

die meening hebben voorgestaan, moet ik met bescheidenheid opmerken, dat zij mij onbegrijpelijk voorkomt. Het souvereiniteitsregt van de munt is het regt om de innerlijke waarde van het metaal te constateren en om de verklaring van die waarde, door middel van een stempel, voor elkeen verbindend te maken. Met zoodanig regt nu kan de uitgifte van bankpapier niets gemeen hebben, want dat papier is geene waarde, maar alleen eene belofte om te betalen, even als het kassiers-papier, de wissel en de promesse. De bankier oefent niet alleen geene grootere, maar inderdaad minder magt uit dan elk handelaar die eenig crediet-papier in omloop brengt. Hij belooft niet, dat een ander voor hem betalen zal, maar hij zal het zelf doen, en dat niet na verloop van tijd, aan den persoon op het billet genoemd, maar op zigt en aan toonder. Het bankbillet vraagt dus minder crediet dan eenig ander dergelijk papier, en de instelling, welke het uitgeeft, betaalt op eene wijze, welke de betaling in specie het meest nabijkomt. Het is waar, dat het bankpapier overal circuleert en doordringt in alle klassen van de maatschappij, doch deze eigenschap ontleent het niet aan den wil van den bankier, maar aan den wil van het publiek. Dat publiek kan de circulatie zoover uitstrekken en ook zooveel beperken als het zelf goed dunkt.

Zoo althans moest het zijn, maar feitelijk is het anders, want de meeste staten hebben het papier van gepriviligiëerde banken tot wettig betaalmiddel gemaakt. In de praktijk moge die bepaling geen bezwaar opleveren, en zelfs vele voordeelen hebben, als beginsel schijnt zij mij noodlottig. Het is

eene miskenning van de eigenaardigheden van het crediet-papier en de voornaamste reden, waarom de bankbilletten zoo dikwijls, maar zoo ten onregte, met geld worden gelijk gesteld. Naar mijn inzien is de regering niet bevoegd aan de ingezetenen de verpligting op te leggen om in eenige crediet-instelling, welke dan ook, vertrouwen te stellen; want het vertrouwen is eene zedelijke eigenschap, niet onderworpen aan de bevelen van eenigen wetgever. Zij kan niet zeggen, dat belofte om te betalen met betalen gelijk staat.

De bewering, dat het bankiersbedrijf van zoo geheel bijzonderen aard is, dat het reeds daarom niet aan de vrije concurrentie kan worden overgelaten, schijnt mij dus onjuist. Maar eene andere vraag is het, of monopoliën en privilegiën noodzakelijk zijn ter waarborging van het algemeen belang? De geschiedenis antwoordt stellig ontkennend. Wat men ook denke van de vrije banken, zooveel is zeker, dat de inmenging van den staat in bankzaken altijd noodlottig is geweest voor het publiek. Elke regering heeft den invloed, welken zij op de bank konde uitoefenen, in oogenblikken van geldgebrek misbruikt, en die inrigting tot transactiën genoopt, welke onvermijdelijk haren ondergang ten gevolge moesten hebben.[1]

Maar ook het gevaarlijke van dien invloed ter zijde latende, blijkt het niet, dat de regeringen immer doordrongen

---

[1] De oude bank van Berlijn, opgerigt in 1765, is misschien de eenige, welke, in plaats van aan de regering, die haar in het leven riep, geld te leenen, van deze eene dotatie ontving, ofschoon het uitbetalen van die dotatie later onnoodig werd bevonden. Hübner, I, 25.

zijn geweest van de begeerte, om de belangen van het publiek te waarborgen. De bankreglementen hebben bijna uitsluitend het oog op de actiehouders en schijnen slechts te dienen om te voorkomen, dat de directeuren aan de bank schade berokkenen. Ik laat geheel in het midden, of die voorschriften nuttig en noodzakelijk zijn, en beweer alleen, dat niet de wet, maar de actiehouders zelve die behooren vast te stellen. Deze moeten weten op welke wijze zij met hun geld gehandeld willen hebben. Het publiek echter, dat bij het ontwerpen van bankreglementen niet gehoord wordt, mag vorderen, dat de regering zijne belangen voorsta; dat zij zorge voor het bestaan van een degelijk en bruikbaar kapitaal en voor de noodige publiciteit; dat zij tegen het niet inwisselen van billetten zware straffen bedreige, of de bank in zoodanig geval onderwerpe aan de gewone wetgeving omtrent faillissement en eindelijk, dat zij de bankoperatiën in verhouding tot het kapitaal beperke.

De bekwaamheid van de administrateurs, hun persoonlijk crediet en dat van de regering, zijn oorzaak dat de leemten, waarop ik wees, bij de banken van Frankrijk en van Engeland minder in het oog vallen, maar dit neemt niet weg, dat die leemten bestaan en dat zij gevaarlijk kunnen worden, omdat voor eene circulatie-bank *reële* waarborgen de eenig afdoende zijn. Elders, zoo als in de Engelsche provinciën, waar de bankiers over het algemeen minder bekwaamheid bezitten, zijn uit diezelfde leemten menigvuldige rampen voortgevloeid. Men wijte het dan ook aan de zorgeloosheid der regering en niet aan het stelsel van bankvrij-

heid, dat de resultaten van de vrije concurrentie daar te lande zoo weinig bevredigend zijn uitgevallen.

In het noordoostelijk deel van de Vereenigde Staten is het publiek, althans tegenwoordig, beter gewaarborgd dan in Europa. De wetgeving is er niet zoo gebrekkig en daarenboven, de bankiers gebruiken er meer hun eigen kapitaal en minder dat van anderen. Nogtans zijn de banken nergens zoo dikwijls te kort geschoten als juist in Amerika. Ligt de schuld aan het stelsel van vrijheid? Neen, want ook in die staten, waar privilegiën en monopoliën bestonden, en zelfs *vooral* daar, waren de faillissementen menigvuldig. De oorzaak moet dus elders gezocht worden en naar mijn inzien is die, behalve in de buitengewone rampen, welke Amerika zoo dikwijls getroffen hebben, alleen te vinden in de weinige soliditeit van den algemeenen handel, van welken de banken een deel uitmaken. Welk bankstelsel men voor Amerika ook kieze, zoolang de handel niet solide is, zullen de banken het ook niet wezen.

Hebben de Amerikaansche banken zich aan overdreven uitgifte van papier schuldig gemaakt? Misschien in dagen van crisis een oogenblik, maar op den duur niet, om de eenvoudige reden, dat zoo iets niet mogelijk is, wanneer althans de billetten elk oogenblik à pari kunnen worden ingewisseld. Zoolang men met het bankpapier goud en zilver koopt tegen den muntprijs, is de circulatie gezond; zoodra dit niet meer kan geschieden, verliezen de billetten hunne nominale waarde en worden zij natuurlijk ter inwisseling aangeboden, tot dat het evenwigt hersteld zij.

Mijne conclusie zoude dus zijn, dat onder de heerschappij eener goede wetgeving de vrije banken nog de meeste waarborgen opleveren. Reeds daarom verdienen zij de voorkeur; maar zij verdienen die in dubbele mate, omdat zonder vrije concurrentie de vruchtbare aanwending van het grootste deel der kapitalen niet wel mogelijk schijnt. [1]

Ik wil daarom geenszins geacht worden eenen plotselingen overgang van monopolie tot volkomen vrijheid voor te staan. Een dergelijke overgang zou stellig noodlottig moeten zijn, ware het slechts wegens gebrek aan geschikte bankiers. Maar daarenboven, bij geene instelling moet meer dan bij de circulatie-banken acht worden geslagen op het karakter des volks, want krediet is vertrouwen, en vertrouwen eene eigenschap van den zedelijken mensch, welke niet kan worden opgedrongen, maar zich langzaam moet ontwikkelen. Daar, waar monopolie bestaat, schijnt mij het oprigten van vele en goed ingerigte succursales de beste maatregel van overgang.

Ziedaar, Mijne Heeren, de meening welke zich ten aanzien der circulatie-banken bij mij gevestigd heeft. Met bescheidenheid kom ik die thans aan uw beter oordeel onderwerpen. Hoe dit oordeel ook uitvalle, altijd kan het belangrijk zijn

---

[1] "Elke beperking aan het vrije gebruik van kapitaal in den weg gesteld, strekt tot vermindering van de productie — tot vermeerdering van de hoeveelheid kapitaal dat plaatsing zoekt — tot vergrooting van de verhouding, waarin de circulatie staat tot de productie — tot verhooging van de magt der menschen om stoornis te weeg te brengen — en tot verzwakking van de mogelijkheid om eene vaste circulatie te handhaven." Carey, *What constitutes currency?* pag. 9.

geweest, dat dit onderwerp in deze vergadering werd ter sprake gebragt. De privilegiën der circulatie-banken zijn, althans bij ons, zelden betwist; misschien niet zoo zeer, omdat zij aan de meesten onbetwistbaar schijnen, als wel, omdat geen tak van handel minder algemeen gekend wordt dan het bankiersbedrijf. Een onderzoek naar zijne eigenaardigheden, meer bijzonder in Nederland, ligt zeer verre boven mijne bevoegdheid en ook zeer verre boven mijne krachten. Ik bepaalde mij daarom bij eene korte schets van hetgeen ik omtrent de voornaamste bankstelsels buitenslands vond medegedeeld. Misschien dat meer bevoegden worden uitgelokt hun oordeel uit te spreken en dat na wisseling van denkbeelden zich ook over dit aangelegen onderwerp bij den handel eene opinie vestige. Bestaat eenmaal die opinie, dan zullen de veranderingen, van welker noodzakelijkheid men algemeen overtuigd is, ook zeker niet achter blijven.

Bijlage I.

BANK VAN ENGELAND.

Jaren.	Circulatie. £.	Depots £	Portefeuille. £.	Specie. £.	Saldo. £.
Febr. 1778.	7 440 000	4 662 000	11 221 000	2 011 000	1 129 000
" 1788.	9 561 000	5 177 000	11 865 000	5 743 000	2 870 000
" 1790.	10 041 000	6 227 000	10 332 000	8 633 000	2 701 000
" 1795.	14 018 000	5 973 000	16 811 000	6 127 000	2 949 000
" 1796.	10 730 000	5 702 000	17 140 000	2 539 000	3 248 000
" 1797. [1]	9 675 000	4 892 000	16 838 000	1 086 000	3 358 000
" 1798.	13 096 000	6 149 000	16 800 000	5 829 000	3 384 000
" 1799.	12 960 000	8 132 000	17 039 000	7 564 000	3 511 000
" 1800.	16 844 000	7 063 000	21 424 000	6 144 000	3 661 000
" 1801.	16 213 000	10 746 000	26 425 000	4 640 000	4 106 000
" 1802.	15 187 000	6 853 000	21 960 000	4 153 000	4 068 000
" 1803.	15 320 000	8 050 000	23 915 000	3 777 000	4 321 000
" 1804.	17 078 000	8 677 000	26 999 000	3 372 000	4 616 000
" 1805.	17 871 000	12 084 000	28 661 000	5 884 000	4 590 000
" 1806.	17 730 000	9 981 000	26 591 000	5 987 000	4 867 000
" 1807.	16 951 000	11 829 000	27 408 000	6 143 000	4 771 000
" 1808.	18 189 000	11 962 000	27 384 000	7 855 000	5 089 000
" 1809.	18 543 000	9 983 000	29 118 000	4 489 000	5 081 000
" 1810.	21 020 000	12 457 000	35 379 000	3 501 000	5 403 000
" 1811.	23 360 000	11 446 000	37 122 000	3 350 000	5 667 000
" 1812.	23 408 000	11 595 000	38 026 000	2 983 000	6 006 000
" 1813.	23 211 000	11 268 000	37 931 000	2 884 000	6 336 000
" 1814.	24 801 000	12 455 000	41 990 000	2 204 000	6 937 000
" 1815.	27 262 000	11 702 000	44 558 000	2 037 000	7 632 000
" 1816.	27 013 000	12 389 000	43 401 400	4 641 000	8 640 000
" 1817.	27 398 000	10 826 000	34 279 000	9 681 000	5 736 000
" 1818.	27 771 000	7 998 000	30 905 000	10 055 000	5 192 000
" 1819.	25 127 000	6 413 000	31 455 000	4 185 000	4 100 000
" 1820.	23 484 000	4 094 000	26 187 000	4 911 000	3 521 000
" 1821.	23 885 000	5 623 000	20 796 000	11 870 000	3 158 000
" 1822.	18 665 000	4 690 000	15 973 000	11 057 000	3 675 000
" 1823. [2]	18 392 000	7 181 000	18 320 000	10 384 000	3 131 000
" 1824.	19 737 000	10 098 000	18 872 000	13 810 000	2 847 000
" 1825. [3]	20 754 000	10 169 000	24 951 000	8 779 000	2 808 000
" 1826.	25 468 000	6 936 000	32 919 000	2 460 000	2 974 000
" 1827.	21 891 000	8 802 000	23 530 000	10 159 000	2 996 000
" 1828.	21 981 000	9 198 000	23 581 000	10 347 000	2 750 000
" 1829.	19 871 000	9 554 000	25 385 000	6 835 000	2 795 000
" 1830.	20 051 000	10 763 000	24 204 000	9 171 000	2 562 000
" 1831.	19 600 000	11 214 000	25 209 000	8 217 000	2 612 000
" 1832.	18 052 000	8 937 000	24 333 000	5 293 000	2 638 000
" 1833.	19 372 000	12 455 000	23 850 000	10 205 000	2 228 000
" 1834.	19 050 000	13 087 000	25 212 000	9 225 000	2 300 000
" 1835.	18 510 000	10 071 000	24 895 000	6 289 000	2 603 000
" 1836.	18 195 000	13 987 000	27 208 000	7 918 000	2 946 000
" 1837. [3]	18 165 000	10 007 000	27 297 000	4 077 000	3 202 000
" 1838.	18 975 000	10 825 000	21 958 000	10 471 000	2 629 000
" 1839.	18 098 000	7 739 000	21 741 000	6 773 000	2 677 000
" 1840.	16 504 000	6 556 000	21 611 000	4 331 000	2 862 000
Maart 1841.	16 537 000	7 212 000	22 328 000	4 339 000	2 918 000
" 1842.	16 952 000	7 657 000	22 586 000	6 125 000	3 102 000
" 1843.	20 093 000	12 003 000	23 830 000	11 054 000	2 788 000
" 1844.	21 122 000	13 972 000	22 479 000	15 784 000	3 179 000
" 1845.	27 778 955	14 524 023	21 610 000	13 778 955	3 262 000
" 1846.	29 243 520	13 727 521	24 955 991	13 244 126	3 321 972

[1] Aanvang van het tijdvak van den gedwongen koers.
[2] Hervatting van de betaling in geld.
[3] Handelscrisis.

Bijlage II.

DE CIRCULATIE IN GROOT-BRITTANNIE VOOR EN NA 1844.

DAGTEEKENING.	ENGELAND.			SCHOTLAND.	IERLAND.		Geheel.	Specie van de bank van Engeland.
	Bank van Engeland.	Private-banks.	Joint stock banks.	Private en joint stock banks.	Bank van Ierland.	Private en joint stock banks.		
	£.	£.	£.	£.	£.	£.	£.	£.
13 November 1841	17 065 000	6 288 723	3 421 135	3 383 056	3 333 375	2 611 314	36 102 583	4 218 000
10 December 1842	18 841 000	5 085 885	3 001 590	3 091 228	3 138 525	3 104 855	35 263 083	10 511 000
9 „ 1843	18 791 000	4 533 048	3 161 033	3 166 920	3 502 475	3 376 676	35 531 152	12 996 000
7 „ 1844	20 986 000	4 442 725	3 086 676	3 486 818	3 900 275	2 945 046	38 847 540	14 450 000
6 „ 1845	22 015 000	4 569 278	3 221 883	3 804 031	4 404 975	3 311 855	41 327 022	13 358 000
5 „ 1846	21 055 000	4 596 549	3 190 417	3 996 861	4 375 025	3 464 505	40 678 357	14 946 000
4 „ 1847	18 783 000	3 691 304	2 576 686	3 732 585	3 175 400	2 147 341	34 106 381	11 032 600
30 „ 1848	17 903 000	3 506 674	2 567 700	3 276 826	2 750 475	2 027 158	32 031 833	14 817 000
29 „ 1849	19 040 000	3 527 246	2 601 152	3 242 448	2 626 400	2 008 103	33 045 349	16 965 000
28 „ 1850	19 757 000	3 450 811	2 685 543	3 345 649	2 647 600	2 209 359	34 095 962	15 521 000
27 „ 1851	19 899 000	3 370 976	2 678 391	3 356 974	2 470 225	2 256 542	34 032 108	17 043 000
25 „ 1852	23 893 000	3 647 713	2 914 201	3 764 064	2 857 675	2 827 766	39 904 419	21 308 000
24 „ 1853	22 112 000	3 833 753	3 056 085	4 112 787	3 095 900	3 357 327	39 567 852	15 424 000
23 „ 1854	18 296 721	3 849 057	3 072 738	4 316 095	3 260 275	3 462 374	37 257 260	14 137 000
22 „ 1855	18 679 169	3 842 988	3 058 165	4 400 763	4 424 025	3 619 254	37 024 364	10 981 700

Bijlage III.

DE ENGELSCHE BANKEN IN 1855.

Maanden.	BANK VAN ENGELAND.								PROVINCIALE BANK-CIRCULATIE.		
	Dagteekening.	Debet.			Credit.			Batig Saldo.	Dagteekening.	Private banks.	Joint stock banks.
		Circulatie.	Publieke Depots.	Particuliere Depots.	Portefeuille.[1] Publieke Effecten.	Portefeuille.[1] Particuliere Effecten.	Specie.				
		£.	£.	£.	£.	£.	£.	£.		£.	£.
Januarij ...	27	20 786 515	2 897 554	10 698 258	11 528 652	14 320 311	12 354 680	3 268 316	20	3 941 462	3 104 293
Februarij, ..	24	19 945 720	4 855 455	10 449 182	11 539 540	14 522 432	13 044 626	3 303 241	17	3 812 785	3 000 434
Maart	31	20 354 622	5 384 834	10 932 629	11 581 067	14 091 941	15 205 527	3 653 450	17	3 744 613	3 032 257
April	28	21 331 752	4 468 013	13 173 482	14 214 373	12 944 224	15 499 409	3 131 759	14	3 912 678	3 151 422
Mei	26	20 637 674	5 196 161	11 932 316	12 110 721	12 315 806	17 064 781	3 172 157	12	3 937 601	3 151 878
Junij	30	21 137 271	6 146 999	13 434 749	12 896 068	13 497 443	18 018 575	3 140 067	9	3 830 725	3 071 320
Julij	28	22 476 460	4 221 408	11 883 528	13 092 528	12 913 262	16 385 392	3 256 786	7	3 776 702	3 010 448
Augustus ...	25	21 039 380	6 971 825	11 674 829	13 025 164	14 995 232	15 545 987	3 327 349	4	3 734 052	2 962 213
September ..	29	21 174 428	8 144 209	11 437 955	12 125 026	19 915 763	12 938 928	3 670 125	1	3 605 594	2 900 975
October. ..	27	21 415 029	3 700 844	11 327 321	10 328 955	18 534 600	11 303 365	3 170 726	27	4 073 917	3 159 538
November ..	24	20 013 383	4 798 954	11 529 385	10 339 848	18 651 439	11 139 937	3 236 502	24	3 981 910	3 120 503
December ...	29	19 503 523	5 843 932	12 362 512	10 425 292	19 777 860	10 820 143	3 235 328	22	3 842 988	3 058 165

[1] Hierbij het reserve-kapitaal, groot 553 000 pd st. Het oorspronkelijk kapitaal, in handen der regering, beloopt nu veertien millioen.

GEMEENZAAM ONDERHOUD,

OVER DE VRIJE CONCURRENTIE, TOEGEPAST OP DE CIRCULATIE-BANKEN.

Bij de opening van dit gemeenzaam onderhoud geeft de Heer Mr. J. T. Buijs te kennen, dat hij dezen avond meer bijzonder de aandacht der vergadering wenscht te bepalen bij de vraag, of het mogelijk is het stelsel van vrije concurrentie ook op de circulatie-banken toe te passen? De redenen waarom hij die vraag toestemmend meent te kunnen beantwoorden, behoeven thans niet nader ontwikkeld te worden, aangezien zijne lezingen juist gediend hebben om die in het breede uit een te zetten. Gaarne zoude hij nu vernemen, in hoeverre zijn gevoelen door de aanwezige leden gedeeld wordt.

De Heer Mr. W. C. Mees nam hierop het woord. Het had hem leed gedaan de vorige bijeenkomsten niet te hebben kunnen bijwonen.

Daar hij vernomen heeft, dat op de laatste bijeenkomst sprake is geweest van de weinige openbaarheid, welke aan de handelingen der nederlandsche bank gegeven wordt, wil hij daaromtrent alsnog opmerkzaam maken, dat die openbaarheid grooter is, dan men welligt vermoedt.

Hetgeen velen in de maandelijksche opgaven ongaarne missen is het afwisselend cijfer van het opererend kapitaal. Maar hoezeer dat cijfer niet aangekondigd wordt, is het uit de cijfers, welke openbaar gemaakt worden, gemakkelijk af te leiden, gelijk dit reeds aangetoond is in het *staatkundig*

en staathuishoudkundig jaarboekje van 1852, bl. 256. Men kent namelijk, uit de jaarlijksche opgave in de maand April, het *kapitaal* en het *reservefonds* der bank. Voegt men daarbij de som van *omloopende billetten*, en die van *rekening-courant-saldo's*, welke beide maandelijks worden aangekondigd, dan verkrijgt men het gezamenlijk bedrag der middelen, waarover de bank te beschikken heeft, met uitzondering alleen van het tijdelijk saldo der winst- en verlies-rekening, hetwelk echter vooral in den aanvang van een boekjaar, kort na eene plaats gehad hebbende uitdeeling, nimmer belangrijk kan zijn. En wanneer men nu van die gezamenlijke middelen aftrekt de som van aan de bank toebehoorende *munt en materiaal*, welke insgelijks maandelijks wordt medegedeeld, zoo erlangt men het cijfer van het op andere wijzen geplaatste, en dus van het opererend kapitaal.

Wil men nog meer bepaaldelijk het bedrag der disconteringen en beleeningen der bank kennen, ook dat is gemakkelijk te vinden. Men weet toch dat geene andere operatiën dan deze aan de bank geoorloofd zijn, behalve ter belegging van haar reservefonds, hetwelk in publieke fondsen en in hypotheken geplaatst is. Door dus van het cijfer van opererend kapitaal de waarde van het reservefonds af te trekken, verkrijgt men de som, welke op dat oogenblik door de bank in disconto's beleeningen is uitgezet.

Spreker wil niet beweren, dat de openbaarheid der nederlandsche bank bijzonder groot is; maar zij komt toch reeds zeer nabij aan die van sommige andere soortgelijke instellingen, b. v. aan die der bank van Engeland.

Alsnu overgaande tot de behandeling der vraag, welke door den redenaar van dezen avond is gesteld, of er namelijk bezwaren bestaan tegen de toepassing van het beginsel van vrije mededinging op de circulatie-banken, geeft spreker als zijn gevoelen te kennen, dat daartegen, wat de uitgifte van bankbilletten betreft, inderdaad ernstige bezwaren bestaan.

De banken hebben tweederlei wijze van werken: door uitgifte van billetten en door creditering in hare boeken. Billetten en boekcredieten hebben meer overeenkomst dan oppervlakkig schijnt.

Gelijk bankbilletten in handen hunner houders, evenzeer als metalen geld, *kas* zijn en door overgifte tot betalingen gebezigd worden, zoo zijn ook de sommen, waarvoor de rekeninghouders eener bank in de boeken gecrediteerd zijn, voor hen *kas*, welke door afschrijving of overboeking van de eene rekening op de andere tot het doen van betalingen kan aangewend worden. En gelijk eene bank er veilig op rekenen kan, dat niet al hare omloopende billetten op eenmaal zullen opkomen, en zij dus slechts van een gedeelte van hun bedrag metaal in voorraad behoeft te houden, kan zij diezelfde rekening maken ten aanzien der rekening-courant-saldo's, welke evenmin allen gelijktijdig worden opgevraagd.

Maar er is een groot verschil in de wijze van omloopen van billetten en van boekcredieten, en in dat verschil ligt de reden, waarom, terwijl ten opzigte van boekcredieten zonder bezwaar volle vrijheid kan gelaten worden en ook overal gelaten wordt, eene gelijke vrijheid ten opzigte der uitgifte van billetten spreker bedenkelijk voorkomt.

De omloop van boekcredieten door overboeking is uit zijnen aard beperkt tot den kring van personen, die van de bank als rekeninghouders gebruik maken en dus met haar bekend zijn. Met bankbilletten is dit geheel anders. Deze loopen bij het publiek, even als munt, om, en dringen tot alle klassen der maatschappij door.

Spreker meent dat de bevoegdheid van het publiek om bankbilletten te weigeren of ze dadelijk ter verwisseling aan de banken aan te bieden, geen voldoenden waarborg oplevert tegen het in omloop komen van zeer insolide papier, vooral wanneer de vrijheid tot uitgifte zich ook tot

billetten van kleine waarde-fractiën uitstrekt. De ondervinding heeft in onderscheidene landen getoond tot welke misbruiken die vrijheid leiden kan; en de wijze waarop zulke misbruiken ontstaan, kunnen wij ons eenigermate voorstellen, wanneer wij acht geven op hetgeen op dit oogenblik hier te lande plaats vindt ten aanzien van den omloop van vreemde muntspeciën. In vele streken langs onze oostelijke en zuidelijke grenzen wordt schier geen ander ruilmiddel gebruikt dan vreemde munt, die aanmerkelijk boven hare metaalwaarde omloopt; en een deel daarvan, de Belgische kopermunt, heeft zich reeds over het geheele land verspreid. Niemand *behoeft* die munt aan te nemen en toch wint hare circulatie telkens meer terrein. Zoo iets kan ook met insolide papier gebeuren; en spreker oordeelt het daarom niet ongepast dat de regeringen, aan welke de zorg voor de munt is toevertrouwd, ook maatregelen nemen om den omloop als geld van bankbilletten te regelen.

Zulke maatregelen zijn niet te beschouwen als pogingen om de ontwikkeling van het crediet te regelen, veelmin te beperken, maar blootelijk als politiemaatregelen ter waarborging van een goed ruilmiddel.

De Heer Buijs merkt op, dat het hoofdbezwaar door den heer Mees tegen de vrije circulatie-banken aangevoerd, hierop nederkomt, dat het stelsel van vrijheid zoude leiden tot het in omloop brengen van waardeloos papier en dat het publiek niet in staat zoude wezen dit papier van deugdelijke bankbilletten te onderscheiden. Hij wil toegeven dat dit gevaar inderdaad te vreezen is, wanneer een volk, tot nog toe uitgesloten van de voordeelen der circulatie-banken, eensklaps een groot aantal van die inrigtingen in zijn midden zag verrijzen. Die plotselinge overgang moet zeker vermeden worden en hij heeft er dan ook in zijne lezing van dezen avond uitdrukkelijk aan herinnerd, dat het publiek langzaam en geleidelijk aan de voordeelen der vrijheid

moet worden gewend. Daar waar tot nog toe niet dan monopolie-banken bestaan, is het vestigen van vele en goede succursales misschien de beste maatregel van overgang, welke kan worden uitgedacht en het meest geschikte middel om de menigte aan het gebruik van bankpapier te gewennen.

Worden die voorzorgen in acht genomen, dan kan de spreker niet toegeven, dat de gevaren voor misleiding, waaraan het publiek zoude bloot staan, zoo groot zijn. In Schotland circuleren de billetten ook onder de lagere klassen, zonder dat daaruit belangrijke nadeelen voortvloeijen. Men zegt wel, dat de Schotten in een exceptionelen toestand verkeeren; dat de zeden van andere volken niet met de hunne mogen worden vergeleken; maar de vraag blijft over, of die uitmuntende hoedanigheden niet juist voor een deel voortvloeijen uit de eigenaardigheden, welke de handel aan de vrije circulatie-banken verschuldigd is. De naauwe betrekking tusschen de Schotsche banken onderling bestaande, is trouwens een veel afdoende waarborg tegen de insoliditeit van die inrigtingen, en er schijnt niet ééne reden te bestaan, waarom datzelfde naauwe verband niet ook elders zoude kunnen worden tot stand gebragt.

Het voorbeeld van de circulatie der Belgische centen, dat de Heer Mees heeft aangehaald, kan, naar het inzien des sprekers, niet als bewijs gelden van de gevaren aan een stelsel van vrije banken verbonden. Immers ook al hebben die centen geen wettigen koers, ieder weet dat zij overal worden aangenomen, en zoo lang dat het geval is, bestaat er ook niet ééne reden, waarom men die weigeren zoude. Met waardeloos papier is het echter geheel anders gelegen: ieder zal naauwkeurig toezien, omdat hij weet, dat dit papier, eenmaal aangenomen, niet gemakkelijk meer kan worden uitgegeven. Het is er dan ook zeer verre af, dat de lust om papier in betaling aan te nemen vooral bij de lagere volksklasse zeer groot zoude zijn; de meesten verkiezen geld

en ook zeer solide papier wordt dikwijls moeijelijk geplaatst. Deze zeer natuurlijke vrees is een waarborg, dat de billetten van vrije banken niet zoo spoedig en zoo gemakkelijk overal de plaats van het geld zullen innemen.

Maar de hoofdvraag, op welke alles aankomt, is deze: bestaat er bij monopolie volkomen zekerheid dat het bankpapier solide zijn zal en tevens, is het onmogelijk bij vrijheid van de circulatie-banken zoodanige waarborgen te eischen, dat de vrees voor het niet inwisselen der billetten geheel komt te vervallen? De spreker heeft getracht in zijne lezingen die vraag ontkennend te beantwoorden, en is dit antwoord juist, dan komen de aangevoerde bedenkingen reeds daardoor te vervallen.

Wat betreft de vrees, dat vrijheid van banken zoude leiden tot eene buitengewone vermenigvuldiging van het credietpapier, zoo is de ondervinding, in Schotland en in Noord-Amerika opgedaan, allezins geschikt om daaromtrent gerust te stellen, omdat in beide landen betrekkelijk maar weinig billetten in omloop zijn. De uitgifte van papier hangt niet af van de willekeur der banken, maar vindt hare natuurlijke grenzen in de bestaande behoefte. Is die behoefte eenmaal geheel voldaan, dan moeten alle pogingen om meer billetten in circulatie te brengen noodzakelijk falen.

Eindelijk merkt spreker aan, dat om het stelsel van vrije concurrentie naar eisch te waarderen, men de voor- en nadeelen tegen elkander moet overstellen en dan beslissen, welke van beide het zwaarst wegen. Als elk stelsel heeft ook dat der vrije banken zijne keerzijde, en het is niet wel tegen te spreken dat het crediet, hoe heilzaam op zich zelf, tot misbruiken kan leiden. In de vorige bijeenkomsten heeft spreker getracht aan te toonen, dat het groote voordeel, dat de circulatie-banken aan de maatschappij kunnen aanbieden, daarin bestaat, dat zij als tusschenpersonen optreden tusschen den kapitalist, die zijn kapitaal niet weet te

plaatsen, en den nijverheids ondernemer, die geene gelden voor zijne zaak verkrijgen kan. De vruchtbare aanwending van het kapitaal te bevorderen is zeker voor de algemeene welvaart van het uiterste gewigt, en alle middelen, welke daartoe strekken, verdienen aanbeveling. Nu is het een feit, dat naarmate de circulatie-banken meer vrijheid genieten het kapitaal beter gebruikt wordt. In Frankrijk, waar een volkomen monopolie bestaat, laat de verhouding tusschen de kapitalisten en de industriëlen het meest te wenschen over, terwijl zij in Schotland en in de staten van Nieuw Engeland bij geheele vrijheid van banken het deugdelijkst is. Naar het oordeel des sprekers zou het ook voor Nederland zeer gewenscht zijn, indien de vruchtbare aanwending van het kapitaal konde bevorderd worden, en hij is niet verwijderd van het denkbeeld, dat opheffing van de beperkingen, welke het crediet ondervindt, daartoe veel zoude kunnen bijdragen. Vele kapitalen toch, welke nu improductief liggen, omdat zij niet in handen dergenen komen die ze noodig hebben, zouden dan aan de voortbrenging kunnen deelnemen.

De Heer Mees merkt hierop aan, dat de beoogde voordeelen van een goed credietstelsel niet noodwendig met de uitgifte van bankbilletten zamenhangen.

Het is zeker wenschelijk, dat eene gemakkelijke en drukke ontmoeting plaats hebbe tusschen de crediet-behoevende nijverheid en de kapitalen ter crediet-geving bestemd. Maar het maatschappelijk zamenstel, waardoor dat geschiedt, ligt voor een groot deel geheel buiten het terrein van eigenlijk gezegde banken; en voor zoo ver deze laatste tusschen beide komen, ontleenen zij de credietmiddelen, die zij aan de nijverheid aanbieden, geenszins uitsluitend aan de uitgifte van billetten, maar evenzeer aan de kapitalen, door hare aandeelhouders bijeengebragt, of aan de kapitalen van anderen, welke zij, op allerlei wijzen en, hetzij renteloos of tegen vergoeding van rente, onder zich hebben.

Men moet dus met betrekking tot de ruimte van crediet-middelen, geen al te groot gewigt hechten aan de uitgifte van bankbilletten. In vergelijking met het geheele kapitaal, hetwelk tot crediet-operatiën gebezigd wordt, is het kapitaal, dat de banken door middel harer billetten-uitgifte van de houders dier billetten kunnen leenen, om het in disconto's, beleeningen, enz. weder aan de nijverheid uit te leenen, altijd zeer beperkt. En, bij een zeer ontwikkeld maatschappelijk zamenstel, heeft dat kapitaal de strekking om nog te verminderen, doordien men telkens vorderingen maakt in de kunst, om het verkeer met eene zoo gering mogelijke hoeveelheid ruilmiddel te doen plaats hebben, van welk ruilmiddel toch altijd slechts een gedeelte in bankbilletten kan bestaan.

Het is buiten twijfel een voorregt, wanneer men door uitgifte van billetten renteloos crediet-middelen ter zijner beschikking kan erlangen. Het kan daarom ook een onderwerp van discussie zijn, aan wien de daaraan verbonden voordeelen zullen toegewezen worden, aan den staat of aan particulieren, en in het laatste geval, hoe en op welke voorwaarden?

Maar hetgeen spreker thans heeft gemeend te moeten opmerken, is, dat voor eene wenschelijke ontwikkeling van het crediet eene geheele *vrijlating* van de uitgifte van bankbilletten niet noodig is, en dat ter waarborging van een goed en solide ruilmiddel eenige *regeling* van dat onderwerp van regeringswege raadzaam is.

Spreker kan daarom ook niet deelen in de strenge berisping van de Engelsche bank-acte van het jaar 1844. Ofschoon hij erkent, dat het beoogde doel, om handelscrisis voor het vervolg te verwijderen, daardoor niet bereikbaar is, oordeelt hij het gedeelte dier acte, waarbij de uitgifte van bankbilletten, onafhankelijk van de overige bankzaken, aan zekere regels onderworpen is, immers wat het beginsel betreft, niet verwerpelijk.

De Heer Buijs wil volstrekt niet geacht worden in eene

buitengewone uitbreiding van papieren-circulatie, het hoogste doel der banken te zien. Hij is het volkomen met den Heer Mees eens, dat de circulatie-banken nog andere en grootere voordeelen brengen dan het in de plaats stellen van papier voor geld, en op die voordeelen heeft hij dan ook in de eerste en voornaamste plaats de aandacht willen vestigen. Het is zoo, het beleenen van kapitalen kan ook op andere wijze geschieden dan door tusschenkomst van de circulatie-banken en aan de oprigting van disconto-kantoren heeft de wet geene belemmeringen in den weg gesteld. Maar de spreker vraagt, of de reden, waarom die disconto-kantoren in de provinciën achterwege blijven, in weerwil van de bestaande vrijheid en van de onmiskenbare behoefte, niet juist hierin moet worden gezocht, dat zij niet tevens circulatie-banken kunnen zijn?

De omloop van het papier is het groote voordeel van den bankier; in plaats van geld, dat hem rente opbrengt, geeft hij ander uit, waarvoor geen rente voldaan wordt. Geniet hij dat voordeel niet, dan is het hem in de meeste gevallen niet mogelijk voor de kapitalen, welke hij in depot ontvangt, eenen eenigzins voldoenden interest uit te betalen. En dit toch is naar zijn inzien van het uiterste belang, want zonder dat lokaas van interest is het niet mogelijk de ongebruikt liggende kapitalen naar de banken heen te leiden. Het groote voordeel van het Schotsche bankstelsel is zeker niet gelegen in de circulatie van papier, maar in de vruchtbare aanwending van de kapitalen; doch dit laatste voordeel zoude niet te verkrijgen zijn, wanneer daaraan niet de circulatie van papier verbonden was. De spreker gelooft althans niet, dat de Schotsche banken, wanneer zij enkel disconto-kantoren waren, gelijk thans voor hare ontzaggelijke depots rente zouden kunnen uitbetalen.

Wat nu overigens nog betreft het aangevoerde omtrent de misleidingen, waaraan het publiek onder een stelsel van

vrije banken zoude bloot staan, zoo gelooft de spreker, dat die ook daardoor te voorkomen zijn, dat men het uitgeven van zeer lage coupures aanvankelijk verbiede. Is dit het geval, dan zullen de billetten slechts in handen van de zoodanigen komen, die genoeg beschaafd zijn om zich voor de bedoelde misleidingen te hoeden.

De Heer Mees erkent, dat vrijlating der uitgifte van groote billetten als tamelijk onschadelijk te beschouwen is, maar daarmede is het doel van hen, die vrije mededinging verlangen, ook niet bereikt.

Wat nu het verschil der onderscheidene banken aangaat omtrent het betalen van rente over de rekening-courant-saldo's, welke zij onder zich hebben, dit hangt, zijns inziens, zamen met den verschillenden aard en daardoor verschillende beweeglijkheid der kapitalen, welke haar toevertrouwd worden, terwijl deze weder in verband staat met de zeden en gewoonten van het volk.

Zijn het, althans voor een goed deel, kapitalen, die als eene zekere en gemakkelijke geld*belegging* haar toevertrouwd worden, dan kan eene bank genoegzaam op haar duurzaam bezit rekenen om ze rentegevend te gebruiken en kan ook zij dus rente vergoeden. De bank wordt dan in zeker opzigt eene spaarbank. Maar laten de rekeninghouders onder de bank uitsluitend hunne voor het oogenblik noodige *kas*, dan zal het gezamenlijk cijfer van saldo's meer afwisselend zijn, en stelt de verpligting om een groot deel der gelden beschikbaar te houden, de bank in mindere mate in staat om rente te vergoeden.

Wel is waar hangt het gebruik, dat van de banken gemaakt wordt, op zijne beurt ook weder af van de omstandigheid, of al of niet rente vergoed wordt; maar de volksgewoonte heeft toch ook haren eigenaardigen invloed op dat gebruik; in ons land b. v. de voorliefde voor belegging in publieke fondsen.

De Heer Buijs is ook van gevoelen, dat op plaatsen, waar de kapitalen bijzonder beweeglijk zijn, het betalen van renten voor de depots ondoenlijk moet worden geacht. Echter gelooft hij, dat deze beweeglijkheid minder van het volkskarakter afhangt, dan wel van de klassen van menschen, die van de bank gebruik maken. Een bank, die op het platte land wordt opgerigt, zal veel meer staat kunnen maken op hare depots dan de bank van eene groote handelsstad; de landbouwers, die van de eerste gebruik maken, geven zich in den regel niet aan speculatiën over en zoeken vooral eene duurzame plaatsing voor hun geld. De depots zijn dan meer spaarpenningen en de bankier kan die voor langen tijd uitleenen, zonder zich aan groote gevaren bloot te stellen, en zonder verpligt te zijn eene aanzienlijke hoeveelheid geld in kas te houden. Maar juist in die omstandigheid vindt de spreker een der voornaamste argumenten tegen het monopolie. De aard der zaak brengt mede, dat de gepriviligieerde-banken worden opgerigt in groote en woelige handelssteden, dat wil zeggen op die plaatsen, waar zij het gevaarlijkst zijn en waar de beweegelijkheid der depots belet, dat zij al de voordeelen opleveren, welke uit de circulatiebanken kunnen voortvloeijen. In kleinere steden daarentegen mag men verwachten, dat die banken met oneindig meer nut zullen werkzaam zijn en juist daar mogen zij niet worden opgerigt.

De Hoogleeraar J. de Bosch Kemper, aan wien hierop het woord werd gegeven, wilde in bedenking geven, of het niet wenschelijk zoude zijn, dat de spaarbanken met de hulpbanken vereenigd werden, zoo als zulks in Engeland plaats heeft, alwaar toch reeds eenige millioenen in de spaarbanken zijn verzameld. Door de vereeniging van dezen zouden er spaarbank-aanwijzigingen kunnen worden uitgegeven, welke als geldswaardig ruilmiddel misschien veel nut zouden kunnen stichten.

De Heer Mees antwoordt hierop, dat volgens zijn gevoelen geen *rentegevend* papier ooit als ruilmiddel zal kunnen worden gebruikt. Men kan obligatiën, actiën, enz. enz. uitgeven; doch zulke stukken hebben altijd eene afwisselende waarde; zij worden *tegen geld* verhandeld, maar zijn ongeschikt om *als geld* te worden gebezigd. De Schotsche bankiers en banken betalen dan ook van het door haar uitgegeven papier geene renten.

De Hoogleeraar J. de Bosch Kemper maakt hierna de opmerking, dat er de vorige week sprake is geweest van de onderscheidene soorten van voorwerpen, welke de Nederlandsche bank als onderpand bij beleeningen mogt aannemen. Spreker wenschte naar aanleiding daarvan de vraag te doen, of het niet wenschelijk zoude zijn om aan de banken toe te staan ook handelseffecten, zoo als spoorwegactiën, aandeelen in fabrieken enz., als onderpand der beleeningen aan te nemen, en daar dit ook tevens aan onze bank ten opzigte van onroerende goederen verboden is, het niet veel nut zoude kunnen opleveren, zoo naast de Nederl. bank en in betrekking tot haar eene hypotheekbank werd opgerigt, welke ook bankpapier uitgaf en zoodoende behulpzaam was in het geven van meerdere uitbreiding aan het crediet.

De Heer Mees antwoordt hierop, dat, wil eene hypotheekbank in stand blijven en solide zijn, zij nimmer papier op zigt en aan toonder moet uitgeven, omdat dit haar te veel aan plotselinge opeisching van groote kapitalen zou blootstellen, en zij nimmer haar geld spoedig kan reäliseren.

Wat het beleenen van onderscheidene effecten en andere roerende zaken betreft, merkt hij op, dat de Nederl. bank ten dien opzigte groote vrijheid bezit. Ten aanzien van binnenlandsche effecten, actiën, obligatiën enz., is de keus geheel aan het oordeel der directie overgelaten; en ook koopmanschappen van allerlei aard mogen door haar als onderpand van beleening aangenomen worden.

De Heer Buijs voegt hierbij de opmerking, dat wanneer het beleenen van koopmansgoederen op te groote schaal wordt uitgebreid, hieraan wezenlijke gevaren verbonden zijn, vooreerst omdat de prijs van die goederen aan vele veranderingen onderhevig is en ten andere, omdat zoodoende de productie ligt op kunstmatige wijze en buiten verhouding met de behoefte toeneemt.

De Heer Mees doet opmerken, dat het gevaar van te groote uitbreiding van goederen-beleeningen daardoor minder is, dat beleende goederen niet, even als beleende effecten, intusschen rente aan den geldopnemer blijven opleveren. Goederen-beleeningen duren daarom gewoonlijk korter; terwijl tegen het gevaar van ongenoegzaamheid van onderpand, bij plotselinge daling der prijzen, de bank meestal door het vereischte surplus genoegzaam gewaarborgd is.

De Heer Mr. J. W. Tydeman vraagt hierop den Heer Mees, of deze, zoo hij het stelsel der monopoliën bij het bankwezen goedkeurt, toch niet van gevoelen is, dat het doelmatig en wenschelijk kan worden geacht, dat in andere plaatsen hulpkantoren of succursales worden opgerigt; met andere woorden, of de handel niet zou worden gebaat, wanneer de kooplieden niet meer verpligt werden, het crediet in één bepaalde stad aan te vragen, maar dit in elke stad zouden kunnen doen?

De Heer Mees zegt, dat het altijd veel moeijelijkheid zal opleveren, ook elders de gelegenheid tot de inwisseling en uitgifte van billetten en het doen van bankoperatiën open te stellen. Te Rotterdam geschiedt het reeds eenigermate. Of eene verdere uitbreiding wenschelijk is, hangt van de vraag af, of Nederland groot genoeg is om in bankzaken meerdere centrums raadzaam te maken, of klein genoeg om concentratie op één punt te gedoogen: over welke vraag onderscheiden kan geoordeeld worden.

De Heer J. Heemskerk, Az., door den Voorzitter naar zijn ge-

had gekweten. Een gelukkig gekozen onderwerp werd hierbij bevattelijk voorgesteld, zonder daarmede aan zijne belangrijkheid iets te kort te doen; en van de geschiedenis een gepast gebruik gemaakt tot voorlichting van den tegenwoordigen staat van zaken, om daarna tot eene conclusie te komen, op eigen oordeel gegrond, en rijk in opmerkingen, die hoogst nuttig kunnen zijn in hare gevolgen. Zou het jammer wezen, dat zooveel goeds alleen werd genoten door hen, die het voorregt hadden den redenaar te hooren, dan acht spreker zich gelukkig, dat hij in de gelegenheid is, den Heer Buijs hierbij tevens zijne erkentelijkheid te betuigen voor den belangeloozen afstand van het handschrift dezer gehouden voordragten, opdat zij mogen worden gedrukt en algemeen verkrijgbaar gesteld. Zoo, zegt spreker, had de Heer Buijs zich in onderscheidene opzigten verdienstelijk gemaakt jegens de inrigting, waarvan spreker de eer had lid des bestuurs te wezen. Dien Heer daarvoor den verschuldigden dank aanbiedende, veroorloofde hij zich er den wensch bij te voegen, dat de eerste maal, dat de Heer Buijs hier als redenaar optrad, niet de laatste mogt zijn, maar nog door velen worden gevolgd. Dit is een wensch van het bestuur, waarmede hij vertrouwt, dat de gansche vergadering zich volkomen vereenigt. Allen bevelen zich hiertoe aan, met dankbare herinnering aan de drie belangrijke bijeenkomsten onder zijn gehoor en zijne leiding gehouden, en waarvan de laatste heden avond even aangenaam als de twee vorige zijn ten einde gespoed.

Snelpersdruk van A. C. Kruseman.